

A „SZENT KORONA SZUVERENITÁSA”

„A magyarok nemcsak különös nyelvet beszélnek, hanem koronájukról is valami rendkívüli dolgot hisznek. Azt ugyanis szerintük az angyal hozta Szt. István királynak, miért is meg vannak győződve arról, hogy ettől függ az ország sorsa...”

EDWARD BROWN, ANGOL UTAZÓ, 1673^{*}

E tanulmány a magyar királyi koronához társított eszmék és a modern állam jellemzőjének tartott szuverenitás összekapcsolódásának egy tartalmilag is, terminológiai szempontból is jellegzetes elemére fókuszál: a „Szent Korona szuverenitása” fogalom történeti, elméletitörténeti és államelméleti vonatkozásait vizsgálja. A terminus alighanem hungarikumnak tekinthető, mint a tokaji aszú, a halasi csipke, a Pető-módszer és a védőnői szolgálat, ám ez utóbbiakkal ellentétben sokak szemében egy évezredes hagyomány része. A koronával kapcsolatos eszmék, elméletek és tanok¹ ugyanis hosszú évszázadok alatt alakultak ki, és változtak olyanná, amilyenként ma ismerjük. A most vizsgált terminus azonban – akármit is gondoljunk az ahhoz közvetlenül is kapcsolódó elméletről (amelyet többen, miként arra alább utalok, Szent Korona-tanként, annak részeként vagy egy változataként azonosítanak) – a 19. század végén, illetve a 20. század elején jelent meg.

Első karakteres megfogalmazásai a következők. „A magyar közjogi felfogás szerint a szuverenitás alanya a szent korona” – fogalmazott Concha Győző 1891-ben.² „A szent korona mysteriummal bír, a főhatalom benn[e]rejlőnek tekintetik” – jelentette ki Timon Ákos 1907-ben³ és több más alkalommal is.

^{*} Edward BROWN: *A brief account of some Travels in Hungaria, Servia, Bulgaria, Macedonia, Thessaly, Austria, Styria, Carinthia, Carniola, and Friuli* (London: [printed by T.R. for Benjamin Tooke] 1673) 6. Idézve az 1891-es a magyar kiadásban megjelent szöveggel vö. SZAMOTA István (szerk.): *Régi utazások Magyarországon és a Balkán-félszigeten 1054–1717* (Budapest: Franklin 1891) 309.

¹ E kifejezések használatával kapcsolatban lásd az 5. fejezet megjegyzéseit. Az alapjelentést illetően kiindulópontként lásd Kees TESZELSZKY: „szentkorona-eszme” és „szentkorona-tan” (szócikkek) in KÖSZEGHY Péter (főszerk.) – TAMÁS Zsuzsanna (szerk.): *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. Középkor és kora újkor XI.* (Budapest: Balassi 2011) 113–117.

² CONCHA Győző: Közjog és magyar közjog *Magyar Igazságügy* 1891/2. 58.

³ TIMON Ákos: *A szent korona és a koronázás közjogi jelentősége* (Budapest: Rákosi J. 1907) 5.

„[A] szent korona az igazi souverain” – ismételte számos kiadást megért tankönyvében Kmety Károly, 1911-ben.⁴ Ezen időszaknál korábban – bármit is gondoljunk a Szent Korona-tanként ismert elmélet kialakulásáról és változásairól – nem volt szokás a „Szent Korona szuverenitására” utalni; az adott korszakból származó példák viszont könnyen szaporíthatók volnának.

A fogalomhasználat zenitje mindazonáltal – paradox módon (hiszen ennek feltételei akkor már nem álltak fenn) – a két világháború közötti korszakra tehető. Ez a közjogi szakirodalomra is igaz, leglátványosabban azonban a bírósági ítéletek preambulumaának 1930-ban előírt formulája⁵ révén demonstrálható: az állami bíróságok ettől kezdve mintegy másfél évtizeden át a „Szent Korona nevében” hirdettek ítéletet. 2011-ben, a „historizáló alkotmányozás” jegyében és részeként felvetődött e régi megoldás visszaállításának lehetősége,⁶ erre azonban nem került sor. Ám ami késik, az nem mindig múlik! – gondolhatják a történeti alkotmány hívei, mert szemükben a múlt idő „menyiségének” bizonyos összefüggésekben (és megint csak paradox módon) nincs jogi jelentősége. *A bíróságok szervezetéről szóló 2011. évi CLXI. törvény* ugyanis – feltehetőleg a magyar állam átnevezésére tekintettel és az antirepublikánus közgondolkodás megalapozásának részeként – megszüntette a bírósági ítéletek preambulumaának a „magyar köztársaságra” utaló nyelvi performatívumát, s nem írt elő újat. Ezt az Országgyűlés elnöke 2019-ben – miközben 2011-ben nem tette szóvá – „jogalkotói mulasztásnak” minősítette. Elvi jelleggel és kontrafaktuális módon kijelentette azt is, hogy „az eljáró bíróságok csakis a magyar állam vagy az Alaptörvény szerint Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét megtestesítő Szent Korona nevében hozhatják meg ítéleteiket”.⁷

⁴ KMETY Károly: *A magyar közjog tankönyve* (Budapest: Grill ⁵1911) XVIII.

⁵ *A „törvénykezés egyszerűsítéséről” szóló 1930. évi XXXIV. törvénycikk* 1. §-a szerint „[a] bírói hatalmat az állami bíróságok a Magyar Szent Korona nevében gyakorolják. Ennek megfelelően módosulnak az eljárási szabályoknak azok a rendelkezései, amelyek meghatározzák, hogy a bíróságok kinek a nevében hozzák ítéleteiket és más határozataikat.” Az egyes bíróságok ügyrendjei ezután kimondták (példaként lásd a Hatásköri Bíróságnak az *1931. évi 2.700. M. E. sz. rendelettel* jóváhagyott ügyrendjét), hogy az ügydöntő határozatnak tartalmaznia kell – egyebek mellett – „annak a kijelentését, hogy a határozat a Magyar Szent Korona nevében hozatott”. Ez 1946 elejéig tartott. A bíróságok 1946-tól a „Magyar Köztársaság nevében”, 1949 után a „Magyar Népköztársaság nevében”, 1989 után pedig egy másik „Magyar Köztársaság nevében” hoztak ítéletet.

⁶ Vö. KAPA Máttyás: Bírósági ítéletek a Szent Korona nevében? in TÉGLÁSI András (szerk.): *Történelmi tradíciók és az új Alkotmány. Tanulmánykötet* (Budapest: Országgyűlés Alkotmányügyi, Igazságügyi és Ügyrendi Bizottsága 2011) 64. A „historizáló alkotmányozás” Sente Zoltán kifejezése, lásd egy alább hivatkozott írását.

⁷ Lásd a magyar bírói függetlenséget garantáló *1869. évi IV. tc.* 150. évfordulójára az Országgyűlés felsőházi üléstermében rendezett 2019-es konferencia hanganyagát a Kúria honlapján: *Az Országgyűlés elnökének megnyitója*, 2019. április 24. kuria-birosag.hu [8:00–8:50].

A vizsgálni kívánt fogalom 1945 után alig, 1948 és 1990 között pedig egyáltalán nem bukkant fel a hazai diskurzusokban. Magát a koronát a nyilasok parancsára még 1944 végén nyugatra vitték, és a Salzburg környéki Mattsee mellett elrejtették, az amerikai hadsereg azonban megtalálta, és eleinte Németországban, 1953-tól 1978-ig pedig egy Kentucky állambeli erődítményben őrizte. Az államforma 1946-os megváltoztatása után, majd a kommunista hatalomátvétel nyomán uralkodóvá tett ideológia szemében a korona a múlt szimbóluma lett és tabu témává vált, nem volt „szent”, nevét – mint gyakran korábban is, de most egy politikai álláspont jelzéséként – kis kezdőbetűvel írták, és nem jelent meg róla elemzés Magyarországon. 1978-as hazatérése után ez megváltozott,⁸ a „Szent Korona szuverenitásáról” azonban senki sem beszélt.⁹

1990 után a kifejezés – olykor határozott, máskor bátortalan kontextusban – újra feltűnt a hazai szakirodalomban, bár csak sporadikusan használták.¹⁰ Ez érthető is, hiszen a 20. századi magyar történelem folyamán – amint arra mindjárt utalok – szétporladtak alkalmazásának minimális valóságfeltételei. A bátortalanságot kivéve ugyanez a helyzet a publicisztikába sorolható írások esetén is, ahol alkalmasint¹¹ ugyancsak találkozhatunk vele.

⁸ Lásd például BERTÉNYI Iván: *A magyar korona története* (Budapest: Kossuth 1978); KATONA Tamás (szerk.): *A korona kilenc évszázada. Történelmi források a magyar koronáról* (Budapest: Magyar Helikon 1979); BENDA Kálmán – FÜGEDI Erik: *A magyar korona regénye* (Budapest: Magvető 1979) stb.

⁹ Érdekes kontraszt viszont, hogy az amerikai Képviselőház egyik albizottságának a korona visszaszolgáltatásával kapcsolatban tartott meghallgatásán, ahol magyar emigráns szervezetek képviselői nyilatkozhattak Jimmy Carter elnök döntéséről, a „szuverenitás” 27 alkalommal került szóba – többnyire azonban abban az értelemben, hogy a kádári Magyarországon ez hiányzott, vagy korlátozott volt, s ezért a koronát nem kellene visszaadni. Vö. United States. Congress, House, Committee on International Relations, Subcommittee on Europe and the Middle East: *The Holy Crown of St. Stephen and United States – Hungarian relations. Hearing before the Subcommittee on Europe and the Middle East of the Committee on International Relations, House of Representatives, Ninety-fifth Congress, first session, November 9, 1977* (Washington: US Government Printing Office 1978) *passim*.

¹⁰ Lásd például TÓTH Zoltán József: A Szent Korona és a Szentkorona-tan in TÓTH Zoltán József (szerk.): *A magyar Szent Korona és a Szentkorona-tan az ezredfordulón* (Budapest: Szent István Társulat 1999) 275–277; ZÉTÉNYI Zsolt: Bevezető gondolatok in ZÉTÉNYI Zsolt (szerk.): *A történeti alkotmány. Magyarország ősi alkotmánya* (Budapest: Magyarországért Kulturális Egyesület 2010) 163; és ZÉTÉNYI Zsolt: A magyar örökkévalósági klauzula: az állami és nemzeti függetlenség *Hitel* 2023/3. 74–76; BÓDI Stefánia: Gondolatok a Szent Korona-tan mint közjogi szuverenitásfogalom személyfelettségéről *Jogelméleti Szemle* 2023/1. 3. 7–8. A dualizmus korabeli terminológia felelevenítéseként lásd még (a területi főhatalom változására utalva) SZABÓ Szilárd: Bosznia-Hercegovina 1908-as annexiójának közjogi vonatkozásai in TAKÁCS Péter (szerk.): *Történeti Tanulmányok XI.* (Debrecen: Debreceni Egyetem Történeti Intézete 2003) 187; és SZABÓ Szilárd: *Bosznia-Hercegovina közjogi viszonya Ausztriához és Magyarországhoz 1878 és 1918 között* (Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó 2011).

¹¹ Lásd például JÓKUTHY Zoltán: A Szent Korona közjogi fogalom [Interjú G. Nagyné Maczó Ágnessel] *Magyar Demokrata* 1999. augusztus 19. 8–9; (EBBEN: A KORONA „OLYAN KÖZJOGI FOGALOMMÁ VÁLT, AMELY A SZUVERENITÁS TELJESSÉGÉNEK A KIFEJEZŐJE... WERBÓCZY HÁRMASKÖNYVE... [SZERINT] ORGANI-

1. ELŐZETES MEGJEGYZÉSEK

A „Szent Korona szuverenitása” a magyar királyi koronához társított elgondolások egyike, mely sokak szerint a Szent Korona-tan része. E tan fejlődésének főbb állomásait illetően a szakirodalomban van ugyan egyfajta közmegegyezés, több kérdésben azonban komoly nézetkülönbségekkel szembesülünk, amelyek az előbbiekkal kapcsolatos konszenzust látszólagossá teszik. Ez megnehezíti a szóban forgó fogalom és terminus értelmezését. A vitatott kérdések közül itt hármat említek.

Először azt, hogy mikor és hogyan is keletkezett a Szent Korona-tan, melynek a vizsgált fogalom a része. Az e tekintetben uralkodó felfogást ugyanis, melyre később vázlatosan utalok, egy néhány éve részletesen is kifejtett, szakszerűen alátámasztott és érvekkel gondosan körülbástyázott történeti álláspont komolyan megkérdőjelezte. Péter László szerint e tan, melyhez a kérdéses fogalom tartozik – miközben a Szent István koronájával kapcsolatos nemzeti hagyomány több száz éves – nem középkori mű, és nem is Werbőczy István alkotása, ahogy azt sokan gondolták és gondolják, továbbá nem Hajnik Imre elméletéhez köthető, ahogyan Eckhart Ferenc sugallta, hanem a 19. század végén született, mint a budapesti jogi kar professzorainak innovációja.¹² E tan – amint azt eddig is tudtuk – nem teljesen felelt meg a történeti tényeknek, bár más, akár pozitívnak is mondható funkciókkal ettől még rendelkezhetett. Kidolgozása ugyanakkor nem pusztán a több évszázados koronahagyomány egyes elemeinek egyszerű átrendezése volt, hanem – mint Péter felvetette – bizonyos feltételek mellett egy új hagyomány megteremtéseként is értékelhető. Ha ez az álláspont az esetleges kritikákkal szemben is tartani tudja magát, és a tudományos diszkussziók során elfogadottá válik, az döntő módon és mértékben fogja átalakítani a nemzeti hagyomány más elemeiről kialakult elképzeléseinket is.

Másodszor, s részben a fentiekől függetlenül, részben azzal összefüggésben, viták tárgya a Szent Korona-eszme és a Szent Korona-tan „mai érvénye”:

KUS EGYSÉGET ALKOTOTT A NEMESSÉG S A MEGKORONÁZOTT KIRÁLY, AMELY EGYSÉGET A SZENT KORONA FEJEZTE KI. EZZEL EGYIDEJŰLEG MINDEN JOG FORRÁSA IS A KORONA VOLT.”) FÁY ÁRPÁD: Vitaindító in FÁY ÁRPÁD (szerk.): *Konferencia az alkotmányról az Európai Unió kapujában* (Budapest: Püski 2002) 52–53; sz. n.: Élő alkotmány [Interjú dr. Tóth Zoltán Józseffel] *Magyar Demokrata* 2009. október 7. 34–36; LENCSEK Károly: A nemzeti biológiai megmaradás feltételei – avagy a tökéletesség titka. A HM helyettes államtitkára szerint a Szent Korona szuverenitása a megoldás *Népszabadság* 2010. június 15. 4.

¹² László PÉTER: The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible *The Slavonic and East European Review* 2003/3. 421–510, különösen 478–490. Reprint in Miklós LOJKÓ (szerk.): *Hungary's long Nineteenth Century. Constitutional and Democratic Traditions in a European Perspective. Collected Studies by László Péter* (Leiden–Boston: Brill 2012) 15–112. Magyarul lásd PÉTER László: *Magyarország látható és láthatatlan Szent Koronája* [ford.: TAKÁCS Péter] kézirat (Budapest 2026).

aktualitása és aktualizálhatósága, s bármely jelenkori közjogi probléma szempontjából vett alkalmazhatósága. Az egyik álláspont képviselője, Kocsis István az 1990-es években így fogalmazott:

A Szent Korona továbbra is a magyar államhatalom alanya, s a Szentkorona-tan sem csak emléke egy dicsőbb magyar múltnak, hanem érvényben lévő, kötelező erejű közjogi tan.¹³

Másfelől viszont, még azok között is, akik nem tekintik alkotmányjogi mítosznak e tant, akadtak és ma is akadnak olyanok, akik szerint nemcsak lehetséges, de szükséges is felülvizsgálni annak érvényességét. Zlinszky János véleménye például 2006-ban így hangzott:

Ha pedig a ma élő nemzetnek nincs arra irányuló közakarata, hogy valaha szentnek tartott formákhoz visszatérjen, és amúgy is nehezen összehozható közakaratait természetlen közjogi vitákban örölje fel ismét, akkor volt nemzedékek döntése erre nem kötelezheti [...]. Őseinknek tisztelettel tartozunk, de nem állunk hatalmuk alatt [...].¹⁴

Idetartozna az a kérdés is, hogy miben állna a Szent Korona sokszor deklarált „közjogi szerepe”,¹⁵ már ha még ma is lenne ilyen neki.

Az – példának okáért –, hogy az alkotmány szerint „a Magyar Köztársaság címerében a Szent Korona szerepel[t]”,¹⁶ vagy az Alaptörvény szerint

¹³ Kocsis István: *A Szent Korona tana. Múltja, jelene, jövője* (Budapest: Püski 2019) 5. Lásd még az első kiadást is, ettől némileg eltérő szövegezéssel: (Budapest: Püski 1995) 11.

¹⁴ ZLINSZKY János: A Szent Korona-tan – „mai érvényében” *Magyar Szemle* 2006/1. 177–182. [reprint in ZLINSZKY János: *A XII táblától a 12 ponton át a magánjog új törvénykönyvéig. Válogatott tanulmányok* (Budapest: Szent István Társulat 2013) 343–346]. Ez az álláspont érintheti a jogfolytonossági kérdéseket, s azt is jelenti: a közjogi hagyományok rendje megújítható, s egy „rendszerátalakítás” idején új alkotmányos rendszer is létrehozható.

¹⁵ A régi szakirodalom szerint – lásd például TIMON (3. l.) és TIMON Ákos: *A szent korona elmélete és a koronázás* (Budapest: Hornyánszky 1916; Budapest: Stephaneum 2020; reprint: Budapest: História Antik 2013; újraserkesztett kiadás: Miskolc: Hermit 2017; Budapest: Nemzeti Örökség 2017); MIHÁLYFI Ákos: *A magyar királykoronázás jelentősége. Ünnepi beszéd a Budapesti kir. magy. tud-egyetem díszközgyűlésén 1917. január 22-én* (Budapest: Egyetemi Nyomda 1917) 21; BARTONIEK Emma: *A magyar királykoronázások története* (Budapest: Magyar Történelmi Társulat 1939) 33–57. – a „közjogi szerep” elsősorban a koronázás és az ahhoz kapcsolódó jogi aktusok, így a koronázási hitlevél kiadása és az eskü letétele alkotmányjogi következményeinek beállításában (például a törvényszentesítési jog megszerzésében stb.) állt. Egy olyan jogi kultúrában – teszem hozzá –, amely nem ismerte sem a *rex non moritur* (a király soha nem hal meg) vagy a *le roi est mort, vive le roi* (meghalt király, éljen a király!) elvét, sem a „király két teste” (*the king's two bodies*) gondolatát, melyet Ernst Kantorowicz fejtett ki emlékeztető módon.

¹⁶ Az idézethez lásd KOLTAY András: Jelek vagy hatalom? Beszélgetés Kukorelli István alkotmánybíróval a Szent Korona-törvényről *Ítélet* [PPKE JÁK HÖK] 2001. május 3. 8, ehhez pedig KOLTAY András: Nemzeti jelképek in *Kukorelli-kommentár* (Budapest: Gondolat 2022) 285–290. Lásd

Magyarország címerének „pajzs[á]n a magyar Szent Korona nyugszik”, legfeljebb „közjogi vonatkozás”, de nem normatív közjogi tartalom. Miként annak kinyilatkoztatása sem az, hogy e korona (a koronatörvény szerint) „a magyar állam folytonosságát és függetlenségét megtestesítő ereklyeként él a nemzet tudatában és a magyar közjogi hagyományban”, vagy (az Alaptörvény szerint) „megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét”.¹⁷ A deklarációk ugyanis még akkor sem bírnak normatív¹⁸ közjogi funkcióval, ha azokat egy alkotmány, alaptörvény vagy más fontos jogszabály szövegében helyezik el.

Az érvényességprobléma természetesen nem ma és nem 1990-ben, de még csak nem is 1946-ban vagy 1949-ben vetődött fel, hanem – álláspontom szerint – 1918/20-ban, amikor – a magyar állam katonai veresége, teljes összeomlása és két forradalom után, az I. világháborúban győztes hatalmak által kialakított nemzetközi rendben – egy „kis-Magyarország”: a „trianoni Magyarország” lépett a csaknem ezerévesnek és magyarnak gondolt „történelmi” vagy „nagy-Magyarország” örökébe. Az ezzel járó nehézségek (így a Szent Korona-fogalomnak az államterületre való alkalmazhatatlansága, majd egy magyar királynak az 1921-es trónfosztás utáni „hiánya” stb.) a II. világháború befejezése után, különösen pedig – a köztársaság kikiáltásával, a párizsi békeszerződéssel, a kommunista hatalomátvétellel – azt követően jelentősen megsokszorozódtak. A koronaeszme és a Szent Korona-tant 1949-ben hatalmi-emlékezetpolitikai döntéssel évtizedekre kivonták a közgondolkodásból. Amikor aztán 40 évvel később, vagyis mintegy három és fél évtizeddel ezelőtt – lényegében ugyancsak politikai döntés révén – levették az eszmetörténet

még a 26/2000. (VII. 6.) AB határozatot (ABH 2000, 164). Másként értelmezte a címerkérdést (a Szent Korona őrzési helye megváltoztatására irányuló szándék bejelentésekor, 1999. december elején) a történész Szabó Miklós, lásd később idézett írását.

¹⁷ Lásd: *Szent István államalapításának emlékérről és a Szent Koronáról szóló 2000. évi I. törvény* preambuluma, az *Alaptörvény* Nemzeti hitvallása.

¹⁸ A mai magyar jogban a Szent Koronához kapcsolódó egyetlen általános érvényű normatív következmény – hiszen a *Magyarország címerének és zászlajának használatáról, valamint állami kitiüntéseiről szóló 2011. évi CCII. törvény* 5. § (3) bekezdésében foglaltak, valamint a 2. melléklet leírásai nem tekinthetők ilyennek – büntetőjogi jellegű: a *Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény* (Btk.) 334. §-a szerint (hatályos: 2013. július 1-től) Magyarországon nagy nyilvánosság előtt büntetés terhe mellett tilos a Szent Koronát sértő vagy lealacsonyító kifejezést használni vagy azt más módon meggyalázni. A magyar büntetőjog ilyen értelmű alakítására vonatkozó indítványt a *Jobbik* nevű, egykor szélsőjobboldalinak, majd „nemzeti radikálisnak” mondott párt öt képviselője – Gaudi-Nagy Tamás, Gyüre Csaba, Hegedűs Tamás, Pörzse Sándor, Staudt Gábor – nyújtotta be „képviselői önálló indítványként” 2010. szeptember 13-án (T/1169. sz.). A Szent Korona ilyen büntetőjogi védelme ugyanakkor az alkotmányjogi szakirodalom szerint, s az Alkotmánybíróság 2010 előtti gyakorlatára tekintettel, a szólásszabadság „nehezen védhető korlátozását jelenti”; vö. SMUK Péter: A szuverenitás jelképei és alkotmányos védelmük in TAKÁCS Péter (szerk.): *Az állam szuverenitása. Eszmény és/vagy valóság interdiszciplináris megközelítések* (Budapest: Gondolat 2015) 393.

lélegeztetőgépéről, sokan abban reménykedtek, hogy majd új erőre kapnak. Mindmáig azonban nem kaptak, amin azt értem, hogy az ezen munkálkodók igyekezete ellenére – szemben a korona mint regália elemzéseivel, ahol az elmúlt évtizedekben is jelentős tudományos eredmények születtek¹⁹ – tartalmi értelemben senkinek sem sikerült megújítania.

Egy harmadik nézetkülönbség a Szent Korona-eszme és -tan szélesebb kontextusát jelentő történelmi alkotmány mai tartalma, állandó és változó komponenseinek mibenléte terén vetődik fel,²⁰ ideértve az államforma-probléma egyik fő kérdését is: vajon a tanból és a Szent Korona-eszméből monarchikus államforma következik-e, vagy „csak” – amit manapság látunk – egyfajta antirepublikánizmus?²¹ Ez utóbbi úgy is megfogalmazható, hogy vajon a „köztársasági eszme” tekinthető-e a Szent Korona-tan diametrális ellentétének, vagy valami más. Egy másik gondolati síkon a kérdés az, hogy ezeknek az eszméknek és tanoknak van-e valamilyen spontán vagy tudatosan felvállalt ideológiai szerepük, s ha igen, e hagyomány milyen társadalmi és állami rendet legitimál.²²

¹⁹ Lásd különösen a Pálffy Géza által vezetett Szent Korona Kutatócsoport tagjainak, így Tóth Csabának és Tóth Gergelynek, valamint a néhai Kerny Teréziának és másoknak az írásait. Lásd még Tóth Endre: *A magyar Szent Korona és a koronázási jelvények* (Budapest: Országház Könyvkiadó 2018), (bővített és átdolgozott kiadás: Budapest: Országház Könyvkiadó 2022).

²⁰ Lásd ezzel kapcsolatban például Szabó István és Sente Zoltán alkalmi pengeváltásait. SZENTE Zoltán: A historizáló alkotmányozás problémái – a történeti alkotmány és a Szent Korona az új Alaptörvényben *Közjogi Szemle* 2011/3. 1–13; SZENTE Zoltán: A 2011. évi Alaptörvény és a történeti alkotmány összekapcsolásának mítosza *Közjogi Szemle* 2019/1. 1–8; SZABÓ István: A történeti alkotmány jelentősége, a Szent Korona-tan az Alaptörvényben in VARGA Réka – MÁZI András (szerk.): *10 éves az Alaptörvény* (Budapest: Magyar Közlöny 2022) 145–151. stb.

²¹ Vö. például EGRESI Katalin: A Szent Korona-tan és köztársasági eszme a magyar politikai gondolkodásban – egy 1999-es törvényjavaslat jelentősége *Leviatán* 2005/3. 23–46; SZABÓ István: A Szent Korona és az államforma in *Ünnepi tanulmányok a 80 éves Máthé Gábor tiszteletére* (Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó 2021) 981–990; SCHWEITZER Gábor: Összeegyeztethető-e a köztársasági államforma a történeti alkotmánnyal? Csekey István előadása a Magyar Köztársaság alkotmányáról *Δίκη [Dike]* 2022/2. 31–39. A mai magyar köztársaságon belüli antirepublikánizmusról lásd TAKÁCS Péter: *Az államok rendszertana és tipológiája. Államelméleti elemzés* (Budapest: Gondolat 2023) 15. és 496–501.

²² Lásd például SZIGETI Péter: Legitimációs viták Magyarországon a köztársasági eszme és a Szent Korona-tan alkotmányosságáról (1990–1999) in SZIGETI Péter: *Norma és valóság. Válogatott tanulmányok a jogelmélet, az alkotmányjog és a politikaelmélet köréből* (Győr: Széchenyi István Egyetem-MTA Politikai Tudományok Intézete 2006) 152–167.

2. A KORONA ÉS A SZUVERENITÁS ÖSSZEKAPCSOLÓDÁSÁNAK TÖRTÉNETI KONTEXTUSA – HÁROM ELGONDOLÁS

A koronaeszmé és a szuverenitásgondolat összekapcsolódása az eszmetörténet szokásos léptékéhez mérten alighanem csak egy pillanat. Hiszen a Szent Koronával kapcsolatos elgondolások több mint fél évezredes, egyes vélemények szerint ezeréves története során e „koronaszuverenitásáról” – nem számolva itt az 1990 utáni, többnyire „rehabilitációs” célú hivatkozásokat – explicit módon csupán négy-öt évtizeden át, 1891 és 1945 között beszéltek. S ha esetleg – nem követelve meg a sajátos terminológiát és a kifejtett elméletet – a szuverenitásnak egy másik jelentését vennénk alapul, ez az időtartam még akkor is legfeljebb egy bő évszázadra, az 1830 és 1945 közötti időszakra tehető. Most ezeket az alternatívákat tekintem át, jelezve egy harmadikat is.

(1) A mai magyar jogtudomány sok képviselője úgy véli, olykor egyes történészek által is megerősítve, hogy a Szent Koronával kapcsolatos eszmék kifejtése és a szuverenitás gondolata már a (gyakran Werbőczy István munkásságához datált) kezdetektől kéz a kézben járt. Ennek feltételezéséhez csak arra van szükségük, hogy olyannyira kibővítsék – s ezzel leegyszerűsítsék – a szuverenitásfogalmat, hogy az már Werbőczy idejében, sőt Werbőczynél is megtalálható legyen. Kukorelli István például azt állapította meg, hogy

Werbőczy Szent Korona tanában a Korona önálló közjogi fogalom, amely a nemzeti szuverenitás teljességének a kifejezője.²³

Más, hasonló megfogalmazások szerint e tan nem a nemzeti szuverenitás „teljességének kifejezője”, hanem „a nemzeti szuverenitás érzete kialakulásának előmozdítója”,²⁴ az általában vett szuverenitás „biztosítója”,²⁵ megalapozója, védelmezője, „az önálló magyar államiség megőrző ereje”,²⁶ vagy a magyar

²³ KUKORELLI István: Magyarországot saját alkotmánya nélkül kormányozni nem lehet in MÁTHÉ Gábor (szerk.): *A magyar jog fejlődésének fél évezrede. Werbőczy és a Hármaskönyv 500 esztendő múltján* (Budapest: NKE 2014) 406–407. Ugyanígy KUKORELLI István: Werbőczy „közjoga” *Jogtörténeti Szemle*, 2014/4–2015/1. 63. E nézetet lásd még a magyar állam „karakterét” megállapítani kívánó kötetben is, vö. PONGRÁCZ Alex: A magyar szuverenitásfelfogás története in ORBÁN Balázs – SZALAI Zoltán (szerk.): *Ezer éve Európa közepén. A magyar állam karaktere* (Budapest: Mathias Corvinus Collegium Tihanyi Alapítvány 2019) 200.

²⁴ FODOR Pál: Werbőczy, az államépítő és politikus in MÁTHÉ (23. l.) 194.

²⁵ Vö. HORVÁTH Attila: A történeti alkotmány, a Szent Korona-tan mint a szuverenitás biztosítója in KARÁCSONY András (szerk.): *Szuverenitáskérdések. Elméletek, történetek* (Budapest: Gondolat 2020) 114–137.

²⁶ „A mohácsi vész (1526) után, amikor Magyarország három részre szakadt és a Török Birodalom a középső részét elfoglalta, a Szent Korona az ország és a nemzet egységének a jelképévé vált.

állam önálló léte fennállásának „bizonyítási eszköze”.²⁷ Egy megújultnak tűnő, de valójában a szuverenitáselméleteket leképező fogalmi rendben ugyanide jutnak azok is, akik szerint „Werbőczy Szent Korona tana” a nemzeti „alkotmányos identitás” „előzménye”,²⁸ esetleg a „közjogi autonómia előképe”.²⁹ Talán indokolni sem kell, annyira egyértelmű, hogy ezek a mondatok nem elmélet-történeti tényeket vagy összefüggéseket állapítanak meg, hanem a 2010 utáni egy-másfél évtizedben Magyarországon kialakult politikai-legitimációs szükségleteket elégítik ki. Általában is, de a hivatkozott gondolatok történeti kontextusából konkrétan is tudható, hogy – még ha a „Szent Korona szuverenitását” Werbőczyhez is kötnénk (amit nem teszünk) – Werbőczynek a koronaelméletek más területén akár jelentősnek vagy döntőnek is mondható jogkönyve a 16. század elején legfeljebb a köznemesi érdekeket szolgálta (amint megalkotója is tette, amíg nem állt a török uralom szolgálatába), némileg később pedig a nagyhatalmak által megtépzott ország egysége helyreállításának referenciája volt.

Ám ha ezt jelentené a „szuverenitás”, akkor az bizony nem sokat jelent! S nem is jelenthet, hiszen az 1504 és 1514 között íródott, majd 1517-ben megjelent műben kifejtett gondolatokat nem helyes olyan fogalom alapján értelmezni, amelyet, és amelynek első elméletét, egy francia gondolkodó, Jean Bodin – aki ekkortájt Vermandois megye követeként a blois-i rendi gyűlésen politizált, majd kegyvesztettsége előtt III. (Valois) Henrik királlyal vacsoráztatott, mint a király öccsének, Alençon hercegének szolgálatában álló jogász – mintegy hat évtizeddel később, 1576-ban vetett papírra, fejtett ki és terjesztett el. S tette ezt a „fejedelmi szuverenitás” formájában, amelyet aztán körülbelül kétszáz évvel később, vagyis csak a 18. században követett, más franciák által kifejtve, a „nép-”, majd némileg még később a (fent hivatkozott) „nemzetszuverenitás” eszméje, és ezután az angol „parlamenti”, valamint a német „állam-szuverenitás” tana!

Werbőczynél tehát nemcsak azért nem beszélhetünk a Szent Korona és a szuverenitás (alkotmányos identitás, közjogi autonómia) bármilyen értelmű kapcsolatáról, mert az ő korában nem létezett olyan „nemzet”, amely szu-

A Szent Korona-tan megőrző erejévé vált a magyar államiságnak, az ország újra egyesítésére irányuló törekvéseknek még akár a Habsburg-házi királyokkal szemben is.” HORVÁTH (25. l.) 122.

²⁷ BARNÁ Attila: A Felség és a Szuverén. A reformkori rendszeres büntetőjogi munkálatok és a szuverenitás elméletei in HEIL Kristóf Mihály (szerk.): *A magyar liberalizmus gyökerei és a rendszeres bizottsági munkálatok* (Budapest: Gondolat 2023) 110: „a Szent Korona-tan segítséget nyújtott a szuverenitás fennállásának, az önálló államiság bizonyításához...”.

²⁸ PACZOLAY Péter: A király igazsága. A hatalom gyakorlása és korlátai Werbőczy művében in MÁTHÉ (23. l.) 387.

²⁹ VARGA Zs. András: A közjogi autonómia előképe a Tripartitumban in CSEHI Zoltán [et al.] (szerk.): *A Hármaskönyv 500. évfordulóján* (Budapest: Pázmány Press 2015) 25–39.

rén lehetett volna, hanem azért sem, mert a „szuverenitás” eszméje számára ismeretlen volt.³⁰

(2) A Szent Korona-eszme és szuverenitásgondolat összekapcsolódásának létezik egy másik, a fentiekől különböző forrásvidéke is. Ez Concha Győzőnek egy nem túl hangsúlyos, de inspiratív megjegyzése szerint nem Werbőczynél, hanem a magyar reformkorban keresendő. Ha komolyan vesszük e megjegyzést,³¹ e kapcsolat Kölcsey Ferenc 1830-as években mondott beszédeiben jelent meg (magára a szuverenitásfogalomra való utalás nélkül persze, ami egy költőtől és szónoktól nem is volt elvárható). 1830-ban Kölcsey Nagykárolyban így fogalmazott:

Mert, jegy a mi koronánk, jegye a független akaratnak, melynek önkényű mozdulatából egy szabad bajnoknép fejedelmet választott magának, óhajtván a féketlenséget elfojtani, és emberi s nemzeti jogait egyetlenegy középpontban egyesíteni, nehogy széjjeloszlás miatt meggyengüljenek; zálog a mi koronánk, záloga a legfontosabb kötelességnek, mely fejedelmet nép, és népet fejedelem iránt viszonzos tartozások alól [alatt] feloldhatatlanul tart, melyet a fejedelmi szent esküvé s népi hódolás a vallás felsége közelébe emel fel; pecsét a mi koronánk, pecsétje a fejedelem és a nép kölcsönös egyezkedésének [...] ³² stb.

Két évvel később, megyei főjegyzővé, majd országgyűlési követé válásának évében tartott beszédében az „alkotványi közszabadságra” tekintettel lényegében ugyanezt – „a szabad nemzet egy testbe foglalásának” és Szent István koronájához kapcsolásának a gondolatát, tehát a témánk szempontjából valami fontosat – tekintette fontosnak a költő.³³

³⁰ Egyes álláspontok szerint a nemzeti szuverenitás gondolata nem a 16., hanem a 12. századtól eredeztethető; lásd például R. C. VAN CAENEGHAM: *Bevezetés a nyugati alkotmányjogba* [ford.: Székely Dániel] (Budapest: Magyar Közlöny 2009) 32–33, .37 skk. Ezek az elméletek azonban a fogalmat pusztán függetlenségként értelmezik, nem pedig több eszme – lásd például alább, 2. pont (2) szakasz (a)–(d) pontjait – komplex összegzéseként.

³¹ Lásd CONCHA Győző: *Politika 1. kötet: Alkotmánytan* (Budapest: Eggenberger 1895) 229 [a második kiadásban: Budapest: Grill 21907] 239].

³² KÖLCSEY Ferenc: Követek visszaérkezésekor, koronázás után [politikai beszéd, Nagykároly, 1830] in *Kölcsey Ferenc összes művei 2.* (Budapest: Szépirodalmi 1960) 42. Modernizált átiratban lásd KARDOS József: *A szentkorona-tan története 1919–1944* (Budapest: Akadémiai Kiadó 1987) 19; értelmezve KARDOS József: *A Szent Korona-tan és a legitimizmus* (Budapest: Gondolat 2012) 14–19.

³³ „Őseink az ország egyetemi érdekeit, s a jus[s]okat, miket egyes polgár sem bírn, sem gyakorolni közsérelem nélkül nem képes, a koronában megtestesítették; s e koronát tették fel a választott főre, hogy legyen az alkotványi közszabadság fenntartásának képviselője. Szentnek nevezék a koronát; mert a legszentebbnek gondolatát köték hozzája: gondolatát a szabad nemzet egy testbe foglalásának, gondolatát az egyesült néperőnek, mely ne[m] csak idegen bitorló, de egyes honfiak féketlensége s hatalomvágya ellen is bonthatatlan gátat emel.” KÖLCSEY Ferenc: Beszéd I. Ferenc király uralkodása negyvened évi ünnepén [Nagykároly, 1832. márc. 1.] in *Kölcsey Ferenc összes művei II.* (32. lj.) 57.

Mint látható, Kölcsey szövegeiben (a) a nemzeti egység gondolata (b) a kollektív akaratképződés hierarchikus mechanizmusán keresztül egyszerre mutatott (c) a függetlenség és (d) a belső rend megteremtése, illetve fenntartása felé, vagyis ő valóban valamiféle szuverenitásról beszélt, s e négyelemű gondolat-sor minden tagját összekapcsolta a koronával. Ezért e beszédekről, még ha a szuverenitás tanáról formailag nem is mondanak sokat, és nem tekinthetők a későbbi „Szent Korona szuverenitása” előkészítésének, annyi mindenképpen kijelenthető, hogy egy tétova lépést jelenthettek azon az úton, amelyen a most vizsgált fogalom és gondolat később megfogalmazódott.

(3) A Szent Korona szuverenitásával kapcsolatos gondolat érdemleges kifejtésére csupán az Osztrák–Magyar Monarchia idején, az 1867-ben létrehozott állam válságtüneteinek megjelenésekor, vagyis a 19. század utolsó és 20. század első évtizedeiben került sor. Ahhoz, hogy e gondolat megszülethessen, két előfeltételnek kellett teljesülnie: az egyik a szuverenitás („fölségi jog” stb.) fogalmának és változatos elméleti értelmezéseinek széles körű elterjedése, a másik az addigra szinte elfelejtett Szent Korona-eszme újjáéledése vagy egy azzal összefüggő meghatározott tan invenciózus „feltalálása” volt.

Az előbbi lassan terjedt el a magyar közéleti beszédben, de ez a 19. század folyamán megtörtént. Kazinczy Ferenc például még csak izlelgette a fogalmat (például amikor leveleiben „souverain Nemzetekről” írt); Eötvös József könyveiben azonban már sok helyen felbukkant, igaz, rendszertelenül és gyakran francia kontextusban. A század második felének jogászai rendszeresen tárgyalták, ám – mint például Récsi Emil – gyakran csak az ún. felségjogok fogalmi foglalatának, keretének tartva azt.³⁴ A szuverenitás első teljes elméletét nálunk – Kautz Gyula nem jelentéktelen, bár kissé szűkszavú összegzése után³⁵ – Concha Győző fejtette ki a *Politika* első kötetében.³⁶ Érdemes ugyanakkor megjegyezni, hogy e műben Concha nem a Szent Korona-elmélet kontextusában tárgyalta a témát (s nem használta a „Szent Korona szuverenitása” terminust sem), bár hosszasan elemezte Ausztria és Magyarország államkapcsolatának általános és aktuális kérdéseit,³⁷ amiből – mint arra mindjárt utalok – a fogalom az ő 1891-es megjegyzései nyomán kibomlott.

Ami a második feltételt, a korona addigi elméletét illeti, annak jelentősége a 16–17. századi, „klasszikusnak” mondott szerzők (Werböczy, Révay) után –

³⁴ RÉCSI Emil: *Magyarország közjoga amint 1848-ig s 1848-ban fennállott* (Buda-Pest: Pfeifer 1861) különösen 168–277.

³⁵ Lásd KAUTZ Gyula: *Politika vagy országászatnak tekintettel a két művelt világrész államintézményeire és törvényhozására*. Rendszeres tan- és kézikönyvül (Pest: Heckenast 1862) 102–107.

³⁶ CONCHA 1895 (31. lj.) különösen 216–271., 303–340. és 342–347; CONCHA 1907 (31. lj.) különösen 254–284. és 319–361.

³⁷ Lásd CONCHA 1907 (31. lj.) 619–649.

s a 18. századi jogászok³⁸ és „alkalmi” publicisták³⁹ munkássága ellenére is – a 19. századra elenyészett. *Eckhart Ferenc egyenesen úgy fogalmazott, hogy*

közjogi íróink az 1890-es évekig nem tulajdonítottak különösebb jelentőséget a szent-koronatannak [...]. [Könyveikben] magával a szent korona tanával, mint alkotmányunk alaptételével, nem találkozunk [...] a kiegyezés után a koronázás fontosságának és a korona tiszteletének kiemelésén kívül nem is vettek tudomást a szent korona tanáról.⁴⁰

A 19. század közjogásza⁴¹ a koronát elsősorban koronázási ékszernek, az „ország ékességének” (Récsi Emil)⁴² vagy az állam szimbólumának tekintették. Bár alkalmilag utalt rá, és érvelt vele, az nem játszott különösebb szerepet Deák Ferenc írásaiban sem.⁴³

Az általánosan elterjedt felfogás alapján azt mondhatjuk: a Szent Korona-eszmét több száz éves szendergés után (Concha szerint) Szabó Béla, (Eckhart szerint pedig) Hajnik Imre ébresztette fel Csipkerózsika-álmából. Ám mindkét megközelítés (ún. „közjogi felfogása” ellenére Hajniké is) kissé „magánjogias” volt: inkább a tulajdon- és birtokviszonyokkal állt kapcsolatban, semmint a szuverenitással mint főhatalommal.

Szabó Béla szerint a magyar „fölségi jog” azért van „a koronában letéve”, „mert azé az egyetemes magyar földtulajdon”, s így „a magyar álladalom mint földtér” a Habsburg királyoknak nem vált „dinasztikus tulajdonává”, tehát nem is olvasható bele az ausztriai birodalomba.⁴⁴

³⁸ Így például Bencsik Mihály, Szerémi László, Rosenmann István, Hajnóczy József, Demjén Antal és Grossing Ferenc Rudolf. Munkáikról lásd ECKHART Ferenc: *A szentkorona-eszme története* (Budapest: MTA 1941) 300–304 [reprint: (Máriabesnyő–Gödöllő: Attraktor 2003) 182–184]; és Kocsis 1996 (13. lj.) 239–240.

³⁹ Mint például DECSY Sámuel: *A’ magyar Szent koronának és az ah[h]oz tartozó tárgyaknak historiája* (Béts [Bécs]: Alberti Ignác 1792) 547 [hasonmás kiadás: Budapest: Kossuth 2008]; valamint *A’ magyar Szent Koronáról Doct. Décsy Sámuel-től írtt Historiának meg-rostálása: Katona István, A’ Kalotsai Könyv-tárháznak gondviselője, által* (Buda: Királyi Akadémia 1793) [hasonmás kiadás: Budapest: Pytheas 2009].

⁴⁰ Lásd ECKHART 1941 (38. lj.) 315, ECKHART 2003 (38. lj.) 189–190. Hasonlóan SZENTE Zoltán: *The Doctrine of the Holy Crown in the Hungarian Historical Constitution* *Journal on European History of Law* 2013/1. 110–112.

⁴¹ Így Bartal György, Cziráki Antal Mózes, Miskolczy Károly, Kiss István, Récsi Emil, Schuler-Libloy Frigyes, Virozsil Antal, Boncz Ferenc, Csillag Gyula, Korbuly Imre, Máriássy Béla és mások. Munkásságukról részletesebben lásd ugyancsak ECKHART 1941 (38. lj.) 304–314 vagy ECKHART 2003 (38. lj.) 184–191. Néhányukról lásd Kocsis 1996 (13. lj.) 250.

⁴² Récsi (34. lj.) 195–200. (Úgy tűnik, hogy e mű Löw Tóbiás által „rendezett és bővített” második kiadása – Pest: Pfeifer 21869 – nem tartalmazza e kifejezést.)

⁴³ Ettől eltérő értékelésként lásd Kocsis 1996 (13. lj.) 10–11. és 244–249.

⁴⁴ Vö. SZABÓ Béla: *A Magyar Korona országainak státuszjogi és monarchiai állása a’ pragmatica sanctio szerint* (Pozsony: Schmid és Busch 1848) [reprint: *Honunk státuszjogi állása* (Budapest: Magyar Közlöny 2008, eredeti címmel: h. n.: Históriaantik 2013)] 74.

Hajnik Imre úgy vélte: „a magyar közélet kizárólag a földbirtokra lett fektetve”, s „a közszereplés mértéke a birtokéval esett egybe”. Igaz ugyan, hogy a középkor előrehaladtával e rendben szerepet kaptak a hűbéries – „vagy amint azt Magyarországon mondták, rendi” – „minősége[k]”, ennek magyar jellegét mindazonáltal „a szent korona fogalmában és tanában kifejezést nyerő közjogi felfogás” adta meg.⁴⁵ Már egy ilyen rövid összefoglalásból is látható, hogy Hajnik álláspontja ellentmondásos volt: Magyarországon „a szent korona minden szabad birtokjog forrása”, de itt soha nem volt „klasszikus” értelemben vett hűbériség. A magánjogias szemléletűnek megmaradó nyugati hűbériség és a közjogias felfogásává lett magyarság kissé romantikus-historizáló szembeállítására végül is a magyar történelmi jogfejlődés különutas voltának egyik megalapozása lett. E különutaság – a „sajátos magyar út”, később a „sajátos közép-európaiság” lehetősége – a Szent Korona-eszmére és -tanra vonatkozó másodlagos szakirodalomban a mai napig jelen van.⁴⁶

Többek szerint a modern értelemben vett Szent Korona-tan lényegét mindennek ellenére először Hajnik fogalmazta meg később klasszikussá vált módon: a „király és nemzet a Szent Koronában egyesül a közhatalom egészét adva az országgyűlésen, ahol együtt teszik ki a Szent Korona egész testét (*totum corpus Sacrae Regni Coronae*)”. Lehet; de a „közhatalom egésze” még nem „főhatalom” (szuverenitás), s Hajnik – talán a fentebb jelzett ellentmondásos álláspontja, talán más miatt – az uralkodó és a nemzet valóságos (már ha volt ilyen a Habsburg-időkben) vagy idealizált egységét nem kapcsolta a szuverenitás gondolatához.

⁴⁵ HAJNIK Imre: *Magyarország az Árpád királyoktól az ősiségnek megállapításáig és a hűbéri Európa. Állam- és jogtörténelmi kísérlet a magyar álladalmi és társadalmi élet alapzatainak és fejlődési irányainak feltüntetésére* (Pest: Heckenast 1867) és HAJNIK Imre: *Egyetemes európai jogtörténet. 1. kötet: A középkor kezdetétől a francia forradalomig* (Budapest: Eggenberger 1875, ²1880, ³1891, ⁴1896, ⁵1899 [1900]), különösen VII. fejezet 1. szakasz. Hajnikról lásd még VÉCSEY Tamás: Hajnik Imre emlékezete *Századok* 1903. 101–150; MEZEY Barna: Hajnik Imre in HAMZA Gábor: *Magyar jogtudósok I.* (Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó 1999) 75–96; Kocsis 1996 (13. lj.) 250–252. Elméletének korabeli bírálatát lásd Harold STEINACKER: Über Stand und Aufgaben der Ungarischen Verfassungsgeschichte *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 1907/28. 276–347. A szövegszerűen idézett utalások forrása HAJNIK 1880 (45. lj.) 234–237.

⁴⁶ Lásd például ZLINSZKY János: A Szentkorona-eszme és története in TÓTH (10. lj.) 28–29. Reprint: ZLINSZKY 2013 (14. lj.) 233–234. MÁTHÉ Gábor: A Szent Korona-eszme – Parafrázis in MEZEY Barna (szerk.): *Eckhart Ferenc emlékkönyv* (Budapest: Gondolat 2004) 181–295.

3. BIRODALMI GONDOLAT ÉS NEMZETÁLLAMI ESZME AZ OSZTRÁK–MAGYAR MONARCHIÁBAN

Az Osztrák–Magyar Monarchia különleges állam volt, amelyben a szuverenitás „hollétének” és „mértékének” megállapítása önmagában is komoly elméleti feladatot jelentett, s ezt már a kezdetek során megnehezítették e bonyolult állam egyes politikai egységeinek törekvései. Az elméleti feladat mikénti megválaszolása később, a válságjelenségek tüneteinek megjelenésekor még nehezebbé vált, mert minden lehetőség gyakorlati jelentőséget is kapott.

E különös államalakulatban – amelynek egyszerre volt császára⁴⁷ és királya, s a kettő ugyanaz a személy volt – már létrejötték is igen sok ellentmondás rejlett. Nem lehetett egyértelműen eldönteni, hogy esetleg csak az uralkodó személye kapcsolta-e össze a két államot, ahogy eredetileg a magyarok terveztek még 1867 előtt,⁴⁸ vagy valami több.

A többségi vélemény szerint persze több volt perszonálunió nál, de hogy micsoda, az további viták és értelmezések tárgya lett. Nem egység- vagy összállam (*Gesamtstaat*), és nem is szövetségi állam (*Föderalstaat*) volt, hanem – amint Georg Jellinek elemzése is akkor sugallták⁴⁹ – reálunió vagy valamiféle államszövetség (konföderáció).⁵⁰

Mások szerint a Monarchia „kettős állam”, konkrétan kettős monarchia (*Doppelmonarchie*) volt: Ausztria–Magyarország Császári és Királyi Monarchia – amit Ferenc József döntése nyomán 1868-tól Osztrák–Magyar Monarchiának

⁴⁷ Az osztrák császári cím kialakulásának történeti kontextusáról lásd Wilhelm BRAUNEDER: Az osztrák császári cím in MEZEY Barna (szerk.): *Szimbolikus kommunikáció. A jog színházától a jogi rituáléig* (Budapest: Gondolat 2011) 7–22. Lásd még NAGY Ernő: *Az ausztriai császári cím fölvételéről* (Budapest: MTA 1897).

⁴⁸ Többen azzal érveltek, hogy Magyarország csak úgy tudja megőrizni önállóságát, ha nem létesít Ausztriával tartalmi államkapcsolatot, s a két önálló államban csak az uralkodó személye lesz közös. Lásd DEÁK Ferencz: *Adalék a magyar közjoghoz. Észrevételek Lustkandl Venczel munkájára: „Das ungarisch-österreichische Staatsrecht” a magyar közjog történelmének szempontjából* (Pest: Pfeifer Ferdinand 1865) 58–60. A „közös ügyekre” és azok minisztériumaira e koncepció hívei később is csak úgy gondoltak, hogy azok az uralkodói jogkörök közös részei, de maga az államhatalom nem egyesült, vagyis Magyarország és Ausztria nem egy közös összállam (*Gesamtstaat*) két részállama.

⁴⁹ Vö. Georg JELLINEK: *Die Lehre von den Staatenverbindungen* (Berlin: O. Haering 1882). E művében egyébként Jellinek reálunióknak tekintette „Ausztria–Magyarországot”, mely szerinte különbözött mind a szövetségi államtól (*Bundesstaat*), mind az államszövetségtől (*Staatenbund*); vö. uo. 226. és 234–252.

⁵⁰ Voltak olyanok, például Polner Ödön, akik az Osztrák–Magyar Monarchia komplex jellege miatt mindkét álláspontot elfogadták. Ők úgy gondolták, hogy az államszövetség – mivel az uralkodó személyének egybeesését a két államnak a trónöröklést egymástól függetlenül, de azonos módon szabályozó törvényei biztosították – a *Pragmatica Sanctió*val (1723) jött létre – mely szerint a Habsburg királyok Magyarországot és kapcsolt részeit „feloszthatatlanul és elválaszthatatlanul” együtt birtokolják más országaikkal –, ami aztán az 1867-es törvényekkel csak kibővült.

neveztek⁵¹ –, dualista (kétközpontú) államszerkezettel, de közös ügyekkel és ún. kettős szuverenitással, ami persze, hogy bonyolítsuk a dolgokat, a nemzetközi jognak egy alanya lett.⁵²

A szerkezeti problémák a működés során további nehézségekhez, sőt válságokhoz vezettek, amelyek aztán az 1890-es évektől a dualizmus kisebb-nagyobb reformjának a lehetőségét vetették fel. A problémák hátterében a nemzetiségi kérdés állt, nevezetesen az, hogy a Lajta két oldalán a nemzeti eszme különböző intenzitással és más-más módon alakította az állami kereteket, valamint az arra vonatkozó terveket. Transzlajtániában a nemzetállami fejlődés a közép-európai nagykönyvekben megírt módon haladt előre, s az itteni „országok”, így Magyarország a lehető legteljesebb autonómiát követeltek, bármilyen „birodalom” részei is lettek. Cislajtániában ezzel szemben gyakran ingadoztak a német centralizmus (Anton von Schmerling) hagyományaihoz való visszatérés, mondhatnánk egyfajta új jozefinizmus, a német nacionalizmus és az „Ausztiria mint a népek szövetsége” teória („*Idee Österreich als Völkerbund*”) megvalósítása között. E helyzetet egy magyar történész így összegezte:

Magyarországon egyértelműen amellet foglaltak állást, hogy Ausztiria és Magyarország két önálló állam, amelyek a szuverenitásuk egy relatíve kis részének önálló gyakorlásáról lemondtak, és azt közösen gyakorolják.⁵³ Ausztriában a vélemények szélesebb skálája volt megfigyelhető: a legradikálisabb álláspont, a nagyosztórák centralista perspektíva szerint Magyarország egy a többenél szélesebb önkor-

⁵¹ Közismert, hogy az állam nevét személyesen Ferenc József határozta meg 1868. november 14-én. Az uralkodó azonban arról nem rendelkezett, hogy minek kell nevezni ezen állam két felét (ha egyáltalán két „fele” volt). A Lajtán inneni részeket a törvények hivatalosan Szent István, illetőleg a Szent Korona országának (országainak) nevezték; a Lajtán túli részeknek (Cislajtánia) azonban nem volt ilyen egyszerű nevük. Ezek – hogy ne kelljen és ne lehessen az Osztrák Császárság kifejezést használni rájuk – „a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok” voltak. Cislajtánia egy részére aztán 1915 után az Ausztiria nevet használták.

⁵² A kettős monarchia kérdéséről lásd például Bertrand M. BUCHMANN: *Kaisertum und Doppelmonarchie* [Geschichte Österreichs 5. kötet] (Bécs: Pichler 2003); annak kulturális és politikátörténeti kontextusáról vö. Eva PHILIPPOFF (szerk.): *Die Doppelmonarchie Österreich-Ungarn. Ein politisches Lesebuch 1867–1918* (Villeneuve-d’Ascq: Presses Universitaires du Septentrion 2002) szemelvények. A közös ügyekről lásd Karin OLECHOWSKI-HRDLIKA: *Die gemeinsamen Angelegenheiten der Österreichisch-Ungarischen Monarchie. Vorgeschichte – Ausgleich 1867 – Staatsrechtliche Kontroversen* (Frankfurt am Main: Peter Lang 2001). Egyéb jogi kérdésekről Thomas OLECHOWSKI: Az 1867. évi osztrák Decemberi Alkotmány. Alkotmányosság – alapjogok – közjogi bíráskodás *JURA*, 2017/2. 150–156. Különleges összehasonlításként lásd Mate PAKSY: Toward better understanding of peripheral nation-building strategies. Critical comparison of the Austro-Hungarian *Ausgleich* and the Canadian British North America Act (1867) *International Journal for the Semiotics of Law*, 2020. 823–854.

⁵³ A „Szent Korona szuverenitása” gondolat (vagy Péter László értelmezése szerint a Szent Korona-tan) alapján ez nem jelenthető ki.

mányzattal bíró tartomány csupán Ausztriában; más vélemények pedig a magyar és a nagyszókrat álláspont között szóródtak.⁵⁴

*

Az egységes birodalom eszméje mindazonáltal egy idő után a hagyományos (eredetileg jozefinista) összosztrák állameszme köré formálódott,⁵⁵ s ennek aktuális képviselői – a jogtörténész-közigazgatási jogász Friedrich Tezner, az alkotmányjogász-politikus, majd diplomata Ivan Žolger, a statisztikus Ernst Mischler, a történész Gustav Turba és mások (többük Edmund Bernatzik tanítványa)⁵⁶ – az egyes területeket, tartományokat és országokat egyre inkább szertették volna betagolni az összbirodalomba.

Az összosztrák állameszme vonatkozásában, ha nem is a legjelentősebb, de a magyar álláspont szempontjából a legérzékenyebb húrokat Friedrich Tezner és Gustav Turba pendítette meg. A csehországi családi gyökerekkel rendelkező Tezner (1856–1925) – aki 1879-ben Bécsben szerzett jogi diplomát, egy ideig ügyvédként praktizált, később banki, majd állami szolgálatra lépett – 1892-től közigazgatási jogot, 1893-tól alkotmányjogot tanított a Bécsi Egyetemen és bíróként működött a Legfelsőbb Bíróságon, 1907-től a Közigazgatási Bíróság titkos tanácsosa volt.⁵⁷ Társadalmi integrációja s ennek részeként hivatali előmenetelének előmozdítása érdekében 1882-ben nevet változtatott (Tänzerles/Tezner), 1907-ben vallást váltott. Szellemi kapcsolatban állt Georg Jellinekkel és Hans Kelsennel. 1918 előtti alkotmányjogi írásaiban az egységes osztrák állam fennmaradását vizionálta; ennek ellenére 1918-ban a köztársasági Közigazgatási Bíróságon maradt tanácsosként, 1920-ban pedig az osztrák Szenátus elnöke lett. Bár számos általános jogtörténeti kérdést tárgyalta,⁵⁸ elsősorban

⁵⁴ VARGA Bálint: Egy össze nem álló kép mozaikjai. Az Osztrák–Magyar Monarchia dualitásának kortárs reprezentációja *Aetas*, 2017/4. 5–6. A magyar közjog aspektusából a kérdéstről lásd SZENTE Zoltán: *Kormányzás a dualizmus korában. A XIX. századi európai parlamentarizmus és Magyarország kormányformája a kiegyezés után 1867–1918* (Budapest: Atlantisz 2011) különösen 175–198; és MÁTHÉ Gábor: *Közép-Európa újkori születése. A magyar közjog elemi forrásai 16–20. század* (Budapest: Gondolat 2021) különösen 62–81.

⁵⁵ Lásd erről tágabb kontextusban JOHN DEAK: *Forging a Multinational State: State Making in Imperial Austria from the Enlightenment to the First World War* (Stanford: Stanford University Press 2015).

⁵⁶ E tárgyban lásd EDMUND BERNATZIK: *Die österreichische Verfassungsgesetze mit Erläuterungen* (Bécs: Manzschke 1911) 1160.

⁵⁷ Rövid életrajza THOMAS OLECHOWSKI: Friedrich Tezner in *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. 14. kötet* (Bécs: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 2015) 276.

⁵⁸ A rendi alkotmánynak az osztrák „összállamon” belüli szerepével kapcsolatos nézeteit például lásd FRIEDRICH TEZNER: Das standisch-monarchische Staatsrecht und die österreichische Gesamt- oder Länderstaatsidee *Grünhuts Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart*,

közigazgatási jogász volt: a közigazgatási hatóságok és a közigazgatási bíróságok viszonyáról szóló munkája⁵⁹ befolyásolta az 1920-as osztrák alkotmány rendelkezéseit is.⁶⁰ Szakmai jelentősége alapján egyesek a „nagy osztrák közjogászok” (Theodor Dantscher, Alfred Offermann, Harold Steinacker)⁶¹ közé sorolják, mások azok epigonjának tekintik, akiknek – amint a fiatal Eckhart kissé pikírt módon megjegyezte – „az növesztette meg érdemtelenül hírnevét és önbizalmát, hogy legnagyobb államférfiaink vitatkoznak velük, olyan emberek, kiknek ők [a] saruit sem méltók megoldani”.⁶²

Az Osztrák–Magyar Monarchiát Tezner több művében is elemezte,⁶³ közjogi elgondolásai és politikai szerepe a Monarchián belüli magyar autonómia szempontjából vitathatatlanul problematikusak voltak.⁶⁴ Témánk szempontjából legnagyobb hatású műve az osztrák császári címet a magyar alkotmányjog és alkotmányjogi szakirodalom kontextusában tárgyalta.⁶⁵ Ebben – miután az

1916/42. 1–136. Értékeli és bírálja EREKY István: Tezner elmélete a rendi alkotmányokról, 1. rész: *Budapesti Szemle*, 1917/484. 68–96, 2. rész: *Budapesti Szemle* 1917/485. 251–281.

⁵⁹ Friedrich TEZNER: *Zur lehre von dem freien ermessen der verwaltungsbehörden als grund der unzuständigkeit der verwaltungsgerichte* (Bécs: Manzschke 1888).

⁶⁰ Közigazgatási jogi elgondolásairól és jelentőségéről lásd Angela Ferrari ZUMBINI: The Austrian model of administrative procedure. Origins, characteristics, diffusion and the importance of the personal factor *Italian Journal of Public Law*, 2022/2. 378–397.

⁶¹ Az osztrák–magyar közjogi viszony kérdéséről írott főbb műveik: Theodor Dantscher VON KOLLERSBERG: *Das staatsrechtliche Verhältnis zwischen den Reichsratsländern und Ungarn* (Bécs: A. Hölder 1906); Alfred Freiherr VON OFFERMANN: *Das Verhältnis Ungarns zu „Österreich”* (Bécs–Lipce: Braumüller 1902); Harold STEINACKER: *Österreich–Ungarn und Osteuropa in Harold STEINACKER: Austro–Hungarica. Ausgewählte Aufsätze und Vorträge zur Geschichte Ungarns und der Österreichisch–Ungarischen Monarchie* (München: R. Oldenbourg 1963) 128–153. [eredetileg: *Historische Zeitschrift* 1923/128. 377–414].

⁶² ECKHART Ferenc: Nyílt levél a szerkesztőhöz *Századok* 1915. 570, idézi Törő László Dávid: Eckhart Ferenc és Harold Steinacker – rokonítási kísérletek *Jogtörténeti Szemle*, 2014/3. 41.

⁶³ Friedrich TEZNER: *Wandlungen der österreichisch–ungarische Reichsidee. Ihr Inhalt und Ihre Politische Notwendigkeit* (Bécs: Manzschke 1905). Lásd még „Entwicklung des Parlamentarismus in Österreich–Ungarn” szócikk in Paul LABAND [et al.] (szerk.): *Handbuch der Politik* 1. (Berlin: W. Rothschild 1914) 409–415.

⁶⁴ Az Osztrák–Magyar Monarchia közjogi szerkezetéről vallott nézeteit értékeli Buzás József: Az osztrák–magyar közjogi vita történetének kérdéséhez. Friedrich Tezner a dualisztikus államkapcsolat jogi természetéről in Kovács Kálmán (szerk.): *A magyar politikai és jogi gondolkodás történetéből. XVIII–XIX. század* (Budapest: ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék 1982) 7–19. Működésének politikai értékelését lásd Eric VOEGELIN: *The Authoritarian State. An Essay on the Problem of the Austrian State* [ford.: Gilbert Weiss] (Columbia–London: University of Missouri Press 1999) [eredetileg németül: *Der Autoritäre Staat. Ein Versuch über das Österreichische Staatsproblem* (Bécs: Springer 1936) 198–206] és Natasha WHEATLEY: *The Life and Death of States. Central Europe and the Transformation of Modern Sovereignty* (Princeton: Princeton University Press 2023) *passim*.

⁶⁵ Friedrich TEZNER: *Der österreichische Kaisertitel, das ungarische Staatsrecht und die ungarische Publicistik* (Bécs: Alfred Hölder 1899) 234. Hasonló tárgyban lásd még Friedrich TEZNER: *Der Kaiser. Österreichisches Staatsrecht in Einzeldarstellungen für den praktischen Gebrauch* (Bécs: Manzschke 1909).

1860-as években indult Lustkandl–Deák vita apropóján mintegy 200 könyvoldalon áttekintette a magyar közjogi és jogtörténeti szakirodalom azt megelőző két évszázadát – a magyar és (amint fogalmazott) „a magyar önbizalmat a fanatizmusig eltorzító” „elmagyarosodott német” alkotmányjogászokat bírálta, mert elutasították a császári cím kiterjesztését a magyar államra. Holott az osztrák császári titulus – szerinte – „a Magyarország számára alkotmányosan bevezetett Pragmatica Sanctiótól” kezdve „az 1867-es magyar Alaptörvényekig” „a magyar király alkotmányos címe” is.⁶⁶ A magyar „király” fogalma szerinte beleolvadt az osztrák „császári” intézménybe. Egy ilyen jogtörténeti megállapítás aktuálpolitikai következményei mindenki számára nyilvánvalók voltak.

E folyamat kezdetének megítéléséhez sokak számára hasznos volt a *Pragmatica Sanctio* új megközelítése, amit a trónöröklési joggal foglalkozó Gustav Turba szolgáltatott.⁶⁷ Ő zágrábi születésű, jogtörténeti kérdésekkel is foglalkozó történész volt (1864–1935), aki eleinte egy bécsi gimnáziumban tanított, majd – miután 1898-ban habilitált – 1909-től rendkívüli, 1917-től pedig rendes egyetemi professzor lett a Bécsi Egyetemen, ahol a bölcsészeti és a jogi karon tartott kurzusokat.⁶⁸ Ivan Žolger szakértői támogatásával megszerkesztette és magyarázatokkal ellátva kiadta a *Pragmatica Sanctiót*.⁶⁹ Álláspontját Csekey István bírálta, részben forráskritikára alapozva egy 1916-os akadémiai előadásában, részben elméleti szempontok alapján a magyar trónöröklési jogot feldolgozó monográfiájában.⁷⁰ Többek között kimutatta, hogy az 1723. évi törvénycikkek írott eredetije kapcsán Turba nem ismert – nem ismerhetett – bizonyos történeti forrásokat.

⁶⁶ TEZNER 1899 (65. lj.) 232–234.

⁶⁷ Lásd Gustav TURBA: *Geschichte des Thronfolgerechtes in allen Habsburgischen Ländern bis zur Pragmatischen Sanktion Kaiser Karls VI. – 1156 bis 1732*. (Bécs–Lipcse: Carl Fromme 1903) [reprint: h. n.: Nabu Press 2014] és Gustav TURBA: *Die pragmatische Sanction mit besonderer Rücksicht auf die Länder der Stephanskron* (Bécs: Manz 1906). Ismerteti és bírálja Ferdinandy GEJZA: *Die pragmatische Sanction mit besonderer Rücksicht auf die Länder der Stephanskron*. Von dr. Gustav Turba. Wien, 1906. (Különlenyomat az Österreichisch-Ungarische Revue 1906 évi folyamából) *Századok* 1907. 551–555.

⁶⁸ Életrajzi vázlata Christoph SCHMETTERER: Gustav Turba in *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950, 15. kötet* (Bécs: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 2018) 8.

⁶⁹ Gustav TURBA: *Die Pragmatische Sanktion. Authentische Texte samt Erläuterungen und Übersetzungen* (Bécs: Kaiserlich-königlichen Schulbücher-Verlage 1913). A *Pragmatica Sanctióról* lásd MEZEY Barna: A Pragmatica Sanctio és a magyar történeti alkotmány *Századok* 2023/3. 495–513.

⁷⁰ Az előbbi CSEKEY István: *A Magyar Pragmatica Sanctio írott eredetijéről. Kiadatlan oklevélmellékletekkel és az 1723. évi törvénycikkek írott eredetije első és utolsó lapjának hasonmásával* (Budapest: MTA 1916). Az utóbbi CSEKEY István: *A magyar trónöröklési jog. Jogtörténelmi és közjogi tanulmány oklevélmellékletekkel* (Budapest: Athenaeum 1917) különösen 150, 263–264. stb.

4. A „SZENT KORONA SZUVERENITÁSA” ELGONDOLÁS SZÜLETÉSE ÉS KONTEXTUSÁNAK VÁLTOZÁSA

A vázolt törekvésekre adott válaszként születtek a Magyarország autonómiájára vonatkozó elképzelések, elméletek, fogalmak. A „Szent Korona szuverenitása” ezek közé tartozott. Kialakítói és használói Magyarország önállóságának szószólói voltak, akik e fogalommal nemcsak hazájuk Osztrák–Magyar Monarchián belüli relatív önállóságát védték, hanem annak válsága idején egy korábbinál kiterjedtebb autonómiát készítettek elő. Azt nem tudhatták, hogy a „korábbinál kiterjedtebb autonómia” a munkásságukat követő másfél-két évtized múltán formális államszuverenitássá változik, ahol nem lesz király, (egy ideig) kétkamarás országgyűlés, törvényszentesítés, nemességadományozás és így tovább. Az elgondolás hozzájárult a magyar történelmi fejlődés különutasnak gondolt jellege indokolásához is.

A tezneri elmélet és általában a birodalmi elgondolások bírálata természetesen ezen új fogalom nélkül is megtörtént. Például ifj. Andrassy Gyula írásaiban, aki háromkötetes történeti és alkotmánytani művében jól látta, hogy Tezner a Deák által megcáfolt Lustkandl-féle „birodalmi elméletet” folytatta. Andrassy a szuverenitásfogalmat gyakran használva, de azt nem a magyar koronához kötve cáfolta Tezner tételeit.⁷¹ Wlassics Gyulának e mű vonatkozó részeit ismerető és némileg kiegészítő húszoldalas összegzése⁷² ezzel szemben nem sűrűn operált ugyan a szuverenitás kifejezéssel, de megjegyezte: Turba tévedéseinek oka, hogy nem méltányolta „a szent korona tanát”. Így ugyanis nem láthatta, hogy a „magyar alkotmányos rendi állam” alapelve – mint (kissé félreérthetően) fogalmazott – „a rex és a regnum jogi egysége” volt.⁷³

*

A „Szent Korona szuverenitása” kifejezés, amint arra már többször utaltam, a szűkebb értelemben vett Szent Korona-tanhoz köthető, az viszont hagyományosan vagy (Eckhart Ferenc elemzéseinek betudhatóan) Hajnik Imréhez, vagy (részben önértékelésére visszavezethetően) Timon Ákoshoz kötődik. Péter

⁷¹ ANDRÁSSY Gyula [ifj.]: *A magyar állam fön[n]maradásának és alkotmányos szabadságának okai* (Budapest: Franklin Társulat, 1. kötet: 1901, 2. kötet: 1905, 3. kötet: 1911) különösen 3. kötet 334–351. és 388–414.

⁷² WLASSICS Gyula: Alkotmányjogunk védelme – Tezner és Turba ellen *Budapesti Szemle*, 1912/426. 346–366. Wlassics szerint ugyanakkor a főhatalom a király és a nemzet között úgy van megosztva, hogy az a „király személyét is magába foglaló magyar törvényhozást” illeti. Ez teljes mértékben az angol *King/Queen in Parliament* teória „magyarosítása” volna.

⁷³ WLASSICS (72. l.) 356.

László újnak mondható, mert (bár egyes elemeiben korábban is jelzett,⁷⁴ de) részleteiben csak 2003-ban kifejtett elmélete ezzel szemben kimutatta, hogy a tan, amelynek középpontjában ez a fogalom áll, Concha Győzőnek tulajdonítható. E tant – mint az általunk vizsgált fogalom elméleti kontextusát – Concha kollégái, Timon Ákos és Kmety Károly vitték tovább, hogy aztán a két világháború között jogtörténész-közjogászaink fazonírozgassák még egy kicsit.

(1) A Szent Korona eszméjét a szuverenitás kontextusába helyező elgondolás – amint arra Péter a Szent Korona-tanról beszélve rámutatott – abból a vitából született meg, amit Nagy Ernő és Concha Győző folytatott 1891-ben a *Magyar Igazságügy* című lap hasábjain. A vita alapját a nagyváradi jogakadémia tanárának, Nagy Ernőnek a *Magyarország közjoga (Államjog)* című kézikönyve⁷⁵ szolgáltatta. Concha – aki ekkor magántanár volt Budapesten, rendes tanár Kolozsvárott, s 1886 óta az MTA levelező tagja – Nagy könyvének második kiadását egy tízoldalas írásban recenzálta,⁷⁶ sok vonatkozásban kritizálva a kifejtetteket, szakmai kételyeket és fenntartásokat fogalmazva meg a szerző kilátásba került akadémiai tagságát illetően is. Az érintett a bírálatra 16 oldalban válaszolt,⁷⁷ ami – figyelembe véve a válasz indignálódott hangnemt is – annyira meglephette a recenzenst, hogy arra két lapszámban, összesen 38 oldalnyi „viszonzválaszt” közölt *Közjog és magyar közjog* címen, még szigorúbb és hevesebb kritikákkal.⁷⁸ Erre Nagy kissé fáradt és rövid „Végszava” következett,⁷⁹ ami egyfajta visszavonulás volt, miként az egyébként alapos és sikeres mű 1897-es harmadik, majd az ezt követő 4–7. kiadásainak folyamatos kisebb

⁷⁴ Lásd PÉTER (12. l.) 421–510. E tanulmányt a szerző halála előtt öt évvel jelentette meg, a téma azonban szakmai pályája kezdetétől foglalkoztatta. Lásd PhD-dolgozatát: *The Antecedents of the 19th-Century Hungarian State Concept. An Historical Analysis. The Background and the Creation of the Doctrine of the Holy Crown. D. Phil. thesis* (Oxford: kézirat 1965). Elméletének néhány tétele utalásszerűen megtalálható más írásaiban is, vö. például *Az Elbától keletre. Tanulmányok a magyar és kelet-európai történelemből* (Budapest: Osiris 1998) 13., 69., 100., 223–224. és 228.

⁷⁵ NAGY Ernő: *Magyarország közjoga (államjog)* (Budapest: Eggenberger 1887, 1891, 1897, 1901; Budapest: Athenaeum 1905, 1907, 1914) [minden új kiadás „átdolgozott”]; reprint [a 7. kiadás alapján, Koi Gyula bevezetőjével]: NAGY Ernő: *Magyarország közjoga (államjog)* (Budapest: Ludovika 2024).

⁷⁶ CONCHA Győző: *Magyarország közjoga. (Államjog)*. Írta Nagy Ernő, a közjog tanára a nagyváradi jogakadémián. Második átdolgozott kiadás. Budapest, 1891. *Magyar Igazságügy*, 1891/5. 369–379; újranyomva CONCHA Győző: *Hatvan év tudományos mozgalmái között 1.* (Budapest: MTA 1928) 553–567.

⁷⁷ NAGY Ernő: Válasz közjogi könyvemről a Magyar Igazságügy XXXV. kötetének 5. füzetében megjelent bírálatra *Magyar Igazságügy*, 1891/5. 437–452.

⁷⁸ a.) CONCHA Győző: *Közjog és magyar közjog. Viszonzválasz Nagy Ernőnek*. Első közlemény *Magyar Igazságügy*, 1891/2. 47–62. – b.) CONCHA Győző: *Közjog és magyar közjog. Viszonzválasz Nagy Ernőnek*. Második közlemény *Magyar Igazságügy*, 1891/3. 112–132; újranyomva CONCHA 1928 (76. l.) 568–618.

⁷⁹ NAGY Ernő: *Végszó Concha Győző egyetemi tanár úr bírálatához Magyar Igazságügy*, 1891/5. 276–281.

átdolgozásai is. (A visszavonulásnak talán szerepe volt abban is, hogy Nagy 1895-ben az MTA levelező tagja lett.) A vita egyik értékelője, Polner Ödön szerint Nagy valójában nem visszakozott, hanem a módosítások során „fokozatosan tökéletesítette” művét.⁸⁰ Lehet. Ám akárhogy is volt, Nagy – miközben az 1. és 2. kiadásban ezt még nem így gondolta – a 4. kiadás előszavában már azt állapította meg, hogy a Werbőczy által (állítólag) kifejtett magyar felfogás, különösen a Szent Korona-tan teljesen megegyezik azzal az elmélettel, amelyet korának tudása, így ő is az államélet alapjaként elfogad. (Nem tette hozzá, talán nem is tartotta fontosnak, hogy a „Werbőczy által kifejtett felfogás” valójában a Concha értelmezése szerinti elgondolást jelentette.)

A magyar jog- és államtudomány e fontos vitája sokféle keretben értelmezhető. Felfogható tudománymódszertani síkon,⁸¹ nevezetesen arra koncentrálva, hogy a magyar államot és a magyar közjogot vajon általános, valamennyi államra és minden nemzeti közjogra alkalmazható fogalmakkal kell-e, illetőleg lehet-e megragadni, ahogyan Nagy tette – német mintákat (elsősorban Laband elméletét) követve –, vagy különös-nemzeti sajátosságait kell kutatni, amint azt Concha elvárta volna tőle. Nagy Ernő – fogalmazott Concha – „idegen írókkal és idegen jogi fogalmakkal akarja a magyar közjogot magyarázni”; s „annak a célnak, hogy közjogunkat mentől modernebbé, jogászbibbá tegye, áldozatul esik a magyar közjog specifikus jellege”. A szerző – olvashatjuk – „a magyar közjog lényeges jellemvonásait [...] nem emelte ki [...] a magyar sajátságokat elmosta és az európai általánosságokra fektette a súlyt, ezért azt hiszem, joggal mondhattam [a recenzióban] azt is, hogy nem bírja a magyar közjog szövegedékét kimagyarázni, sőt idegen fogalmaival még inkább összekuszálja [azt]”.⁸²

A vita azonban értelmezhető egy konkrét politikai ügy elméleti vetületeként is, amit Péter László vett észre: annak néhány kérdése ugyanis az ún. nagy véderővitával állt kapcsolatban,⁸³ amire Concha a sorok közé rejtve alkalmassint utalt is. S ha vázlatosan is, de itt fejtette ki a korona és a szuverenitás kapcsolatának általa elgondolt, később közkeletűvé vált verzióját. E különös ügy

⁸⁰ POLNER Ödön: *Három magyar közjogász. Nagy Ernő, Ferdinandy Gejza, Réz Mihály* [Felolvasás, 1937. december 6.] (Budapest: MTA 1941) 11. A vitához lásd még EÖTTEVÉNYI Olivér: *Emlékezés Nagy Ernő felett* (Budapest: magánkiadás 1925) különösen 5–6; CSEKEY István: *Nagy Ernő és a magyar közjogírás új irányai* (Budapest: Franklin 1926) különösen 169–172.

⁸¹ Vö. SÓLYOM Péter: A közjogtudomány interpretív felfogásához in BÓDIG Máttyás – ZÓDI Zsolt (szerk.): *A jogtudomány helye, szerepe és haszna. Tudománymódszertani és tudományelméleti írások* (Budapest: MTA TK JTI – Opten 2016) 113–132. Lásd még ehhez VASAS Tamás: *Az állam szellemi valósága. Concha Győző és a hagyomány* (Budapest: Gondolat 2023) 180–184.

⁸² CONCHA [78. l. a.) pont] 58. és 62.

⁸³ „A Szent Korona-tan létrejöttéhez – fogalmazott – a nagy véderővita kimenetele adta a hátteret és a kontextust”; PÉTER 2003 (12. l.) 480. A véderővitáról lásd BIHARI Péter: Az 1889-es „nagy véderővita”. Egy politikai hisztéria anatómiája *2000 Irodalmi és Társadalmi Havi Lap*, 2007/11. 66–76.

látszólag a hadsereg vezényleti nyelve, az ott használt bizonyos szimbólumok és rövidítések (kétfejű sas, sárga-fekete szín, a K.k. vagy K.u.k. rövidítések stb.) körül forgott, valójában azonban – az ún. „rezervált felségjogok”⁸⁴ fogalmán keresztül – az önálló hadsereg megteremtésének lehetőségét is felvetette. A vita tehát végső soron a magyar állam szuverenitásának értelmezéséről folyt. A véderővita jelentőségét mi sem jellemzi jobban, mint hogy először egy igazságügyi miniszter (Fabiny Teofil, 1889), majd Ferenc József „örökös miniszterelnöke” (Tisza Kálmán, 1890) lemondásához vezetett, s mint utólag tudjuk: Magyarország első világháborúba vezető korszakának kezdete volt.

A német „államszuverenitás” tana alapján Nagy Ernő azt a véleményt képviselte, hogy a szuverenitás alanya „maga az állam”, s „a megkoronázott király, saját jogán, a magyar állam feje, a legfőbb hatalom birtokosa”.⁸⁵ Concha Győző – aki szerint Nagy nem különböztette meg az állam „funkcióit” és „szerveit” (ami a szuverenitásviták elmúlt másfél-két évszázadának bevett kritikai topozsa) – üresnek találta ezt a tételt, és így fogalmazott:

A magyar közjogi felfogás szerint a szuverenitás alanya a szent korona; a király azáltal lesz a szuverenitás legfőbb részese, hogy annak a koronának külső jelképével felruháztatik, a polgárok azáltal, hogy annak tagjaivá válnak, régente a nemeség, ma a választói jogok által. – Amit a külföldi közjogok [...] úgy fejeznek ki, hogy a szuverenitás alanya nem a fejedelem és nem a nép, hanem az állam: azt a magyar közjogi fölfogás sok század óta a korona fogalmával fejezte ki. Ezzel a felfogással állott ellen a magyar nemzeti szellem úgy a király, mint az uralkodó osztályok törekvésének, hogy a szuverén hatalmat tulajdonuknak, patrimoniumuknak tekintsék. Ebből kifolyólag nem lehet mondani, mint szerző [ti. Nagy], hogy a szuverén hatalom egyedüli birtokosa a király, mert a főhatalomnak Magyarországon az országgyűlésben szervezett polgárok is részesei; ha tehát a birtokos kifejezéssel jelöljük meg, hogy kit illet a szuverenitás, úgy a fejedelem és az országgyűlés annak közös birtokosai. – A szuverenitásban való osztályosság⁸⁶ az országgyűléssileg szervezett államtagokat már a törvényhozási részvétüknél fogva megilleti. – A törvényhozás Magyarországon nem a királyt illeti, hanem a királyt és az ország-

⁸⁴ CONCHA 1891 (76. lj.) 129–132. Érdemes megjegyezni, hogy e jogok pontatlan leírása a *Magyarország közjoga* második kiadásában olvasható, éspedig azért, mert Nagy elfogadta Schvarcz Gyulának az első kiadással kapcsolatos bírálatát és tanácsát, amely szerint a törvények csak 1848-ban vezették be a felségjogok megosztását a távollévő király és a nádor között. Concha bírálatának ez lett az egyik fő célpontja („a legnagyobb vagy legszembeeszköbb botlást szerző a király reservált felségjogaira nézve követi el”).

⁸⁵ NAGY 1891 (75. lj.) 166.

⁸⁶ Értsd: részesedés, valamiben való osztozás. Ugyanígy fogalmazott később Concha tanítványa, Barabási Kun József: a „szent korona souverainitása a királynak és országgyűlésnek a főhatalomban való osztályosságát jelenti”. BARABÁSI KUN József: *Széljegyzetek a Szent Korona tanához Budapesti Szemle*, 1917/490. 50.

gyűlést közösen; a magyar király nem az országgyűlés meghallgatásával alkotja a törvényt, hanem ketten együtt.⁸⁷

A „közös” törvényhozásra vonatkozó állítás plauzibilissé tételéhez Conchának persze egy kicsit – finoman fogalmazva – át kellett értelmeznie a *Tripartitum* egyik passzusát. Werbőczy ugyanis a király és a nemesség (a „Szent Korona tagjai”) közötti „viszonos átruházásról és kölcsönös kapcsolatáról” beszél,⁸⁸ amit Concha – amint azt Péter László bizonyította⁸⁹ – „egy kis ügyeskedéssel” úgy értelmezett, hogy a király és az országgyűlés a „törvényhozói szuverenitás közös birtokosa”.

A „viszonos és kölcsönös” „közös”-ként való értelmezéséhez Concha felhasználta a középkori organikus államelméleteknek a G. W. F. Hegel, majd Lorenz v. Stein nyomán a 19. századi konzervativizmusban újraformálódó nézeteit és nyelvezetét is.⁹⁰ Eszerint az állam szervei nem önálló részei, hanem csak „mozzanatai” az állam személyiségének, s a szerveknek, például a királynak (akit Concha „államszervnek” tekintett) nem lehet önálló akarata, amely törvényi formát öltene, hiszen akarni csak az egész akarhat. Az így értelmezett törvényhozási szuverenitás nem egyetlen homogén hatalmat feltételez, hanem két alany valamilyen – de nem szerződés által létrehozott, hanem az organikus elgondolások szerint összetartozó – közösségét, társulását jelenti.⁹¹ „A magyar közjogi

⁸⁷ CONCHA [78. lj. a.) pont] 58–59. E gondolat alapján állította Péter László, hogy „ez az írás, és nem – ahogy Eckhart Ferenc gondolta – Hajnik *Jogtörténete* tekinthető a Szent Korona-tan első kifejtésének”; PÉTER 2003 (12. lj.) 482. Eckhart e kérdésről alkotott véleményét lásd ECKHART 1941 (38. lj.) 320–323, ECKHART 2003 (38. lj.) 194–195.

⁸⁸ A *Tripartitum* szerint „[...] a nemesítésnek s következként a nemeseket ékesítő és a nem nemesektől megkülönböztető birtok adományozásának jogát s teljes hatalmát az uralkodással és országgal együtt a község a maga akaratából, az ország szent koronájának joghatósága alá helyezte és következként fejedelmünkre és királyunkra ruházta; ettől fogva Ő töle ered minden nemesítés, és e két dolog mintegy a *viszonos* átruházásnál és a *kölcsönösségnél* fogva, annyira szorosan függ egymástól mindenha, hogy *egyiket a másiktól külön választani és elszakítani nem lehet*, s egyik a másik nélkül nem történhetik”. „Mert a fejedelmet is csak nemesek választják, és a nemeseket is csak a fejedelem teszi azokká, s ékesíti nemesi méltósággal.” (Kiemelések csak itt). WERBŐCZY István *Hármaskönyve* [ford.: Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen] (Budapest: MTA 1894) I. rész 3. cím, 6–7. §-ok, 40–41.

⁸⁹ Vö. PÉTER 2003 (12. lj.) 482.

⁹⁰ „Az állam organikus szókészlete megvilágítja azt az állításunkat, mely szerint Eckhart tévedett, amikor Hajnikot, és nem Conchát tekintette a Szent Korona-tan szerzőjének. Amit Concha organikus alatt értett, annak kevés közös vonása volt azzal, amit Hajnik a *totum corpus sacrae regni coronae* alatt értett.” PÉTER 2003 (12. lj.) 484.

⁹¹ Plasztikusan fejezte ki ugyanezt a gondolatot jóval később Polner Ödön: „Az államnak a Szent Koronával való megjelölése – fogalmazott az 1920-as években – [azt is] jelentette, hogy az állam és annak szervezete valami egységes szervezet, amelynek vannak és lehetnek részei, de ezek a részek egységes eszmével és céllal vannak összefoglalva. Nem állanak egymással szemben, mint különálló szerződő felek, hanem mint olyanok, amelyeknek közös céljuk van.” Vö. POLNER Ödön: Magyar Alkotmányjog (részletek) in SCHWEITZER Gábor – SZENTE Zoltán (szerk.): „A történeti al-

felfogás szakadatlanul fen[n]tartá a szent korona egységében a szuverén akarat egységét, e korona tagjaiban annak megoszlását” – tette hozzá egy évvel később *Az államhatalmak megoszlásának* kérdéséről értekezve. Itt adta meg elgondolásának elméleti forrásvidékét is:

Kiegészítendőnek találtuk pedig [Lorenz von] Stein elméletét a szuverén akarat mozzanatainak és e mozzanatok létrehozó szerveknek megkülönböztetése, továbbá az államban ható erőknek, nevezetesen a fizikai, jogi és erkölcsi erőknek elemzése és az államhatalmakbani érvényesülésének feltüntetése által.⁹²

(2) Ezt az elméletet az 1890 és 1925 között ugyancsak a budapesti jogi karon működő, részben a *történeti jogi iskola mintáit követő* Timon Ákos vitte tovább, akinek műveiben – (Eckhart éles szavaival) a „jogtörténeti iskola keblét feszítő sovinizmus” lapjain⁹³ – az új színekkel gazdagodott.

E művek zászlóshajója az 1902-től 1919-ig hat kiadást megért, időközben csaknem 200 oldallal bővült *Magyar alkotmány- és jogtörténet* című tankönyv⁹⁴ volt, amely előadásainak diákok által leírt könyvmatos jegyzeteit⁹⁵ váltotta fel a jogászképzésben. Tankönyve (a magyar kormány által is támogatva) Berlinben megjelent németül,⁹⁶ s elméletét egy londoni konferenciára előadás formájában angolul is összefoglalta.⁹⁷ A koronaeszmékkel kapcsolatos

kotmány [...] jogtörténetbe váltott át”. Jogtudósok kiadatlan munkái Magyarország történeti alkotmányáról és alkotmánytörténetéről (Budapest: Akadémiai Kiadó 2024) 40.

⁹² CONCHA Győző: *Az államhatalmak megoszlásának elvei* (Budapest: Franklin 1892) 30.

⁹³ Vö. ECKHART Ferenc: Jog- és alkotmánytörténet in HÓMAN Bálint (szerk.): *A magyar történetírás új útjai* (Budapest: Magyar Szemle Társaság 1931) 305.

⁹⁴ TIMON Ákos: *Magyar alkotmány- és jogtörténet, [különös] tekintettel a nyugati államok jogfejlődésére* (Budapest: Politzer ¹1902 [alcím nélkül]) 676, (Budapest: Hornyánszky ²1903 [az alcímbe „különös” nélkül]) 724, (Budapest: Hornyánszky ³1906) 769, (Budapest: Hornyánszky ⁴1910) 807, (Budapest: Hornyánszky ⁵1917) 823, (Budapest: Grill ⁶1919) 841.

⁹⁵ TIMON Ákos: *A magyar alkotmány- és jogtörténet. Előadásai után jegyezte Török M. az 1895–1896. tanévben* (Budapest: gépirat [ny. n.] 1896) 624, (²189[?]), (Budapest: Politzer, Blau ny. ³1899) 692.

⁹⁶ AKOS VON TIMON: *Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte mit Bezug auf die Rechtswicklung der westlichen Staaten* [ford.: Felix Schiller (Schiller Bódog)] (Berlin: Puttkammer & Mühlbrecht ¹1904) 789, (Berlin: Puttkammer & Mühlbrecht ²1909) 835. A fordítás a 3. kiadás alapján készült.

⁹⁷ ÁKOS DE TIMON: *Theory of the Holy Crown, or the development and significance of the conception of public rights of the Holy Crown in the constitution in Gustav SPILLER (szerk.): Papers on Inter-Racial Problems, Communicated to the First Universal Races Congress Held at the University of London, July 26–29, 1911* (London: P. S. King & Son 1911) 184–195.

nézeteit – egyéb jog- és kultúrtörténeti,⁹⁸ valamint egyházjogi⁹⁹ munkái után, illetve mellett – többféle formában kifejtette németül,¹⁰⁰ valamint népszerűsítette rövidebb írásokban magyarul.¹⁰¹

Oktatási és kutatási elveinek sikerét illetően már tankönyve második kiadása és az arról egyes lapokban megjelent dicsérő, sőt dicsőítő recenziók után meglehetősen magabiztos elképzeléseket táplált: „A jogtörténet tanítása és tudományos művelése Magyarországon – fogalmazott¹⁰² – a jövőben csakis amaz irányelvek, ama módszer és rendszer alapján történhetik sikeresen, a melyet idevágó könyvemben érvényre emelni törekedtem”. E meghökkenítő elgondolást a büntetőjogász Balogh Jenő azonnal vitatta, mint a „tudományos egyed-árusság” szerénytelen és kártékony elgondolását. Kimutatta azt is, hogy a tartalmukban, sőt szerzői körükben is gyanús recenziók (mint írta) „hazafias

⁹⁸ TIMON Ákos: *A germán őszalkotmány. Bevezető tanulmány az európai alkotmány történetéhez* (Budapest: Pallas 1881) 98; SCHILLER Bódog: *A Hármaskönyv egyik állítólagos fő forrásáról... Gábor Gyula és Timon Ákos felszólalásaival* [Előadás a Magyar Jogászegylet ülésén, 1907. december 14.] (Budapest: Franklin 1908) 119; TIMON Ákos: *Pázmány Péter – a jog és igazság védelmében* (Budapest: Egyetemi Ny. 1921) 41.

⁹⁹ Timon Ákos: Az osztrák concordatum és a magyar közjog (Budapest: Pallas 1883) 16; Timon Ákos: A visitatio canonica a magyar egyházjogban (Budapest: Pallas 1884) 24; Timon Ákos: A legfőbb kegyúri jog (Budapest: Pallas 1887) 17. Lásd még Timon Ákos: A párbér (lecticale) a katolikus egyházjogban. Jogtörténeti tanulmány Magyar Igazságügy, 1882/1. 1–22 és 1882/2. sz. 71–93; Timon Ákos: A párbér Magyarországon. Jogtörténeti fejlődése és jelen állása szerint. Levéltári nyomozások alapján (Budapest: Pallas 1885, 21908) 446+140 (dokumentumok); Timon Ákos: A párbér jogi természete. Válaszul Kováts Gyula... bírálatára (Budapest: Eggenberger 1885) 32; Raffay Ferencz: A párbérkérdés megoldása... Timon Ákos... felszólalásával [Előadás a Magyar Jogászegyletben 1898. január 29-én] (Budapest: Franklin 1898) 28–35; Timon Ákos: Zárszó a párbér vitához (Budapest: Pallas 1886) 54.

¹⁰⁰ TIMON Ákos: *Das städtische Patronat in Ungarn. Rechtshistorische Studie nach archivalischen Quellenforschungen* [különlenyomat a Vering's Archiv für katholisches Kirchenrecht. 61. és 62. kötetéből] (Lipce–Budapest: Köhler–Pallas 1899) 95, a Szent Korona kérdésében lásd különösen 11–12, 20 és 38–39. [Ez a következő írás rövidített német változata: TIMON Ákos: *A városi kegyuraság Magyarországon. Jogtörténeti tanulmány. Oklevéltári nyomozások alapján* [különlenyomat a Katholikus Szemle 2. kötetéből] (Budapest: Pallas 1889) 154. (121–154: dokumentumok), a Szent Korona kérdésében különösen 17–19., 36., 63., 80. és 112. Lásd még TIMON Ákos: Die Entwicklung und Bedeutung des öffentlich-rechtlichen Begriffs der Heiligen Krone in der ungarischen Verfassung in Heinrich BRUNNER (szerk.): *Festschrift Heinrich Brunner zum siebenzigsten Geburtstag dargebracht von Schülern und Verehrern* (Weimar: Böhlau 1910) 309–338.

¹⁰¹ TIMON (3. lj.), valamint TIMON (15. lj.). Lásd még TIMON Ákos: *A szent korona elmélete* (Budapest: magánkiadás 2000) 70, ami a Szász József által szerkesztett *Politikai Magyarország 1. kötet: Magyarország története az arany bullától 1795-ig* című kiadványban (Budapest: Anonymus 1912, 1914) megjelent (9–32) hasonló című írás reprintje.

¹⁰² TIMON Ákos: Az alkotmány- és jogtörténet tanítása Magyarországon *Jogállam*, 1904/8. [különlenyomat: (Budapest: Franklin 1904)] 15. Lásd még ehhez: TIMON Ákos: Még néhány szó az alkotmány- és jogtörténet tanításáról *Jogállam* 1905/3. [különlenyomat: (Budapest: Franklin 1905)] 30.

frázisai” felszíneseek, és bírálta Timon oktatási elképzeléseit, amelyek szerint a joghallgatóknak csak a magyar jogtörténetet kell tanítani, s nem az európaiat.¹⁰³

Az „illúziókkal teli millenniumi korszakot” tükröző elméletének másokhoz s főleg Conchához képest az volt az egyik megkülönböztető vonása, hogy ő nem vagy nem csak Werbőczynek tulajdonította az általa kifejtett tantételeket, hanem a korábbi korszakokba „olvasta bele” azokat. Az *echte* magyar intézmények – álláspontja szerint – ősiiek voltak, és sok esetben már a honfoglalás idején is léteztek!

A koronázás közjogi következményeinek nyomatékosításán túl továbbá Timonnál nagy hangsúlyt kapott a hatalomátruházásban rejlő nem racionális elem, s ezzel a korona misztikus volta vagy misztériuma. Bár a „Szent Korona misztériumának” sokféle értelmezése van,¹⁰⁴ a közjogon belül ez – az egyházjogot jól ismerő, ám a teológiai háttérkérdésekre és a miszticizmusra nem különösebben érzékeny szerzőnél – elsősorban annak hangsúlyozását jelenthette, hogy a királyi hatalom azáltal száll át az új uralkodóra (aki esetleg már trónra is lépett), hogy Szent István koronájával koronázzák meg. Ez a korona ugyanis valami különleges erővel és képességgel rendelkezik.

Emellett Timon hajlott a jogi kérdések társadalom-lélektani kereteinek elemzésére, például a „magyar nép lelkére” és „monarchikus érzületére” vonatkozó, sokszor zsurnalisztikus okfejtésekre, meg- vagy újrafogalmazva a nemzeti romantika bizonyos toposzait is. Például azt, hogy a magyar jogfejlődés nemcsak külön úton jár, de meg is előzi a nyugati országokét,¹⁰⁵ vagy magasabb szintű azokénál.

Természetesen ő is az organikus államfelfogás és a nemzeti eszme korlátlan érvényesülésének híve volt. Mint korábban Hajnik és később többen is, Concha „országgyűlésileg szervezett államtagjai” helyébe a „nemzetet” helyezte: a főhatalom tulajdonképpeni birtokosa – fogalmazott – „a királyt és a nemze-

¹⁰³ BALOGH Jenő: A jogtörténet tanítása hazánkban *Budapesti Szemle*, 1905/338. 161–197. és BALOGH Jenő: A jogtörténet tanításának kérdéséhez *Budapesti Szemle*, 1905/340. 122–143. Az utóbbi kérdés megítélését az is árnyalhatja, hogy az osztrák jogászképzésben valamilyen szinten tanították a Monarchia közjogi rendszereit, így a magyart is, a magyarban viszont nem tanították az osztrákot. Ezt próbálta meg orvosolni EÖTTEVÉNYI NAGY Olivér az *Osztrák közjog* (Budapest: Hornyánszky 1913) című tankönyvével.

¹⁰⁴ Lásd például Kocsis István: *A Szent Korona misztériuma* (Budapest: Püski 1997) és Kocsis István: Szempontok a Szent Korona misztériuma és tana tanulmányozásához in Tóth Zoltán József (szerk.): *A Szent Korona-eszme időszzerűsége* (Budapest: Szent István Társaság 2004) 173–314; VARGA Tibor: *Ima ellenségeinkért. A Szent Korona misztériuma* (Debrecen: MEK 2001) [*mek.oszk.hu/03400/03473*]; MOLNÁRFI Tibor: *A Szent Korona misztériuma (A Szent Korona és a kozmosz)* (Budapest: Összmagyar Testület 2001; h. n. Öt Falu 2007).

¹⁰⁵ „A szent korona [meg]személyesítésében rejlő átruházott közhatalom eszméjét és lényegét már Werbőczy *Hármaskönyvében* oly világosan és határozottan formulázta, amint az egyik nyugati államnak, még abban a korban Angolországban alkotmányában sem találjuk.”, vö. TIMON 1920 (15. l.j.) 15.

tet egybefoglaló organikus egység”.¹⁰⁶ A magyar, nemritkán „magyarkodó” öntudat azonban olykor nála is meg-megtört a pragmatikus szempontokon. Amíg például 1916-ban a „nemzet” koronán keresztüli hatalomkorlátozó voltát mint „államjogi constructiót” a magyar alkotmányfejlődés „legsajátosabb alkotásának” és kora magyar „közjogi jogrendje középpontjának” tekintette, addig tanulmánya 1920-as második kiadásakor jóval kevesebbel kellett beérnie. Számot kellett ugyanis vetnie az akkor születő „trianoni Magyarország” problémáival: így a területi kérdésen túl a király „távollétével” és a törvényszenesítés lehetetlenségével, az Országgyűlés helyébe lépő egykamarás Nemzetgyűlés nem túl erős legitimációjával és így tovább. S ekkor beérte kevesebbel is.¹⁰⁷ Vagyis Timon abban is újított, hogy bebizonyította: ez az elmélet meglehetősen rugalmas, hajlítható és a körülményekhez igazítható.¹⁰⁸

Nagy hangsúlyt helyezett a Szent Korona-tan és saját elmélete nemzetközi elismertetésére. Ez külföldön kétségtelenül hagyott némi nyomot, amit itthon Timon nagy sikerként prezentált. Egy helyen például így fogalmazott: „ennek a tételemnak igazságát ma már a külföldi jogtudós világ is elismeri. Így Redslob, a rostocki egyetemen az állam- és népjogok tanára” stb.¹⁰⁹ Ha megnézzük a korabeli szakirodalmat, azt látjuk, hogy Robert Redslob, egy különösebben nem kitűnt német-francia alkotmányjogász összehasonlító alkotmányjogi művében¹¹⁰ mintegy tíz oldalban valóban áttekintette a magyar közjog történetét, és abban futólag kitért a Szent Korona-tanra is.

Timon tankönyve minden új kiadásának elején felsorolta a művéről született külföldi recenziókat, ezek azonban az ismertetések és elismerések mellett jócskán tartalmaztak fenntartásokat és kritikákat is. Paul Laband például egy rövid ismertetés összegzéseként ezzel zárta mondandóját:

¹⁰⁶ Vö. TIMON (3. lj.) 14.

¹⁰⁷ „Ha nincs király, vagy működésében akadályozva van – fogalmazott 1920 februárjában, nyilvánvalóan a küszöbönálló kormányzóválasztás igazolásaként –, akkor a királyt megillető közhatalmi funkciók a szent korona hatalma alapján, amelyből azok erednek, a szent koronának másik alkotórészére, a nemzetre és annak képviseletében az országgyűlésre szállanak át. Az országgyűlés feladata a királyt megillető hatalmi kör ellátásáról gondoskodni, részint közvetlenül, részint az általa alkotott ideiglenes szervek útján.” Vö. TIMON 1920 (15. lj.) 22.

¹⁰⁸ S ami 1920-ban hajlítható, az a 2010-es években is az, sőt még inkább az: „Ha valamely oknál fogva nincs király – fogalmazott Tóth Zoltán József –, akkor a nemzeté a főhatalom gyakorlásának kizárólagos joga, és a nemzet akár király nélkül, vagy köztársasági formát választva is gyakorolhatja hatalmát, elfogadva a Szent Korona alkotmányos értékeit, elveit.” Vö. TÓTH Zoltán József: Az Alaptörvény szellemisége: a Nemzeti hitvallás értékei, a jogfolytonosság és az Alapvetés *Polgári Szemle*, 2013/3–6. 282.

¹⁰⁹ TIMON 1920 (15. lj.) 15.

¹¹⁰ Robert REDSLOB: *Die parlamentarische Regierung in ihrer wahren und in ihrer unechten Form. Eine vergleichende Studie über die Verfassungen von England, Belgien, Ungarn, Schweden und Frankreich* (Tübingen: J. C. B. Mohr 1918) 82–93, különösen 86–87.

A rendkívüli elismerés, amelyet [a könyv] otthon aratott, valószínűleg nemcsak tudományos értékének, hanem a nemzeti büszkeség kielégítésének is köszönhető. A szerző ismételten rámutat arra, hogy a magyar nemzet különleges jogalkotó tehetséggel rendelkezik, hogy a magyar jog – bár külföldi jogrendszerek befolyásolták – nem idegen népektől van kölcsönözve, hanem a nemzet nemzeti jogtudatából, igazságérzetéből és szabadságszelleméből fakadt, a maga sajátos formájában fejlődött ki, és hogy sok tekintetben felülmúlja a nyugat-európai államok jogát, és megelőzi azokat a liberális intézmények fejlődésében... Számomra úgy tűnik, hogy a szerző némileg túlbecsüli a magyar jog eredetiségét. Ha eltekintünk a külső formáktól, és különösen a szakkifejezésektől, a magyar jog intézményei és a nyugat-európai, különösen a német jog intézményei közötti megfelelés rendkívül, sőt meglepően kiterjedt. [...] Bár a feudális jog nem honosodott meg Magyarországon, a nagy királyi földadományok, a magas állami tisztségek és bizonyos egyházi hivatalok közötti állandó kapcsolat, a főispánok, ispánok és alispánok stb. tisztségeinek örökletes jellege, a családi birtokok összetartozása és a nemesség öröklési jogai, az örökletes mágnásosztály kialakulása és sok minden más olyan jogrendszert hozott létre Magyarországon, amely nem különbözik olyan alapvetően a nyugat-európai országokban a feudalizmus által létrehozottól.¹¹¹

A Szent Korona-tan s annak részeként a Szent Korona szuverenitásának gondolata egyébként a külföldi szakirodalomban meglehetősen vegyes fogadtatásban részesült¹¹² – „külföld” alatt nem az 1920 utáni utódállamok szellemi közegét értve itt, ahol sokszor ellenségesen szemlélték azt.

(3) A harmadik „innovátor” Kmety Károly volt, aki a budapesti egyetemre történt 1896-os magántanári és 1902-es rendes egyetemi tanári kinevezése előtt Szilágyi Dezső igazságügy-miniszter fogalmazójaként és pozsonyi jogakadémiai tanárként működött. Számos kiadást megért közjogi tankönyvének¹¹³ bevezetőjében Kmety kiadásról kiadásra bővítette a Szent Koronáról szóló részeket. A kezdetben szűkszavú megállapítások¹¹⁴ az évek előrehalad-

¹¹¹ Paul LABAND: Akos von Timon, Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte [recenzió] *Archiv für öffentliches Recht* 1904/2. 279. A bírálatot természetesen egy udvarias forma oldotta fel: „Erre azonban itt részletesen nem lehet kitérni. Még azok is, akiknek lelkében nem visszhangzik olyan élénken a művet átható magyar nemzeti büszkeség, gazdag és sokrétű munkának találják, és hálások lesznek érte a szerzőnek.”; uo.

¹¹² E tárgykörben széles körű – elegyes kérdésekre is kitérő – áttekintésként lásd PECZE Ferenc: Szemlélvények a Szentkorona-tan visszhangjáról a külföldi szakirodalmi forrásokban in TÓTH (10. lj.) 113–159, Timonra vonatkozóan különösen 146–149.

¹¹³ KMETY Károly: *A magyar közjog tankönyve* (Budapest: Politzer 1897, 1902, 1905, 1907; Budapest: Grill 1911, 1926). (Az új kiadások mindig „javított” kiadások.) Lásd még KMETY Károly: *A magyar közjog kézikönyve* (Budapest: Politzer 1900 és Várpalota: Trianon Múzeum / Trianon Kutatóintézet 2020).

¹¹⁴ Például: „Alaptétele e jogrendszernek, hogy a szent korona, mely többé nem a király, hanem az ország szent koronája, nem pusztán a királyságnak egyház kölcsönzötté *symboluma*, hanem a

tával kiegészültek Concha és Timon tételeivel, amelyekhez Kmety egy sajátos hangot megütő nemzetállami misztikát társított. „A szent korona – fogalmazott – a magyar nemzet [meg]személyesítője”, másutt: „a souverain nemzet-személy” nemcsak „egybefoglalása a magyar állam összes alkatelemeinek”, hanem „az egész nép a maga nemzeti létében”.

Ellensúlyozta e misztikát, hogy Kmety már-már jogdogmatikainak tűnő rendszerezésben állította olvasói elé a tant, s az adott korban közkeletűnek mondható formális államfelfogás három klasszikus elemét – terület, népesség, (köz)hatalom – a hely és idő követelményeihez, vagyis az új tanhoz igazította. A „Szent Korona szuverenitása” így nála azt jelentette, hogy

(a) a „szent koronáé az államterület”,

(b) „a magyar állam jogi népessége, vagyis a magyar állampolgárok a szent korona népét képezik”, és

(c) „a szent korona az igazi souverain, sem a király, sem az országgyűlés külön önmagukban nem bírják a souverainitás teljességét (csak annak némely vonásait), a valóságos állami felségiség vagy főhatalom, főuralom, a szent korona összes tagjait, vagyis a szent korona egész testét illeti meg”. S mivel a formális államfelfogás szokásos „közhatalma” Kmetynél „főhatalom” lett, az utóbbi tételből szerinte az is következett, hogy

(d) „minden közhatalom a szent koronából ered”, illetőleg (1848-ig), hogy

(e) „a szent korona nemcsak a terület feletti impérium birtokosa, hanem 1848-ig a hazai föld minden talpalatnyi területének főtulajdonosa is volt [...]”.¹¹⁵

Végül, az identifikációs mechanizmusokra is figyelmet fordító jogász¹¹⁶ szerint

(f) „a szent korona a nemzet díszének és méltóságának hordozója; a királyhoz és hazához való hűséget egykép jelenti a szent korona iránti hűség”. Vagy még fennköltebben: „A szent korona sérelme a király és nemzet sérelmét képezi, a homály, mely a szent koronára esik, árnyat vet az egész nemzetre.”¹¹⁷

Szép szavak! A fennkölt megfogalmazás ellenére azonban – figyelemmel arra is, hogy néhány évvel a történelmi Magyarország megsemmisüléséhez vezető első világháború előtt születtek – mindez akár felelőtlen játszadozásnak is tűnhetett. Ez sokáig sokaknak azért nem volt nyilvánvaló, mert 1920 után e

legfőbb nemzet-alany, az igazi és egyedüli souverain, a magyar államiság legfőbb személyesítője; az övé az államélet minden tényezője, a terület, a nép, a főhatalom.” „A szent korona a nemzet díszének és méltóságának hordozója.” „A szent korona közjogi rendszere, mely a nemzet-államiság és a nemzet-souverainitás valósága, nem veszíté el érvényét a mai magyar államéletben sem; tévednek, akik azt hiszik, hogy az 1848-ban bekövetkezett átalakulásokkal elenyészett az a kilencz-százados közjogi rendszer.” KMETY 1902 (113. l.) XVII–XIX.

¹¹⁵ KMETY 1911 (113. l.) XVII–XVIII.

¹¹⁶ Vö. KMETY Károly: *Elmélkedés a magyar nemzeti címer és lobogó jussáról* (Budapest: Politzer 1903).

¹¹⁷ KMETY 1911 (113. l.) XVII–XVIII.

nézetek – paradox módon – az új állami és jogrend legitimációs mechanizmusának középpontjába kerültek.

*

Voltak persze kételkedők és fenntartásokat megfogalmazók is. Ezek egyike Szász-Schwarz Gusztáv volt, aki tudománytalannak minősítette az imént bemutatott és az azokhoz társuló korabeli¹¹⁸ irodalmat. A bármilyen tisztességes érzületből fakadó „hazafias frazeológia” – fogalmazta meg lesújtó ítéletét 1912-ben –, „amellyel alkotmányjogi tudományos könyveink a szenvtelen, éles, analízáló, dogmatikai tárgyalás hiányát pótolni iparkodnak”, „tudománynak nem mondható”.¹¹⁹ Hasonlóképpen:

amit közjogi és alkotmánytörténeti könyveink a szent korona tanáról mondanak, az kétségtelenül becsületesen és hazafiasan van érezve, de jogi fogalom tudományos elemzéséül el nem fogadható. A magyar közjog népies hagyománya a szent korona meghatározó képletében foglalja össze a magyar államhatalom gondolatát. Ám a tudomány szimbólumokkal és metaforákkal be nem érheti, hanem szárazon, de élesen ki kell fejtenie, hogy a köztudatban élő jogi szimbólum mögött rejlő tételek jogi tartalma miben áll.¹²⁰

*

(4) Az 1920-as évek „közjogi káoszának”¹²¹ idején a nyilvánosan megszólaló jogászok körében nem nagyon akadtak ilyen kételkedők és fenntartásokat megfogalmazók. A koronával kapcsolatos fogalmak és elméletek a detronizációs törvény után – de mondhatjuk így is: a királyi hatalom „felfüggesztésével” és a király nélküli királyág tartós rendjének kialakulásával – elveszítették a szociális-politikai valóságban nélkülözhetetlen referenciapontjaikat. Ennek ellenére – a történelmi alkotmány fogalmának részeként – (kis túlzással) virágba borultak.

E paradoxonnak az 1920-ban kialakított és lényegében 1945-ig fennálló új rend közgondolkodásában alighanem két oka volt. Az egyik a múltban gyökerezett, a másik (perspektivikusan) a jövő felé mutatott.

¹¹⁸ Lásd például BALOGH Arthur: *Az államélet főjelenségei tekintettel a magyar szent korona elméletére* (Budapest: Politzer 1904).

¹¹⁹ SZÁSZ-SCHWARZ Gusztáv: *Parerga. Vegyes jogi dolgozatok* (Budapest: Athenaeum 1912) 448.

¹²⁰ SZÁSZ-SCHWARZ (119. l.) 449.

¹²¹ A kifejezés Barabási Kun József Concha Győzőhöz írott 1923-as leveléből származik; idézi SCHWEITZER Gábor – SZENTE Zoltán: Bevezetés Barabási Kun József *Közjog* című előadásjegyzeteihez in SCHWEITZER–SZENTE (91. l.) 59.

Az előbbi a történelmi és jogfolytonosságról kialakított elgondolások erősítésével állt összefüggésben.¹²² Ennek keretében a szerzők azt sugallták, hogy a trianoni „kis-Magyarország”, akár van királya, akár nincs, az ezeréves, történelmi „nagy-Magyarország” folytatása, s rendjének kialakításakor a régi alkotmányos rendet „helyreállították” és folytatták. Jól szemlélteti ezt a szempontot az ügyvéd Tihanyi Lajos rövid tanulmánya, amely nem mélyen szántó elemzésével tűnt ki a „tizenkettő egy tucat” jellegű írások közül, hanem azzal, hogy szövegezésével „fején találta a szöveget”. A Habsburg-ház detronizálása után a királyság államformája mellett szólva így fogalmazott:

Szakítani alkotmányunknak a magyar nép nemzeti és állami egységét ezeréves erővel hirdető történelmi jellegével, megfosztani állami létünknek intézményeiben megnyilvánuló alapelveit az ezeréves fejlődés adta erőtlől, és ép[p]en ma [1922-ben], mikor nem a sivár jelen, csupán a történelmi múlt lehet a magyar jövő biztos alapja, több lett volna a bűnnél [...] plus qu'un crime [...] une faute [...].¹²³

Másként fogalmazva: az emberek általában a jövő alakítása végett akarják uralni a jelent, a jelen uralásával azonban hatalmukba kerül a múlt alakítása is. Ilyenkor könnyen úgy gondolják: hatalmuk igazolására felhasználhatják a múlt dicsőségét és ragyogását, ezzel akár eltüntetve azt a foltot is (jelen esetben a történelmi Magyarország teljes összeomlását az első világháború végén, illetőleg után), ami e dicsőségen esett.

Az utóbbi, ti. a jövő szempontja – tekintettel arra, hogy az elszakított ország-részek egykor a „Szent Korona országainak”¹²⁴ részei voltak, tehát (mint sugallták) „visszajárnak” – a területi revízió reményét tartotta fenn, igényét

¹²² A korabeli szakirodalomból lásd Vass Lajos: *A Szent Korona és a jogfolytonosság* (Budapest: szerzői kiadás 1926); mai vonatkozásban Kocsis 1995 (13. lj.) 273–287. és Kocsis 1996 (13. lj.) 276–292., valamint BALOGH Sándor: *A Szent Korona és a jogfolytonossága ma in Fáy* (11. lj.) 175–182. Szakirodalmi elemzésként lásd SCHWEITZER Gábor: *Közjogi provizórium, jogfolytonosság, új közjogi irány – A két világháború közötti magyarországi alkotmányjog-tudomány vázolata in SCHWEITZER Gábor (szerk.): A magyar királyi köztársaságtól a Magyar Köztársaságig – Közjog és tudománytörténeti tanulmányok* (Pécs: Publicon 2017) 14–25. és Tadeusz KOPYŚ: *The Crown of St. Stephen as a Symbol of Legal Continuity and Hungarian Constitutionalism (Historical Background)* *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa* 2022/3. 369–388.

¹²³ TIHANYI Lajos: *Államformánk Jogállam, 1922/1–2. 8.* (A francia szólás – *C'est pire qu'un crime, c'est une faute*: Ez több, mint bűn; ez hiba – Antoine de Boulay gróf *bon mot*-ja, amelyet az utókor, tévesen, Fouchénak vagy Talleyrand-nak szokott tulajdonítani.)

¹²⁴ Az államok nevének rendjét szabályozó mai „névrezsim” kialakulása előtt a magyar állam nevét e koronára utalással volt szokás meghatározni: a Magyar Szent Korona országa vagy Szent István koronájának országai. Vö. POLNER (91. lj.) 40. Az ún. „kiegyezési törvények” a feleket egyfelől „a magyar korona országai”, másfelől „Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok és tartományok” kifejezéssel nevezték meg.

erősítette,¹²⁵ majd részleges megvalósulásának módját próbálta igazolni. Timon Ákos már 1920-ban úgy látta, hogy

[a] világháború és a bolsevizmus következtében szétdarabolt magyar nemzet a szent korona személyiségében, mysteriumában látja azt a mystikus nagy erőt, azt a hatalmas történelmi tényezőt, mely a szent koronához tartozó népek és területek állami egységét – habár nagy küzdelmek árán is – újból létrehozni fogja.¹²⁶

Molnár Kálmán pedig, aki minden kérdésben őszintén igyekezett nyilatkozni, így fogalmazott:

A szent korona tan értelmében a szent korona magát az államot jelentette. Ma több ennél. Ma az állam: Csonkamagyarország. A szent korona: az ezeréves Magyarorszá-
g.¹²⁷

A fentebb „fazonírozgatásnak” nevezett elméletalkotás tehát a Szent Korona-tannak és a korona szuverenitása fogalomnak e két követelményhez vagy azok egyikéhez való részleges hozzáigazítását jelentette. Akiket nem ezek a legitimációs szempontok vezettek, azok a kialakult „kaotikus” helyzet értelmezése vagy orvoslási lehetőségének számbavétele végett alakították azt.¹²⁸

Polner Ödön például – amint egy kéziratban maradt munkája bizonyítja – a Szent Korona-fogalom államforma-meghatározó jellegén gondolkodott. Mint írta: e fogalom egyrészt „a magyar államformát, mint monarchiát” jelentette,

¹²⁵ Zlinszky János szerint „a Szent Korona mindezen kérdések *jogszerű* rendezésének igényét jelképezte”; lásd „Magyar Szent Korona-tan” szócikk in *Magyar Katolikus Lexikon (lexikon.katolikus.hu)*. Hasonlóan ZLINSZKY János: A Szentkorona-eszme története in Tóth (10. lj.) 31–32.

¹²⁶ TIMON 1920 (15. lj.) 4.

¹²⁷ MOLNÁR Kálmán: *A Szent Korona-tan kifejlődése és mai jelentősége. A Magyar Nők Szent Korona Szövetségében 1927. február 2-án tartott előadás* (Pécs: Dunántúl Egyetemi Nyomdája 1927) 13. A Szent Korona és az állam (egyébként Eckhart elméletében lehangsúlyosabb) azonosítása később is kiemelt tétele maradt a Szent Korona-elméleteknek. Lásd például MÁTHÉ Gábor: *A szentkorona eszme, mint államfogalom* [habilitációs tudományos előadás 2007. október 17.] – BÓNIS Péter: Máthé Gábor habilitációs előadása az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán *Jogtörténeti Szemle*, 2007/4. 94–95.

¹²⁸ A hivatkozott műveken túl lásd még SZONTAGH Vilmos: *A Szent Korona tana és a kormányzói jogkör. Alkotmánypolitikai tanulmány* (Miskolc: Ludvig 1937); NAGY Miklós: A Szent Korona eszméje in SERÉDI Justinian (szerk.): *Szent István Emlékkönyv 2.* (Budapest: MTA 1938) 267–308. (különlenyomat: Budapest: Franklin 1938); PUKY Endre: A szent korona tana és a közigazgatási bíraskodás [évnyitó beszéd a Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság 1941. június 13-i teljes ülésén] *Magyar Közigazgatás* 1941/3. 16–20; SZEKFŰ Gyula: A Szent korona-eszme in SZEKFŰ Gyula: *Szent István és az államalapítás* (Budapest: Magyar Szemle Társaság 1941). Barabási Kun József vonatkozásában lásd még BARABÁSI KUN József: Közjog (részletek) in SCHWEITZER-SZENTE (91. lj.) 69–77.

másrészt utalt a királyság „választott” jellegére (többen¹²⁹ ugyanis úgy vélték: a detronizáció után kialakult helyzetben az ország újra választó monarchia lett), harmadrészt pedig alkalmat adott, vagy legalábbis csábított azon lehetőség megpendítésére, hogy Magyarország „alkotmányos monarchia”.¹³⁰ Ez persze ugyanúgy téves kormányforma-meghatározás volt/lett volna, mint – a magánleveleiben és publikált írásaiban olykor eltérő módon nyilatkozó – Barabási Kun által pedzegetett „korlátozott” monarchia.¹³¹

A legjelentősebb korabeli elméletet – ami a tan delelőjén sokak számára „derült égből villámcsapásként” érkezett – Eckhart Ferenc fejtette ki. Eckhart – az 1931-es (az alkotmánytörténet szellem- és társadalomtörténeti alapú újrafogalmazását meghirdető, politikai botrányt okozó) programadó tanulmánya¹³² után – a témáról 1941-ben közzétett monográfiájával¹³³ megkérdőjelezte az akkor immár csaknem három évtizede uralkodó „hivatalos” hagyományt: a tan Timon Ákos-féle naiv-romantikus értelmezését. Történelmi tények, levéltári adatok és kiterjedt elemzések alapján Eckhart tagadta, hogy a magyar alkotmány „ezeréves” volna, s hogy a koronatan Szent Istvánig és az *Intelmekig* visszavezethető. Állította és bizonyította, hogy „a Szent Korona-eszme” az évszázadok során tartalmilag folyamatosan módosult (vagyis több tan és elmélet rejlik benne), továbbá, hogy csak a 15. századtól jelenti a király és a rendek együttes hatalmát, s e tekintetben (ma így mondanánk) több társadalmi csoportnak a hatalmon való osztozását. Végül felvetette, hogy az nem a „magyar közjogi génusz” teremő erejének bizonyítéka, hiszen a lengyeleknél és a cseheknél is kialakultak hasonló elgondolások.

Az adott korban és helyzetben ezek meglehetősen eretnek és tekintélyromboló megállapításoknak számítottak, de – a kritikus értékelésekkel szemben – megfelelték a tudományosság követelményeinek, ideértve a nyilvános ellenőrizhetőség és vitathatóság próbáját is. Volt is vita bőven, s az Eckhart-vita¹³⁴ talán még ma

¹²⁹ Lásd például EGYED István: Az ezeréves magyar alkotmány in LÁNYI Viktor (szerk.): *Az ezeréves Magyarország* (Budapest: Pesti Hírlap – Légrádi 1939) 250.

¹³⁰ POLNER (91. lj.) 41., 44. és 53.

¹³¹ BARABÁSI KUN (128. lj.) 77. Érdemes megjegyezni, hogy a Szent Korona-tan megfogalmazásakor – Péter László egy kissé homályos utalása szerint – korábban talán Concha fejében is felvetődött a „parlamentáris monarchia” kategóriája Magyarország kormányforma-meghatározásaként, de ezen – a sugalmazott értelmezés szerint – maga is meglepődhetett, és (e kontextusban) nem tárgyalta a kérdést. Vö. PÉTER (12. lj.) 484., 491. és 494.

¹³² ECKHART (93. lj.) 269–323.

¹³³ Lásd ECKHART (38. lj.).

¹³⁴ Az ún. Eckhart-vitáról lásd MÁLYUSZ Elemér: Az Eckhart-vita *Századok*, 1931/9–10. 406–419; KARDOS József: Az Eckhart-vita és a szentkorona-tan *Századok* 1969/5–6. 1104–1117; MEZEY Barna: Utószó in MEZEY Barna (szerk.): *Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet* (Budapest: Gondolat 2001) 407–437; PÉTER (12. lj.) 495–500; TÓTH Zoltán József: *Magyar közjogi hagyományok és nemzeti öntudat a 19. század végétől napjainkig. Adalékok a Szent Korona-eszme történetéhez* (Budapest: Szent István Társulat 2007); Törő László Dávid: Az „Eckhart-vita”. Eckhart Ferenc 1931-es programtanulmányának kortárs visszhangja *Aetas*, 2016/4. 57–77.

is tartana, ha Magyarország második világháborús katonai veresége, a „Horthy-rendszernek” nevezett politikai rend teljes összeomlása, majd egy új állami berendezkedésnek az akkor cselekedni képes erők általi kialakítása – ideértve a köztársaság bevezetését, a trianoni döntés lényegi elemeinek a párizsi békében történt megerősítését és a kommunista hatalomátvételt – nem vet véget ennek.

5. A „SZENT KORONA SZUVERENITÁSA” MINT SZUVERENITÁSELMÉLET

Hátra van még annak vizsgálata, hogy a „Szent Korona szuverenitása” kapcsán kifejtett nézetek vajon szuverenitás-elméletnek tekinthetők-e egyáltalán, s ha igen, miként értékelhetők.

A kérdés első felére válaszolva először azt kell megállapítani, hogy a szóban forgó koronával¹³⁵ kapcsolatos elgondolások egy több száz éves, tartalmi értelemben folyamatosan változó nemzeti hagyomány részei. E hagyomány különböző jellegű elemekből áll. Ezek között vannak egyfelől

(a) a valamely közösséghez – mintegy kétszázötven éve a magyar nemzethez – való tartozás érzéseivel vegyülő érzelmi-identifikációs elkötelezettségek,

(b) a „politikai vallásosságra” jellemző hitek és hitszerűen vállalt meggyőződés,¹³⁶

¹³⁵ Megnevezése és írásmódja meglehetősen változatos: magyar korona, magyar királyi korona, Szent István koronája, Szent Korona, szentkorona, Magyarország Szent Koronája vagy (miként az ún. címertörvény, az 1990. évi XLIV. törvény szövegében is olvasható) magyar Szentkorona stb. Kis- és/vagy nagy kezdőbetűs írásmódját illetően (a másoktól idézett szövegek kivételével, melyekben az ettől eltérő megoldásokat változtatlanul hagytam) a magyar helyesírás MTA által alkotott és jóváhagyott, 2015. szeptember 1-jétől hatályos szabályzata, *A magyar helyesírás szabályai* (Budapest: Akadémiai Kiadó 2015 [2AkH]) 171. pontját követtem. Eszerint a nemzeti ereklyék – valamint a régi mozdonyok és speciális fegyverek stb. – nevének jellemzője a nagy kezdőbetűs írásmód.

¹³⁶ A Szent Korona-tant vagy annak egy-egy tételét sokan olykor már-már a vallásosságra emlékeztető hitszerű meggyőződéssel képviselik. Ennek legbiztosabb jele, hogy a tényekre alapozott kritikai megjegyzéseket sem fogadják el (vö. „*certum est, quia impossibile*”). „A tanba vetett hit – jegyezte meg Péter László – néha rendkívüli reakciókat váltott ki. Politikusok és magasan képzett egyetemi professzorok az azzal kapcsolatos legenyhébb kritikai megjegyzések esetén is teljes érzéketlenséget mutattak. Hajnik botlása a *totum corpus sacrae regni coronae* létezésével kapcsolatban, melyre a forrásokban egyetlen példa sem bukkant fel, még azután is hittétel maradt, hogy a nem hívők rámutattak: a kifejezés a Hajnik előtti irodalomban nem volt megtalálható.” PÉTER (12. lj.) 485. „Hajnik botlásáról” először Barabási Kun József írt; lásd BARABÁSI KUN (86. lj.) 16. Eckhart ugyanerről: „Vajjon van-e jogosultsága – kérde már 1917-ben Barabási Kun József –, hogy Hajnik óta állandóan beszélnek a szent korona egész testéről (*totum corpus sacrae regni coronae*), mely jelenti a királlyal együtt a nemességet, míg a 15. századi okmányokban előforduló *totum corpus regni* csupán az országgyűlésileg szervezett nemesség testületét jelenti?” ECKHART 1941 (38. lj.) 320 és ECKHART 2003 (38. lj.) 193–194., 201. (10. jegyzet).

(c) egy valóságos vallás transzcendenciájába átvezető spirituális érzések, gondolatok és elképzelések, valamint

(d) az organikus államelméletekre olykor ráépülő – a kritikusok által „közép-koriasnak” mondott, bár valójában időtlen – misztikus hitek.

E lényegében nem racionális tudatformákkal szemben, a másik oldalon, e hagyomány elemei különböző fajta racionális ismeretrendszerekké szerveződnek, mint amilyenek

(e) az eszmék, valamint

(f) az elméletek és tanok.¹³⁷

S végül, a két fő csoport közötti köztes szellemi térben sok esetben, miként a jelenlegiben is,

(g) a történeti legendákból kibomló vagy más forrásokból táplálkozó mítoszokkal találkozhatunk.

Ezek jelentős részével itt még csak nem is foglalkozhatunk.

A szakirodalomban többséginek mondható az az álláspont, amely szerint a Szent Korona-eszme és a Szent Korona-tan vagy egymás szinonimái (ami tévedés), vagy nem szinonimák ugyan, de valamilyen közelebből meg nem jelölt hagyományos beidegződés okán a két kifejezés egymás helyett is használható. Amikor például Eckhart az eszme szót használja a témával kapcsolatos munkája címében, elméletek és tanok helyett, akkor ezzel egy gondolati (valójában részben elméleti) és felfogásbeli hagyományra, annak tartós voltára utal, jelezve, hogy az e hagyományt alkotó teóriáknak és tanoknak vannak közös értékvonatkozású elemei is. Hasonlóan: amikor e művében „organikus állam-

¹³⁷ Az alábbi észrevételek megfogalmazása során e három ismeretforma kapcsán általános jelleggel a következőket tartottam szem előtt.

Az eszme valaminek a többnyire pozitív értékeket is közvetítő általános fogalma vagy gondolati esszenciája, kivonata, mint amilyen például az újkantiánus jogfilozófiában a „jogeszmé”. Az eszmeként értett fogalom megjeleníthet, illetve magában foglalhat több, többé-kevésbé rendezett, időben változó elméletet és tant, azok halmazát vagy folyamát és területi változatait is, kiemelve a bennük rejlő felfogások hasonlóságát.

Az elmélet – amint az közismert – valamely jelenséggel kapcsolatos tények összefüggéseinek koherens leírása, igazolható feltevések alapján történő rendszerbe foglalása és általános érvényű, mások által is érthető, valamint ellenőrizhető, plauzibilis magyarázata. E magyarázat sokak szerint törvények megállapításához vagy (a társadalomtudományokban legalábbis) hatásmechanizmusok feltárásához vezet. Az elmélet esetén – az eszmével szemben – gyakran felvetődik a gyakorlat valamilyen követelménye is.

Valaminek a tana (mint például a „jogtan”, az „államtan”) egy elmélet vagy annak valamely része kanonizált „tanítássá”, dogmákká, esetleg standard elvekké sűrített, rendszerben rögzített vagy legalábbis rendszerezettnek tűnő tételekből álló strukturált ismeretrendszer, amely az adott területen magyarázó erővel bír. A tan egy-egy területre jellemző, specifikus tudás, amelynek általános érvényűsége az elméleténél korlátozottabb (mert annál kulturálisan kötöttebb), magyarázó ereje viszont határozottabb (erőteljesebb). Az elméletekkel szemben a tannak nincs szüksége feltétlenül a gyakorlati alkalmazásból és alkalmazhatóságából származó kiegészítésekre.

eszméről” beszél,¹³⁸ akkor az organikus államszemlélet alapján létrejött elméletek és tanok államfogalmaira, illetőleg azok közös elemeire is utal. Az is lehet ugyanakkor – amint néhányan megjegyzik¹³⁹ –, hogy a címadással valójában csak a szelet kívánta kifogni várható kritikusainak a vitorlájából.

A hazai szakirodalom a tanhoz képest ritkán használja (néhány szerzőt kivéve¹⁴⁰ természetesen) a Szent Korona-elmélet kifejezést, s ha mégis, azt könnyen idézőjelek közé teszi, ami valami fenntartást jelez. Ez magyarázatot igényelne, bár a hagyomány szerepén és a konyhafilozófiai okoskodásokon túl illet valószínűleg senki sem tud mondani. Hacsak azt nem, hogy amíg az elméletek rendszerint tentatív módon¹⁴¹ épülnek fel és haladnak előre, addig a tanokra ez nem jellemző, sőt elemeik, a tantételek könnyen magabiztos kinyilatkoztatásnak tűnnek, esetleg azzá válnak.

Jellemző az is, hogy a szakirodalom (megint csak Eckhart kivételével, aki-nél az eszme több elméletet is magában foglalhat) rendszerint egyes számban, Szent Korona-tanról beszél, holott sokan, helyesen, eleve tanokat és elméleteket értenek alatta. Például kijelenthető, s ma alighanem ez az egyik legelterjedtebb felfogás, hogy a Szent Korona-tant – az akkor már régóta létező, gyökereiket illetően akár Szent Istvánig vagy még tovább visszavezethető szokások és elképzelések alapján – először Werbőczy István összegezte és rendszerezte, olykor újra is értelmezve azokat; ezt később mások, különösen Szabó Béla és Hajnik Imre kiegészítették és alakították; a 19. század végén és a 20. század elején pedig Timon Ákos kanonizálta, hogy aztán az ő elgondolásának vadhajtasait Eckhart Ferenc nyesegetse le.¹⁴² Maga Eckhart a korona-eszme részeként elgondolt Szent Korona-tant Hajniktól eredeztette, mondható azonban az is, Péter László nyomán, hogy a 19. század vége előtt a koronahagyomány keretében különböző eszméket és elméleteket fejtettek ki, ám maga a ma is így ismert Szent Korona-tan Concha, Timon és Kmety innovációja volt.

¹³⁸ ECKHART 1941 (38. lj.) 176 skk.

¹³⁹ Lásd TESZELSZKY Kees: *Az ismeretlen korona. Jelentések, szimbólumok és nemzeti identitás* (Pannonhalmi: Bencés 2009) 47–59. és Törő László Dávid: „Több szellemi történetet a jogtörténetbe!”. Eckhart Ferenc törekvései a jog- és alkotmánytörténet modernizálására (1931–1941) *Századok*, 2016/6. 1437.

¹⁴⁰ Például BALOGH (118. lj.); TÓTH (134. lj.) 73–74 stb.

¹⁴¹ Tentatív: próba-hiba eljárással előrehaladó, óvatos, kísérleti, puhatólódzó, sok vonatkozásban ideiglenes, esetleg bizonytalan.

¹⁴² Ehhez némileg hasonlóan HOLLÓSI Gábor: A Szent Korona-tanról in MEDGYESY Zsófia – PÁSZTI László (szerk.): *„Emlékezzetek róla, ha újra csatára keltek!” Tanulmányok Hermann Róbert 60. születésnapja tiszteletére* (Budapest: Hadtörténeti Intézet és Múzeum – Zrínyi Kiadó 2023) 339–345; RÁCZ Lajos: Rex és regnum. A magyar államelmélet főbb tendenciái a 10–16. században. A királyi hatalom legitimitációja *Rubicon* 1997/8. 20–24. Ugyancsak hasonlóan, mégis másként HORVÁTH Attila: A Szent Korona-tan és a történeti alkotmány in VÍZKELETY Mariann (szerk.): *5 éves az Alaptörvény. Válogatás az ünnepi konferenciasorozat beszédeiből* (Budapest: Magyar Közlöny 2017) 160–180.

Mint jeleztem, hajlok ennek az utóbbi nézetnek az elfogadására, és ebben a tanulmányban igyekeztem ezt a terminológiát alkalmazni (bár ez nem jelenti azt, hogy ezzel e tan szélesebb történelmi korszakhoz kötését más vonatkozásban eleve kizárnám). Végül, amíg a tanokat olykor elégségesnek tűnik rögzíteni, esetleg deklarálni, addig az elmélet az egyes tételeinek megállapításához tudományos megismerési módszert¹⁴³ kíván.

A fenti és az ahhoz hasonló megfontolások alapján azt lehet mondani, hogy a „Szent Korona szuverenitása” fogalom kapcsán kifejtett nézetek felfoghatók egy tartalmilag jelentős mértékben részleges, mind szerkezeti, mind tartalmi szempontból fragmentált, szükséghez képest hol merev, hol rugalmas tételleket tartalmazó szuverenitáselméletként vagy annak esszenciájaként is. Ez az összegzés jellegüket illetően (általában) analitikus és történeti tételekből áll; bizonyos esetekben analitikus megállapításokként jelenítve meg történeti következtetéseket, máskor megfordítva. Kidolgozói, művelői és képviselői szerint az elmélet – tárgyát és egyéb jellemzőit illetően is – magyar, bármit is jelentsen itt a gondolat nemzeti jellegére utaló jelző. Egy jellegzetes, bár a kelleténél lapidárisabb értelmezés szerint más népek koronaeszmeivel szemben a magyar Szent Korona-eszme különlegessége az, hogy „kizárólag Magyarország Szent Koronájához fűződik, meghatározza a korona iránti hűség gondolata, és nem utolsósorban a király és a rendek együttes törvényalkotási joga”.¹⁴⁴ Az ilyen összegzés azért mond meglehetősen keveset, mert az első jellemző (így fogalmazva)¹⁴⁵ evidencia, a második közelebbről meghatározatlan általánosság, a harmadik pedig a rendi állam szokásos jellemzője. A fogalom, mint már több-

¹⁴³ A témáról szóló szakirodalomban viszonylag ritkán tárgyalnak kutatómódszertani kérdéseket. Kivételként lásd általában az Eckhart-vitát. Ennek üdítő és vidám pillanata volt, hogy amikor Molnár Kálmán módszertanra hivatkozott, akkor a (már 1920-ban is politikai jelentőséget kapott) pálinkafőzés komplex metaforájával magyarázgatta el a kívánatos módszert: „A Szent Korona tana vagy elmélete – fogalmazott – nem jogtétel, nem jogszabály [...] hanem *tudományos rendszer, tan, elmélet*. A tudományos kritikát kiálló alkotmányjogi források sok-sok adatának összevetéséből, szellemtörténeti és jogászai értelmezéséből és értékeléséből jutunk el a sok részadat nagy szintézisére, vagyis a szent korona elméletére [...] A tudományos kritikát kiálló források adatainak összedobált cefréjéből az adatok lelkét kivonatolva, a jogtudomány szűrőjén átszűrve és lepárolva. Ez a tiszta párlat, a konkrét adatok nagy szellemtörténeti és jogelméleti szintézise: a szent korona tana.” Vö. MOLNÁR Kálmán: *Alkotmánytörténeti illúzió-e a magyar alkotmányfejlődés jellegzetes közjogi iránya? Reflexiók Eckhart Ferenc: „Jog és alkotmánytörténet” című dolgozatára* (Pécs: Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó 1931) 29. Elvileg módszertani kérdést tárgyal Kocsis István is, vö. Kocsis 1996 (13. l.); valójában azonban inkább a magyar közjog szerinte „helyes felfogását” fejtegeti.

¹⁴⁴ Vö. ZÉTÉNYI Zsolt: A Szent Korona eszme a második ezredfordulón in Fáy Árpád (szerk.): *Búcsú az évezredtől*. – [Az] *alkotmányosság reményében* (h. n. [Budapest]: Alkotmányossági Műhely és Fórum Társaság é. n. [2000k]) 87.

¹⁴⁵ Az első jellemző annyiban persze nem evidencia, amennyiben hozzátesszük: Magyarországon a „látható korona” (a fizikai tárgy) meglétének, jelenlétének, eltűnése esetén folyamatos előkerülésének stb. jelentősége volt a „láthatatlan korona” (a koronaeszme és az ezzel kapcsolatos hagyó-

ször hangsúlyoztam, leginkább a 19. század végén és a 20. század elején kifejtett s a két világháború között alakítgatott Szent Korona-tanba illeszkedik, mint annak része, melynek több változata is létezett.

*

A kérdés második fele kapcsán, ti. hogy az eddig vázlatosan jelzett tételek értékelhetők-e szuverenitáselméletként, s ha igen, mennyiben, mindenekelőtt azt célszerű szem előtt tartani, hogy a „szuverenitás” – az „autoritás” és az „államhatalom” mellett – a modern állam hatalmi elemének fogalmi megragadására szolgáló egyik fontos államelméleti kategória.¹⁴⁶ Bár az elméletképzés tartalmi vonatkozásában a másik kettővel összehasonlítva több okból sem a legszerecsébb,¹⁴⁷ de a modern állam vonatkozásában kétségtelenül ez a legelterjedtebb, s ekként megkerülhetetlen.

Az immár 450 éves, hiszen 1576-ig visszavezethető „történeti fogalom” – a szuverenitás – eredetileg (a francia király és a német-római császár viszonyát magyarázó) „politikai elképzelés” volt, ami később (már a 19. századi angol John Austin elméletében) „jogivá sűrűsödött”; miközben a kezdeti „defenzív”-polemikus jellege „offenzív”-deklaratívává vált.¹⁴⁸ Egyre szélesebb körben történt elterjedése, ami az elmúlt százötven év fejleménye, elméleti szempontból inkább ártott, semmint használt neki, mert jelentése visszavonhatatlanul poliszémikussá (több-, sőt sokértelművé) lett, s így tartalmilag bizonytalanná is vált.

Ennek egyik jele a mai gondolkodásban egymás mellett élő sokféle szuverenitásfogalom: a jogi és politikai, a belső és külső, az abszolút és relatív, a *de facto* és *de jure*, a monisztikus és pluralisztikus, a „kényszerítő” és a „befolyás” értelmében vett, a vesztfáliai és globális, a klasszikus és a posztsoverénitás s így tovább. Van olyan vélemény, amely szerint a többértelműséggel együtt járó zavar a kezdetektől jellemzi e kategóriát: „talán egyetlen fogalomnak sem olyan ellentmondásos a jelentése – fogalmazott Lassa Oppenheim –, mint a szuverenitásnak. Vitathatatlan tény, hogy – attól a pillanattól kezdve, amikor

mány) folyamatos fenntartásában. Az, hogy ez a hagyomány, különböző tartalommal, de csaknem ezer évig fennmaradt, valóban hungarikumnak mondható.

¹⁴⁶ Értelmezési lehetőségeit és elméleteit lásd – egyebek mellett – Utz SCHLIESKY: *Souverenität und Legitimität von Herrschaftsgewalt* (Tübingen: Mohr Siebeck 2004) 815; TAKÁCS (18. l.) 562; CHRONOWSKI Nóra – PETRÉTEI József: Szuverénitás in JAKAB András [et al.] (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia [IJOTEN]* (2020) 34 (ijoten.hu/szocikk/szuverenitas). (Mind-egyik bőséges további szakirodalommal.)

¹⁴⁷ Az ezzel kapcsolatos, olykor félreértett álláspontomat lásd TAKÁCS Péter: A szuverenitás mint az állam fogalmi megragadásának kategóriája in CSERNY Ákos (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Rácz Attila 75. születésnapja tiszteletére* (Budapest: Nemzeti Közzolgálati és Tankönyv Kiadó 2013) 549–569.

¹⁴⁸ Lásd erről Georg JELLINEK: *Allgemeine Staatslehre* (Berlin: O. Häring [1900] ³1914) 454–484.

bevezették a politikatudományba [értsd: államtudományba], mind a mai napig – sosem volt egyetemesen elfogadott jelentése.”¹⁴⁹ Akár a kezdetek kezdetén, akár később alakult ki ez a sokértelműség, azon nem változtat, hogy a fogalom az utóbbi egy-két évtizedben belekerült a hazai és a „patriótának” mondott külföldi politikai imamalmokba, ahol csupán egyetlen – a nemzetállamoknak a nemzetközi renden belüli, (tévesen) rögzítettnek vélt és állandónak gondolt önállóságára utaló – jelentését hasznosítják, s rendszerint visszaélnék vele.

Egy teljes vagy legalább viszonylag teljes szuverenitáselmélet megalkotójának számos kérdésre kell válaszolnia,¹⁵⁰ a „Szent Korona szuverenitása” fogalom kapcsán kifejtett elgondolások alapján azonban ezek közül csak néhányra lehet.

*

¹⁴⁹ Lassa F. L. OPPENHEIM: *International Law. A Treatise* (London–New York: Longmans, Green, and Co. 1905) 103. E poliszémikus jelleg megnehezíti a különböző mai kérdések megítélését is; vö. például MÁTHÉ Gábor: *Szuverenitási kérdések (16–21. század)* (Budapest: Ludovika 2025) különösen 53–55.

¹⁵⁰ A legfontosabb öt kérdés a következő. Egy viszonylag teljes szuverenitáselméletnek, először is, ki kell munkálnia a szuverenitás fogalmát, s ha azt fő- vagy legfőbb hatalomként fogja fel, ami helyes, akkor annak más hatalmakhoz való viszonyát is. Például tudnia kell, hogy e bűvös szó a „végső döntés” lehetőségét jelöli-e, vagy inkább az „autonóm döntésre” és az „önállóságra” utal; hogy azt közhatalomként vagy főhatalomként kell-e érteni; és jogilag körülhatárolt hatalomként („hatáskörként”) kell-e felfogni, vagy a lényege inkább a *Kompetenz-Kompetenz* (a hatáskörök megállapításának hatásköre).

E fogalmat használva, másodsor, állást kell foglalnia annak érvényességi körét illetően is, vagyis hogy a szuverenitás vajon az államra vagy valamely állami szervre vonatkozik-e, s ha nem, vagy nem csupán az államra, akkor milyen jelenségekre vonatkozhat még. Például használhatók-e az „egyen szuverenitása”, a „nemzet szuverenitása”, az „egyház szuverenitása”, a „jog szuverenitása” stb. kifejezések.

Harmadsor, tisztáznia kell, hogy a valóságban (ténylegesen) ki – vagy egy eszményi rendben ki legyen – a szuverén, amit a „szuverenitás alanya” problémájának szokás mondani. Az elmélettörténet tanulsága szerint ezt az alanyt az elméletalkotó keresheti/megtalálhatja egy uralkodóban (fejedelemben) és a parlamentben (vagyis egy államszervben), a nemzetben és a népben (vagyis egy politikai értelmet kapott társadalmi tényezőben), de keresheti magában az államban („államszuverenitás”), a „kivételes állapot” elrendelőjében, sőt – mint esetünkben – egy különleges koronában is.

Negyedsor, egy ilyen elmélet megalkotójának meg kell tudnia mondani, hogy egy politikai közösségben mit tehet meg az – milyen jogai vannak annak –, aki szuverenitással rendelkezik, vagy akinek azzal kell(ene) rendelkeznie. Az e kérdésre adható válaszok lényegében még ma is a „szuverenitás nyolc ismertetőjegye” valamilyen kombinációjából és modernizált változatából állnak össze, amelyeket Jean Bodin fejtett ki 450 éve.

Végül és ötödször, az elmélet megalkotójának ki kell fejtenie, hogy melyek a szuverenitás legfőbb jellemzői. Például a szuverén hatalom, bárkié is legyen, egységes és oszthatatlan-e, vagy esetleg megosztható; elidegeníthetetlen és átruházhatatlan-e, vagy átruházható; ha független, milyen mértékű a „függetlensége”, mit jelent „korlátlanlansága” vagy jogi korlát(ozthatat)lansága; s mit értünk „legfelső” voltán: azt-e, hogy „másból le nem vezethető” vagy azt, hogy „nincsenek idegen kötelékei”.

A részlegesség ellenére az eddig megismert és azokhoz kapcsolódó elméletekből is kiolvasható néhány következtetés. Most ezeket tekintem át röviden.

(1) A vizsgált fogalom azt jelenti, hogy a Szent Korona nem csupán egy tárgy, például koronázási ékszer, nemcsak történelmi ereklje, és nem is csak szimbólum, ami megjelenít valamit, hanem – a régebbi megfogalmazások szerint – „a szuverenitás alanya”,¹⁵¹ „az állami főhatalom [maga]”,¹⁵² vagy az „igazi souverain nemzetszemély”.¹⁵³ „Az állami szuverenitás alanya – fogalmazott Molnár Kálmán – a szent koronában szimbolizált és reprezentált állam.”¹⁵⁴ „Az államhatalom alanya a Szent Korona, amely magát az államot jelenti” – vetette papírra 1938/39-ben Buza László.¹⁵⁵ Tomcsányi Móric szerint „A szent korona az államhatalom alanya, övé az egész államhatalom.”¹⁵⁶ Manapság azt mondják, hogy a Szent Korona „a főhatalom alanya, a szuverenitás letéteményese”,¹⁵⁷ „a magyar államhatalom alanya”,¹⁵⁸ vagy hogy „a magyar állam főhatalma a Szent Koronában benne foglaltatik, a Szent Korona és a Magyar Állam azonos, a Szent Korona főhatalma és a magyar állam főhatalma ugyancsak azonos”.¹⁵⁹ Mint látható, a fogalomhasználatot „magyar módra” nem a katonás rend jellemzi: a korona egyszer a főhatalom alanya, máskor annak forrása, ismét máskor pedig letéteményese vagy megtestesítője, olykor meg a főhatalom maga. Azt, hogy valaminek ilyen pozíciója legyen, még elképzelni is csak annak hitszerű feltételezésével lehet, hogy az nem tárgy, hanem „személy”, „élő személy” (van, aki így mondja: „élő tárgy”), „államszemélyiség”, valami olyasmi, aminek személyisége van, sőt talán még lélekkel is rendelkezik.¹⁶⁰ Ez a korona

¹⁵¹ CONCHA (2. l.) 58.

¹⁵² TIMON 1917 (94. l.) 494.

¹⁵³ KMETY 1926 (113. l.) 13.

¹⁵⁴ MOLNÁR Kálmán: *Magyar közjog* (Pécs: Danubia 2. kötet: 1928) 20–21, (Pécs: Danubia 1. kötet: 1926) 362, (Pécs: Danubia 2. kötet: 1928) 347, (Pécs: Danubia 1. kötet 1926) 358.

¹⁵⁵ BUZA László: *Magyar közjog* (részletek) in SCHWEITZER–SZENTE (91. l.) 166.

¹⁵⁶ TOMCSÁNYI Móric: *Magyarország közjoga* (Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda [1926 szerzői kiadás *Magyar közjog* címen, 1932, 1940] 1943) 281.

¹⁵⁷ TÓTH (10. l.) 275.

¹⁵⁸ KOCIS 1996 (13. l.) 90. Ennek fontos kiegészítése, hogy e tételt nem lehet megkérdőjelezni: „Nem lehet vita tárgya – olvashatjuk –, hogy a Szent Korona a magyar államhatalom alanya. Ha valaki [ezt] mégis vitatja, akkor az egész Szentkorona-tant kérdőjelezi meg.” Uo.

¹⁵⁹ ZÉTÉNYI 2023 (10. l.) 74. Ennek is van egy fontos kiegészítése: „a magyar államiság lényegét jelentő főhatalmat megtestesítő szerepét nem érinti az a körülmény, hogy a jelenkor alkotmánybíró-sága mind ez ideig nem említette meg a történeti alkotmány vívmányai között”, s így eszméje nem normatív jellegű előírásnak, hanem – úgymond – „alkotmányos önazonossági faktumnak” tekintendő. Uo.

¹⁶⁰ A korona és a Szent Korona-tan rövid társadalompszichológiai elemzését (például: „úgy tölti fel lélekkel az »állam szürke testét«, hogy nem személyteleníti el az intézményeit, a területi-történeti jogfolytonosság biológiai/etnikai esetlegességeit (például a tulajdonviszonyokat is) a szakrális kötöttség folyamatosságával helyettesíti” stb.) lásd LÁNYI Gusztáv: Békecsászár/király és/vagy alkalmatlan politikai vezető? Történelmi szociálpszichológiai elemzés IV. Károlyról *Valóság*, 2022/6. 37–40.

továbbá – hogy fokozzuk a fogalomhasználat kuszaságát – „jogi „személy” is: van akarata, valamint vannak jogai, javai és jövedelmei is. Személyiségét állítólag csak az ismerheti meg, aki megérti a misztériumát, s értékeli, hogy ez „az egyetlen az összes koronák közül, amelyben Isten égi és földi birodalmának az egybeszövődése”, azaz „Isten országa” „fejeződik ki.”¹⁶¹ Amikor múzeumi, majd parlamenti elhelyezése után egyes hívő látogatók keresztet vetettek, és vetnek ma is a golyóálló üveg előtt, akkor talán ebből az artikulálatlan kettősségből – a korona tárgyi és „személyi” voltából – éreznek át valamit. A fogalmi rendetlenség ellenére a „szuverenitás alanya” tehát a személyként elképzelt Szent Korona vagy (egyes megfogalmazások szerint) az abban reprezentált, ugyan csak személyként, s még ma is organikus fogalmi keretekben elgondolt állam.

E korona tagjai a király és a nemesség, majd a választójoggal rendelkező „polgárok” (egy archaizáló, suta kifejezéssel: az „ország lakosok”). „A király – amint Conchánál láttuk – azáltal lesz a szuverenitás legfőbb részese, hogy [...] [a szent] korona külső jelképeivel felruháztatik, a polgárok [pedig] azáltal, hogy annak tagjaivá válnak, régente a nemesség, ma [1891-ben] a választói jogok által.” Kijelenthető ezért, hogy a „Szent Korona szuverenitása” mögött egy megosztott alany áll: a szuverenitásnak „a fejedelem [király] és az országgyűlés a közös birtokosai”, s e két szerv „osztozik” a hatalomban.¹⁶²

Azért, hogy ne kelljen feltenni a rousseau-i kérdést: meg lehet-e osztani egyáltalán a főhatalmat anélkül, hogy megszűnjön főhatalom volta, a mai elméletek úgy fejezik ki az alany e megosztottságát, hogy a Szent Korona-tan egyik tétele „a mellérendelt hatalomgyakorlás elve és gyakorlata”.¹⁶³ Eszerint a Szent Korona tagjai osztoznak a hatalmon.

Ezt az osztozást az abszolutizmus, zsarnokság és önkényuralom kizárásaként szokás értékelni: „Mind a fejedelmi abszolutizmus, mind a korlátlan [...] népuralom illegitim” – fogalmazott az imént idézett szerző tizenkét évvel korábban.¹⁶⁴ Ezt nyilván nem empirikus tételként vagy a magyar történelemre vonatkozóan megállapított történet-szociológiai tényként értette, hanem kíváncsalomként és a legitimitás feltételeként, normaként fogta fel. Egy másik szerző ugyanezt logikai összefüggésként magyarázza: „mivel [a tan szerint] csak a Szent Korona bírhatja a hatalom teljességét”, e tanból „értelemszerűen következik, hogy teljhatalom egyes embert vagy egyes csoportot nem illethet meg, csak a politikai nemzet összességét, amely összesség csak a Szent Koronában

¹⁶¹ Kocsis István szövegezése, Csomor Lajos, Molnár Tibor és Szigeti István munkáira utalva; vö. Kocsis 1996 (13. lj.) 104.

¹⁶² Lásd CONCHA (2. lj.) 58.

¹⁶³ Lásd Tóth Zoltán József: A Szent Korona-tanról ma. Ma? in TÉGLÁSI (6. lj.) 163.

¹⁶⁴ Tóth (10. lj.) 276.

van jelen, csak a Szent Korona által nyilvánul meg.”¹⁶⁵ S ha valaki ennek garanciájára lenne kíváncsi, akkor a tan híveitől azt a választ kapja, hogy e megosztottág a biztosíték maga – hiszen ez hatalommegosztás.

(2) A Szent Korona szuverenitásának fenti elgondolása többek szerint egy sajátos hatalommegosztást is jelent, sőt a Szent Korona-tannak – mint mondják – „a hatalommegosztás a lényegi eleme”.¹⁶⁶ Ez a hatalommegosztás azonban – tegyük hozzá rögtön – még ha létezik is, nem azonos azzal, és nem is olyan, mint amit Locke, Montesquieu, Constant vagy Madison és követőik kidolgoztak, s amit aztán a nyugat-európai és észak-amerikai modern államok így vagy úgy megvalósítottak. Vagyis nem a politikai közösségekben ellátandó fő funkciókhoz¹⁶⁷ igazított államhatalmi ágak, majd az egyéb, olykor az államon belüli, máskor azon kívüli hatalmi tényezők viszonylagos szeparációján, kívánatos viszonyaik kialakításán s e rendszer intézményesítésén alapul, amikor is azt feltételezik, hogy az elválasztott elemek ellenőrzik, kiigazítják és korrigálják egymást, ám végül mégis az egész célját szolgálva együtt maradnak, azaz nem bomlasztják fel az államot.

A magyar elgondolások szerint ezzel szemben a Szent Korona-tan hatalommegosztási „rendszer[e] túlmutat a klasszikus hatalommegosztás [...] hatalmi ágain”,¹⁶⁸ többek között azért, mert a hatalommegosztás itt a hatalomátruházás folyamánya.¹⁶⁹ A legfontosabb különbség mindazonáltal az, hogy fókuszban nem a szeparáció, hanem az együttműködés. Ezt Horváth Attila például így fogalmazza meg:

A főhatalom a Szent Koronáé, a tőle származó hatalom elsődleges gyakorlója a nemzet. A koronázással a nemzet vonja be (akár a választott, akár a dinasztikus jogon trónra lépő) királyt a hatalomba. (A királyt nemesít, viszont a nemesi nemzet tesz

¹⁶⁵ Kocsis 1996 (13. lj.) 98. – Akár logikai összefüggésként, akár normaként kezeljük is a tan e követelményét, az igen könnyen nehézségekhez vezet. Példának okáért kérdéses lehet, hogy miként értékelendő az a 13 év, amikor I. Ferenc az 1811/12-es országgyűlés után – a történelmi alkotmány tiszteletét ígérve – 1825-ig nem hívta össze a rendeket (vagyis nem engedte megszólalni a Szent Korona tagjait), s különböző leiratokkal, a politikai rendőrséggel és hasonló eszközökkel kormányozta Magyarországot. Lásd ezzel kapcsolatban Eckhart Ferenc álláspontját, valamint annak Kocsis István által adott szenvedélyes, bár fogalmilag nem feltétlenül helyes bírálatát; vö. ECKHART Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet* (Budapest: Politzer 1946) 194–199. és Kocsis 1996 (13. lj.) 225–228.

¹⁶⁶ Lásd például HOLLÓSI (142. lj.) 339–345.

¹⁶⁷ Ezeket jogászai fogalmakkal jelezve: normaalkotás, normaérvényesítés (végrehajtás), normamegállapítás (ítélkezés, igazságszolgáltatás) – a politikai közösségekben, vagyis az államokban ellátandó egyéb fő funkciókat – kormányzás, ellenőrzés, jogvédelem stb. – itt nem is említve.

¹⁶⁸ TÓTH (163. lj.) 163.

¹⁶⁹ Mint fentebb láttuk, részben emiatt jut ezekben az elméletekben döntő szerephez a *Tripartitum*nak a Szent Korona tagjai közötti „*viszonos* átruházásról és *kölcsönös* kapcsolatáról” szóló passzusa (I. rész 3. cím, 6–7. §-ok), amit Concha Győző „közös” hatalomgyakorlásként értelmezett.

királlyá.) Európában ez pont fordított: miután a királyé a főhatalom, ő vonja be a nemzetet vagy annak részeit a hatalomba, és ruházza őket fel jogokkal, s miután a királyé a főhatalom és annak gyakorlásának elsődleges joga, azokat akár egyoldalúan vissza is vonhatja. Mielőtt megkoronázzák, a magyar királynak esküt kell tennie, hogy a jogokat és a szokásokat megtartja, és erről hitlevelet is ki kell adnia [...] Ezzel a király azt fogadja el, hogy a hatalmat a nemzettel együtt gyakorolja, és törvénytelen, ha a jogokat vagy a szokásokat önhatalmúlag el akarná vonni. A megosztott hatalom minden hatalmi területre, ágra vonatkozik. A király az elsődlegesen mellérendelt[en] és nem alá-fölé rendelten gyakorolja a hatalmat a nemzet-tel a végrehajtásban, a bíraskodásban, a törvényhozásban.¹⁷⁰

A hangsúlyozott együttműködés és a hatalom – normaként felfogott vagy logikai összefüggésként magyarázott – együttgyakorlása miatt alighanem redundáns minden olyan gondolat, amely – miként az idézett – az államhatalmi ágak szeparációjára és egymás ellenőrzésére épülő elméletet vagy annak valamely elemét (például a törvényhozás, végrehajtás, bíraskodás vonatkozásában) utólag „rávetíti” a Szent Korona-tanban jelzett hatalommegosztásra. S itt nemcsak arról van szó, hogy a bírói hatalom példának okáért egyáltalán bevonható-e ebbe az összefüggésbe,¹⁷¹ hanem arról is, hogy a „három hatalmi ág” felelőltetése csupán az eredeti rendszer utólagos, legitimációs célt követő dekorációja.¹⁷² Ez utóbbit mondhatjuk úgy is, hogy az organikus államelméletek lacikonyháján süttögetett disznótoros után desszertként nem szokás mandulás habcsókot: *macaront* rendelni; ám akadnak, akik ezt teszik.

S ha az ezzel járó fogalmi zavar a középkorra vagy kora újkorra nézve és más okokból esetleg tolerálható is – mint amikor például Bíró Zsófia „a király és a nemesség közti hatalommegosztást” egyfajta „rendek közötti hatalommegosztásként” vagy „gyakorlati, rendi hatalommegosztásként” értékeli¹⁷³ –, az egé-

¹⁷⁰ HORVÁTH Attila: *Magyar állam- és jogtörténet* (Budapest: NKE 2014) 67–68.

¹⁷¹ Ez ügyben Concha Győző elmélete különös figyelmet érdemel. Lásd erről további, itt nem tárgyalható részletekkel Kori Gyula: Concha Győző elmélete a hatalommegosztásról *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás* 2018/3. 168–186.

¹⁷² Látszólag nem követi el ezt a hibát Kocsis István, aki így fogalmazott: „A Szent Koronában mint az államhatalom alanyában egyesülnek a végérvényesen megosztott törvényhozó és végrehajtó hatalom részesei: a mindenkori király és a mindenkori politikai nemzet”. Utólag persze ő is hozzászól ehhez, hogy „A legfelsőbb bírói hatalom is a Szent Koronát illeti.” Kocsis 1996 (13. lj.) 14. és 16.

¹⁷³ BÍRÓ Zsófia: *A bírói hatalomgyakorlás megoszlása a tradicionális magyar jogban* (Pécs: PTE ÁJK–Novissima 2023) 47., 48. és 165. Talán a most jelzett fogalmi zavar megnyilvánulása ugyanakkor, hogy a kötet címében szereplő „hatalomgyakorlás megoszlása” kifejezés a kötet alapjául szolgáló dolgozatban még „hatalommegosztás” volt; vö. BÍRÓ Zsófia: *Hatalommegosztás a történeti alkotmány fényében: bírói hatalom a magyar tradicionális jogban*. PhD-dolgozat (Pécs: 2022). Ezt pusztán azért említem, mert szociolingvisztikai szempontból érdekes, hogy a konzervatív s azon belül az organikus államelméletekben szóba jövő hatalmi tényezők vonatkozásában ennek hívei mindig is szívesebben beszéltek „hatalommegoszlásról” („-megosztás” helyett); vö. CONCHA (92. lj.).

szen biztosan nem keverhető össze a modern európai államfejlődés hatalmi ágak szerint intézményesített hatalommegosztásával.

Az ilyen és ehhez hasonló fogalmi zavarokat azért kell elviselnünk, hogy kijelenthető legyen: a Szent Korona az itt szóba jövő hatalommegosztás révén „az alkotmányosság megtartásának” „legfőbb garanciája”.¹⁷⁴ Ezt a racionális gondolkodás keretei között még elképzelni is nehéz, ezért kijelenthető, hogy a hatalomnak a korona tagjai közötti megosztása vagy megoszlása végső soron pusztán elvi deklaráció vagy a fent jellemzett dekoráció.

(3) A most vizsgált szuverenitáselmélet változásainak egyik fejleménye, hogy amikor a korona tagjainak tekintett eredeti tényezők („a király és a nemesség”) egyikének körét 1848-ban, majd 1867 után kiterjesztették a nem nemeseknek minősülő állampolgárokra is, és létrehozták a „politikai magyar nemzetet”, akkor ez – miközben az első tényezőre gondolva sosem beszéltek fejedelmi szuverenitásról, a másik oldalon – a koronaszuverenitás és a nemzeti szuverenitás fogalmilag differenciálatlan összekapcsolódásához vezetett.

Concha fogalmát („országgyűlésileg szervezett államtagok”) néhány éven belül teljesen elfeledték, Kmety zavaros megfogalmazása (a Szent Korona az „igazi souverain nemzetszemély”) sosem terjedt el, Timon Ákos azonban a lehető legegyszerűbb fogalmat, a „nemzetet” tette meg a Szent Korona egyik tagjának, és – a nacionalizmus évszázadának végén – ez a megoldás lett a befutó. A 20. század elejére általánossá vált a meggyőződés, hogy a korona tagjai „a király és a nemzet”, amikor is az előbbi az utóbbi emeli a helyére; a két világháború közötti korban pedig az is, hogy a Szent Korona-tan a nemzet szuverenitását mozditja elő, hogy alanyi szempontból a nemzetszuverenitás a legértékesebb szuverenitásforma (helyesebb a népszuverenitásnál is),¹⁷⁵ s hogy „a magyar közjog [...] a nemzetszuverenitás elvén épül fel”.¹⁷⁶

Az érvek fejtegetésekor kevesen törődtek a tényekre utaló szociológiai kérdésekkel, mint például azzal, hogy a *Bíró előtt* című életképen (Bihari Sándor, 1886, Magyar Nemzeti Galéria) az eltörött hegedű miatt panaszkodó: kérő és könyörgő cigány ember és az általa reprezentált népcsoport odafért-e már a „jognak az asztalához”, amiről Petőfi beszélt; hogy az 1922 és 1935 között a megszerezhető országgyűlési mandátumok közel 80 százalékának sorsát a vidéken (1938-ig) nyíltan szavazó, így véleményüket autonóm módon kifejezni nem tudó magyar „vidéki emberek” és parasztok „döntötték el”; vagy hogy az 1938-tól bevezetett zsidótörvények és rendeletek alapján kialakított vallási,

¹⁷⁴ Kocsis 1996 (13. l.) 14. és 16.

¹⁷⁵ Az emellett szenvedélyes érvelést lásd MOLNÁR Kálmán: Államelméletek lecsapódásai a tételes alkotmányjogban in MÁRTONFFY Károly (szerk.): *Fejezetek a közjog és a közigazgatási jog köréből. Némethy Károly emlékkönyv* (Budapest: Pallas 1932) 31–37.

¹⁷⁶ Vö. BUZA (155. l.) 166.

majd faji alapú diszkrimináció révén százezrek legelemibb jogait korlátozták, előkészítve a későbbi deportálásokat is. E csoportokról a büntetlenség reményében kijelenthető vagy gondolható volt, hogy nem részei a nemzetnek.

Ez azért is történhetett, mert mindent összevetve a szuverenitás alanyának problémája a koronatanban nem ténykérdés, hanem még akkor is a hatalom legitimációs forrásának megjelölésével áll kapcsolatban, amikor a hatalom alanyának tényleges identifikálásaként jelenítik meg. A magyar köz- és közjogi gondolkodás sosem tisztázta a nemzetszuverenitás kétféle elgondolása¹⁷⁷ szerinti fogalmakhoz való viszonyát, így azt sem, hogy Szent Korona-tan nemzetszuverenitásában a „nemzet” vajon legitimációs forrást jelent-e, vagy inkább az államhatalom egy csoportként azonosított gyakorlóját, birtokosát, esetleg igénylőjét.

E tisztázatlanság mellett a karaván feltartóztathatatlanul haladt tovább akkor is, amikor a „Szent Korona szuverenitása” gondolatot megpróbálták összeegyeztetni a népszuverenitással is. Erre már az 1930-as években kísérlet történt. Buza László – aki talán pozitívizmusa, talán személyisége miatt mindig is könnyen „meglátta” és (akár emberi problémákat is okozva)¹⁷⁸ érvényre juttatta a realitások követelményeit – így fogalmazott: „jelenlegi [1938/39-ben létező] közjogunkban [...] abból a körülményből, hogy a kormányzó és a felsőház nem a képviselőházzal egyenrangú tényezője a törvényhozásnak, megállapítható, hogy bizonyos eltolódás következett be a nemzetszuverenitástól a népszuve-

¹⁷⁷ E kétféle elgondolás a következő. A nemzetszuverenitás eredetileg azon a francia alkotmányjogi gondolkodásból a forradalom alatt kibomló nézetten alapul, hogy a népet az alkotmány és a jog által való megszervezettség teszi nemzetté, s ez – a rousseau-i értelemben vett néppel ellentétben – a főhatalom forrása lehet. „Minden szuverenitás lényege szerint a nemzetet illeti. Sem testület, sem egyén nem gyakorolhat semmilyen hatalmat, amely kifejezetten nem ebből ered” – fogalmazott *Az ember és polgár jogainak deklarációja* (1789). Lényegében ugyanez fogalmazódott meg az 1791-es alkotmányban is: „A szuverenitás a nemzetet illeti, és sem az emberek egy csoportja, sem egyetlen személy nem igényelheti annak gyakorlását. A nemzet, amelytől minden hatalom ered, csak közvetve gyakorolhatja a szuverenitást”. A 19–20. században ezzel szemben, főleg a nemzetállamok korának soknemzetiségű és birodalmi jellegű államaiban (jellegzetesen a közép- és kelet-európai országokban) az ottani nemzetek származási, nyelv-, kulturális, történelmi vagy sorsközösségként stb., majd politikai közösségként gondolták el és azonosították önmagukat, s ebbeli minőségükben kértek részt valamely állam hatalmából. A nemzet ez esetben nem a szuverenitás legitimációs forrása, hanem az állami hatalom egy csoportként azonosított gyakorlója, birtokosa, igénylője stb.

¹⁷⁸ Lásd erről a tehetséges fiatal jogász, később jogtudós Szabó József pályájára is kiható véleményét. Vö. TAKÁCS Péter: Szabó József szuverenitás-elméletének értékeléséhez. Hogyan szökken szárba az elmélet, ha magja magyar földbe hull? in Révész Béla (szerk.): *„Most megint Európában vagyunk...” Szabó József emlékkönyv* (Szeged: Pólay Elemér Alapítvány 2014) 69–79.

renitás irányában”.¹⁷⁹ Az „eltolódás” bizonyos értelemben az adott kor hivatalos ideológiájának is része volt.¹⁸⁰

Ez az „eltolódás” aztán egészen más történelmi körülmények között és más értelemben folytatódott a Szent Korona-tan 1990 utáni másod-, majd 2010 utáni harmadvirágzása idején is. Zétényi Zsolt például – miután tudatta olvasójával, hogy a nemzet hatalmának „hordozója” a Szent Korona, a Szent Korona hatalmának „forrása” pedig a nemzet – a gondolatmenet végén meglepetésszerűen azt közölte: „a világi hatalom forrása a nemzetté szerveződött nép”.¹⁸¹ Ezek után – gondolom, ugyancsak a hatalom forrásának megjelöléseként, s nem alanyának identifikálása céljával – oda konkludált, hogy „a Szent Korona-tan a nemzetszuverenitássá nemesedett népszuverenitás alapján áll”.¹⁸² Szép szavak!

Az ilyen deklarációkat és a hasonló üzeneteket megfogalmazó történeti elemzések¹⁸³ reakciójaként megszületett persze az ellenvélemény is. Még ha a szuverenitás tekintetében „zavarba ejtően nagy [is] volt [s ma is nagy] az eltérés a magyar közjogi gondolkodás és a valóságos alkotmányos helyzet között”,¹⁸⁴ a történeti alkotmánynak „az állami főhatalmat megszemélyesítő Szent Korona közjogi szerepére épülő szuverenitástana [...] – fogalmazott Sente Zoltán – nem fér össze a népszuverenitás elvével [...]”, illetőleg „nem egyeztethető össze a modern alkotmányossággal; azzal az európai konstitucionalista hagyománnyal, amelynek számos jegye az új Alaptörvényben is megmaradt”.¹⁸⁵ Kérdés ugyanakkor, hogy a Szent Korona-tan és a népszuverenitás összekapcsolhatóságát megkérdőjelező vélemény alátámasztásához elegendő-e az, hogy a szokásokhoz igazodva nem szociológiai tényekre hivatkozunk (például annak kijelentésével, hogy bizonyos csoportokat a gyakorlat *de facto* nem tekint a „nép” részének), hanem a tan történeti értelemben ténylegesen ellátott funkcióját emeljük ki.¹⁸⁶

¹⁷⁹ BUZA (155. l.) 166. (a kézirat szöveg szórendjének értelemszerű korrekciójával). A szöveg a szerző 1938/39-es tanévben tartott előadásai alapján készült, ezért több mint különös, hogy Buza e vázlatban azt írja: „Magyarország államformája, míg egyrésztől monarchikus, másrésztől Magyarország a modern demokratikus államok kategóriájába tartozik, tehát demokratikus monarchia.” Uo. 173.

¹⁸⁰ „A történelmi osztályok Magyarországnak át kell alakulnia népi Magyarországgá” – adta ki az útmutatást 1934-ben Szekfű Gyula; vö. SZEKFI Gyula: Népiség, nemzet és állam *Magyar Szemle*, 1934/8. 12–13.

¹⁸¹ ZÉTÉNYI Zsolt: Magyarország Szent Koronája in TÓTH (104. l.) 489. és 490. A 2010/11-es alkotmányozási helyzetben ehhez hasonlóan, vö. ZÉTÉNYI Zsolt: A történeti alkotmány időszerűsége (2010 adventjén) in TÉGLÁSI (6. l.) 50.

¹⁸² ZÉTÉNYI (181. l.) 494.

¹⁸³ Például BERTÉNYI Iván: A „népszuverenitás” jelentkezése I. Ulászló 1440. júliusi királlyá koronázásánál in TÉGLÁSI (6. l.) 86–91.

¹⁸⁴ Vö. SZENTE 2011 (20. l.) 2.1.

¹⁸⁵ SZENTE 2019 (20. l.) 7.

¹⁸⁶ Például: „a Szent Korona-tan egyik alapvető funkciója épp az volt, hogy megakadályozza a népfel-

(4) Az alapkérdést illetően –, hogy ti. a „Szent Korona szuverenitása” kapcsán kifejtett nézetek vajon milyen szuverenitáselméletnek tekinthetők – olykor kitérnek olyan összefüggésekre is, amelyek (a) a Szent Korona-tan részei, de valójában nem állnak tartalmi kapcsolatban a korona szuverenitásával; amelyek (b) csak részleges kapcsolatban állnak vele; és amelyekről (c) azt állítják ugyan, hogy abból következnek, de ezt nyilvánvalóan tévesen teszik.

Az első esetre példa a jogfolytonosság követelménye és a „törvénysértésre jog nem alapítható” elv érvényessége,¹⁸⁷ amely a tan fontos kérdése ugyan, de tartalmi értelemben nem a „Szent Korona szuverenitása” fogalommal,¹⁸⁸ hanem az állami szuverenitás¹⁸⁹ problémájával áll kapcsolatban.

A második esetre az államforma meghatározása lehet példa, amennyiben annak formális deklarálását tekintjük a kérdés lényegének. E tekintetben az egyik oldal azt állítja, hogy a „monarchikus államforma” a „történeti alkotmány állandó értékei és intézményei” közé tartozott és tartozik,¹⁹⁰ s „Magyarország történeti alkotmányának egyik meghatározó tartópillérét a monarchikus államforma jelentette”, aminek következtében „a köztársasági államforma pusztá felvetése implicit módon a történeti alkotmány konstrukciójával való szembe fordulást is magában foglalta”.¹⁹¹ Ehhez további szempont, hogy a Szent

ség elvének elismerését, s az annak megfelelő hatalmi szerkezet kialakítását – például az általános választójog biztosításával”; vö. SZENTE 2011 (20. lj.) 2.1.

¹⁸⁷ Ezt számos szerző tárgyalja. Az 1920 utáni irodalomból, példaként, lásd BUZA László: A jogfolytonosság *Új Magyar Szemle*, 1921/3. 268–272; KOLOSVÁRY Bálint: A jogfolytonosság gondolata *Társadalomtudomány*, 1926/3. 161–167; EGYED István: Jogfolytonosság *Jogállam*, 1926/6. 320–322; MOLNÁR Kálmán: A jogfolytonosság helyreállításának jogelvi szükségessége és lehetősége *Társadalomtudomány*, 1931/1–2. 121–122; POLNER Ödön: Jogfolytonosság és ideiglenes alkotmány *Jogállam*, 1931/3–4. 144–150; a korszakra vonatkozóan SCHWEITZER (122. lj.) és WIENER György: Jogfolytonosság és megszakítottság a történeti alkotmányosság rendjében *Közjogi Szemle*, 2017/3. 22–32. – Az 1945/46-os változásokra nézve vö. KUKORELLI István: *Az 1946. évi I. törvény* közigazgatási jelentősége és az alkotmányos jogfolytonosság *Acta Humana* 2017/1. 21–26. – Az 1990 utáni kérdésekre lásd KOCSIS 1996 (13. lj.) X. fejezet: 276–288; BALOGH (122. lj.) 175–182; és TÓTH (108. lj.) 282–293.

¹⁸⁸ Ezzel ellentétes nézetként lásd VASS (122. lj.) és KOPVÁS (122. lj.).

¹⁸⁹ Ezen azt értem, hogy sokan – elméleti alkotmányjogászoktól az *Alaptörvény* Nemzeti hitvallása deklarációjának megszövegezőjéig – „az ország idegen hatalmak általi megszállásának” valamely általuk kiválasztott időtartamát (például a manapság lehangosabban emlegetett 1944. március 19. és az 1990. május 2. közötti időszakot) mint a teljes és abszolút állami szuverenitás hiányát vagy korlátozott voltát tekintik a történeti alkotmány szempontjából vett jogfolytonosság megszakadási idejének, amelyre (Vörös Imre kifejezésével élve, vö. Vörös Imre: A történeti alkotmány az Alkotmánybíróság gyakorlatában *Jogtudományi Közöny*, 2016. 499.) a történeti alkotmány „esszenciális elemének”, a Szent Korona-tannak reagálnia kell. Fentebb jeleztem, hogy nem osztom ezt a korszakolást, s úgy vélem, hogy a történelmi Magyarország, a magyar történeti alkotmánnyal együtt, 1918/20-ban szűnt meg, s már 1920-ban egy új állam keletkezett. Ehhez kiegészítő, esszéisztikus adalékként lásd KRISTÓFFY József: *Magyarország kálváriája. Az összeomlás útja. Politikai emlékek 1890–1926* (Budapest: Wodianer F. 1927) különösen 725–854.

¹⁹⁰ SZENTE 2019 (20. lj.) 6.

¹⁹¹ SCHWEITZER Gábor: „A királysági államforma [...] megszakítás nélkül van érvényben.” Az államforma kérdése a történeti alkotmány időszakában *Közjogi Szemle*, 2025/3. 1.

Korona nem volna képes „kifejezni” Magyarország alkotmányos állami folytonosságát, ha azt egyszer a monarchiával, máskor meg a köztársasággal kellene összeegyeztetnie. A másik oldal ezzel szemben úgy véli, vagy legalábbis azt mondja, hogy „a Szent Korona szuverenitására alapuló magyar történeti alkotmány [jelenleg] köztársasági államformában [...] is tud működni”,¹⁹² s bár „a teljes jogfolytonosság helyreállítása a cél”, amelynek része a királyság helyreállítása is, ezt azonban csak fokozatosan lehet megtenni, s nehezen képzelhető el, hogy „a jelenlegi [2010-es] köztársasági államforma azonnal átváltson királyságra”.¹⁹³ E kérdés megítélését az Alkotmánybíróság 22/2016. (XII. 5.) AB határozata kifejezetten pikánssá tette, amikor is a köztársasági államformát mint „ma általánosan elfogadott alkotmányos értékeket” a történeti alkotmány azon „vívmányai” egyikének minősítette, „amelyeken az Alaptörvény és általa a magyar jogrendszer nyugszik”.

Az itt felvetődő problémák nagy része ugyanakkor szerintem elenyészik, ha a kérdést nem az államforma formális deklarálásának szintjén, hanem annak valósága és a formához társított tartalom alapján ítéljük meg. Így szemlélve ugyanis Magyarország államformája – mint megpróbáltam kimutatni¹⁹⁴ – a két világháború közötti korban ugyanúgy „köztes jellegű” volt, ahogy ma is az. Akkor a monarchia felől hajlott a köztársaság felé, ma fordítva. A magyar államformája Adolf Merkel szerint például 1925-ben formailag monarchia volt ugyan, de „ténylegesen a köztársasági államformájú államokéhoz [volt] hasonló”; Csekey István pedig 1937-ben úgy fogalmazott, hogy az „tartalmában a királyság felé törekedett”, valójában azonban „a köztársaság formáival erőiesen szakítani nem tudott”.¹⁹⁵ Az államforma e köztes jellege napjainkra újra kialakult, de a másik irányból: 2023-ban – fogalmaztam akkor – Magyarország egy „republikánus eszményektől eltávolodott [...] monokratikus elemekkel vegyített, vagy »monokráciába hajló« köztársaság” volt,¹⁹⁶ vagyis nem volt valódi köztársaság. A helyzet azóta – e tanulmány szövegének lezárásáig [2026 elejéig] – nem változott. Ilyen körülmények között a Szent Korona államforma-meghatározó vagy nem meghatározó jellege – ahogyan szlengszerűen mondani szokták – a „felejtető dolgok” közé tartozna. Azért nem tartozik, mert nem feledkez-

¹⁹² Tóth Zoltán József: *Élet a Szent Korona jegyében. A magyar értékekre épülő társadalom* (Budapest: Hun-idea Szellemi Hagyományőrző Műhely 2010) 70.

¹⁹³ Tóth (192. l.) 76–77. A szöveg folytatása: „Ezt a kérdést szerintem nyugodtan rábízhatjuk a Gondviselésre, a szakrális király személyét illetően is.”

¹⁹⁴ Takács (21. l.) 427–506.

¹⁹⁵ Az idézetek forrását lásd Schweitzer (191. l.) 6–7. A szemléltető idézetek bőven folytathatók.

¹⁹⁶ Takács (21. l.) 496. Hasonlóan Takács Péter: Államforma in Jakab András [et al.] (szerk.): *Inter- netes Jogtudományi Enciklopédia [IJOTEN]* (Budapest: ORAC–TK Jogtudományi Intézet 2023) ijoten.hu [96].

hetünk meg róla, hogy a legutóbbi szimbolikus térfoglalási akció keretében¹⁹⁷ a korona és a koronázási jelvények 2000. január 1-től éppen azon a helyen, a parlamenti épület kupolacsarnokában lettek kiállítva¹⁹⁸ egy földrengésbiztos, nitrogéngázzal töltött vitrinben, ahol 82 évvel azelőtt az első magyar köztársaságot proklamálták.

A fenti harmadik lehetőségre példa a következő. „A Szent Korona szuverenitásából [...] következik – olvashattuk egy helyen 2010/11-ben – a [Szent Korona-tan] negyedik alapelv[e]. Ez az értékrend elve [...] [az], hogy létezik olyan értékrend, amely nem vitatható, hanem követendő”¹⁹⁹ vagyis abszolút értékeket is tartalmaz. Ez teszi lehetővé – fejtegette a szerző – a közjóról való beszédet, az igazságosságot és az alkotmányban foglalt emberi jogok „valós tartalmának” érvényesülését. Jogi eszközökkel való érvényesítésük lehetőségét persze, amint az várható, egy autoriter jogfelfogás biztosítja: „az alkotmányban foglalt emberi jogoknak csak akkor van valós tartalma – olvashatjuk –, ha a fogalmak mögött megkérdőjelezhetetlen az értelmezés, az értékorientált jogalkalmazás, valamint [ha] a jogok, hozzá[juk] mérhető és jól körül írható, számon kérhető kötelezettségekkel párosulnak”. Az értékorientált jogi gondolkodással szemben kicsit méltánytalan, hogy ezt az autoriter jogfelfogást a szerző nemes egyszerűséggel a természetjoghoz köti (mintha a természetjog és az abszolút értékek között szükségszerű kapcsolat volna), s azzal zárja fejtegetéseit, tévesen, hogy az abszolút értékeket tartalmazó értékrendet megjelenítő jogrend „természetjogi alapokon áll”.²⁰⁰ Ez – minthogy nem minden természetjogi rend áll

¹⁹⁷ A korábbi szimbolikus térfoglalásokról lásd Vörös Boldizsár: Két szimbolikus térfoglalási akció. A magyar köztársaság kikiáltása 1918-ban és ellenünnepe 1919-ben *Állam- és Jogtudomány*, 2019/3. 78–89. Későbből lásd még a címervitát, azon belül pedig Szabó Miklós véleményét: „A koronának a felségjel rangra emelése nem érthető másként, mint a szimbolikus térben lejátszó royalista puccsnak.”; vö. Szabó Miklós: A megkoronázott köztársaság [1999] in Szabó Miklós: *Megkoronázott köztársaság* (Budapest: Gondolat 2023) 323.

¹⁹⁸ A Szent Koronának a Nemzeti Múzeumból az Országgyűlés épületébe való áthelyezése (a 2000. évi I. törvény szavaival: az utóbbi „oltalma alá helyezése”) – az Országgyűlési Múzeum tavalyi időszaki kiállítása ellenére – a koronatorténét még feltáratlan részletei közé tartozik. A részletekre irányuló korabeli médiafigyelem ellenére a döntés valóságos indokai máig homályosak és tisztázatlanok. A korabeli hivatalos érvek negyed évszázad távolából hiteltelennek, a változás ellenzőinek érvei súlytalanoknak tűnnek, miközben az állítólagos „hagyományteremtéssel” kapcsolatos korabeli elméleti feldolgozások és értékelések – túl azon, hogy folytatás nélkül maradtak – részlegesek. Az utóbbiak köréből lásd (általános és múzeumelméleti szempontból) RADNÓTI Sándor: Az üvegalmárium. Esettanulmány a magyar korona helyéről *Beszélő*, 2001/11. 38–68., különösen 54 skk; (történelemelméleti nézőpontból) KONTLER László: Alapításmítoszok és történeti reflexió – milleniumi számvetés *Holmi*, 2001/3. 274–284, különösen 282; és (elemzésének összegzéseként) PÉTER (12. lj.) 421–510., különösen 509–510. Az áthelyezés valóságos indokaival kapcsolatos nézeteimet a „szimbolikus térfoglalás” kontextusában röviden itt villantottam fel: TAKÁCS (21. lj.) 11–12. és 477–479.

¹⁹⁹ TÓTH (163. lj.) 164.

²⁰⁰ TÓTH (163. lj.) 165.

az abszolút értékek talaján – nyilvánvalóan tévedés. Ennél fontosabb: semmi sem szól amellett, hogy ezek az elvek vagy tételek bármilyen logika alapján is a „Szent Korona szuverenitásából” következzenek. Annak ellenére sem, hogy az értékpluralizmust értéktelennek tekintő okfejtések nem véletlenül, bár bizonyos értelemben váratlanul lesznek az érvelés részei. Stílszerűen fogalmazva: annyiban váratlanul kerülnek elő, amennyiben – amint arra a következő pontban utalok – sok esetben az égből pottyannak alá.

(5) Már utaltam rá, hogy Magyarország Szent Koronájában néhányan Isten égi és földi birodalma összekapcsolódását látják, amely így valamilyen értelemben Isten országának is része. Ezt például azzal fejezik ki, hogy a magyarok azt nem is a pápától, hanem egyenesen Istentől kapták. E korona így – a koronázás aktusa révén, ideértve annak egyéb elemeit (felkenés stb.) is – nem csupán egy valóságosan létező társadalmi személyt emel át a transzcendens valóságba, hanem önmagában is valamilyen transzcendens jelentéssel bír. E megközelítés – amely a Magyarország mint *Regnum Marianum* (Mária országa), némileg később pedig a Mária mint *Patrona Hungariae* (Magyarország védőszentje) elképzelésekben kristályosodott ki – elsősorban azok számára gyümölcsöző, akik a történeti és a szakrális narráció összekapcsolásával úgy gondolják: az „angyal hozta korona” valójában egy „újszövetségi frigyláda”, vagy legalábbis azzal áll kapcsolatban,²⁰¹ ami – elvileg – új perspektívát nyithat a szuverenitás értelmezésében is.

A kiinduló állítás ez: a Szent Korona nem csupán tárgy és személy („élő tárgy”, jogi személy és „államszemély”), hanem „Szűz Mária koronája” is, amely „a Szent Szűz szuverenitását testesíti meg”, s az ebben az értelemben alanya a magyar állam hatalmának. Egyszerűbb és lényegretörőbb megfogalmazásban „a Szent Korona a Szűz Anya, mint a Világ és Magyarország királynőjének koronája”.²⁰² A gondolat háttere és forrása az István szentté avatásával összefüggő s ennek megfelelően datálható Hartvik-legenda, amely arról számolt be, hogy István király, halála közeledtét érezve, 1038. augusztus 14-én az „örökszűz istenanya”, Mária oltalmára bízta, vagyis gyámsága alá helyezte magát, egyházát és királyságát. Mondják úgy is: felajánlotta Szűz Máriának a koronát, s a koronában mint jelképben az egész országot és népe sorsát.²⁰³

²⁰¹ Az „újszövetségi frigyláda” teológiai értelemben Szűz Mária, aki méhében hordozta Jézus Krisztust, az új szövetség közvetítőjét; a Szent Korona-tan képviselői azonban olykor magát a koronát tekintik annak.

²⁰² Vö. Tóth (10. l.) 19.

²⁰³ Szent István király legendája Hartvik püspökről [ford.: Kurcz Ágnes] in ÉRSZEGI Géza (szerk.): *Árpád-kori legendák és intelmek* (Budapest: Szépirodalmi Kiadó 1983) 48–49; (Budapest: Szépirodalmi Kiadó 1987); Budapest: Osiris 2001, 2004). A Hartvik-legenda kapcsán kibomló három jelenség – a vallásos Mária-tisztelet, a *Regnum Marianum*-eszme és a *Patrona Hungariae*-gondolat – fogalmi elhatárolásáról, valamint azok keletkezési idejéről lásd TEISZLER Éva: A Reg-

Innen ered az az évszázadokkal később kibomlott ikonológiai szokás, amelynek alapján Máriát – mint a magyarok Nagyasszonyát, Nagyboldogasszonyt, a „Napba öltözött asszonyt” stb. – karján a kiseddel, fején a (tizenkét csillagú korona helyére kerülő) Szent Koronával, kezében joggal, lábainál vagy másutt az országalmával, esetleg magyar címerrel ábrázolják.

E legendának és az annak nyomán kialakult narrációs hagyománynak nyilvánvalóan sokféle értelmezése van, melyek koronként változnak. A legutóbbiak²⁰⁴ – miként persze a régebbiek is²⁰⁵ – „koruk tükrői”, és egy hagyomány részei. Akik keresik, megtalálják valóságos történeti kontextusukat; akár az Árpád-korban,²⁰⁶ akár később: például az Oszmán Birodalom által hosszabb távra megszállt, de visszafoglalt országrészek újbóli integrálása, az abszolutista törekvésekkel bíró Habsburg-uralkodókkal szembeni védelem, a vallási egység megteremtése (rekatolizáció) és így tovább. Sok szempontból a „barokk korszakkal” való összefüggésük a leglátványosabb,²⁰⁷ ideértve a korhoz kötődő normatív elveket, mint a *Regnum Marianum*-eszme ún. közjogi tartalmát²⁰⁸ is.

num Marianum-eszme tartalma és jelentése az Anjou-kor végéig in KLIMA Gyula (szerk.): *Regnum Marianum. Az eszme története, jelentősége és hatása* (Budapest: Magyarságkutató Intézet 2022) 87–112., különösen 90–102. Lásd még Tüskés Gábor – KNAPP Éva: Magyarország – Mária országa. Egy történelmi toposz a 16–18. századi egyházi irodalomban *Irodalomtörténeti Közlemények*, 2000/5–6. 573–602; valamint ugyanezen címmel, de csak a 18. századra tekintettel tárgyalva a kérdést: *Vigilia* 2020/1. 19–27.

²⁰⁴ Például: amíg az „országának Szűz Mária oltalma alá helyezése” „inkább csak szimbolikus jelentőségű” – fogalmazott László Balázs –, addig „Szent István országfelajánlásának a hatalom átruházásaként való értelmezése már közjogi, jogi kultúrtörténeti jelentőséggel is bír”; vö. LÁSZLÓ Balázs: A Hartvik-féle legenda mint jogtörténeti és jogi kultúrtörténeti forrás in NAGY Janka Teodóra – BOGNÁR Szabina – SZABÓ Ernő (szerk.): *Jogszokás kutatás Európában és Ázsiában. Jogi néprajzi, jogtörténeti és jogi kultúrtörténeti tanulmányok* (Szekszárd: PTE KPVK 2025) 371. A legendát nem hatalomátruházásként, hanem egyfajta végintézkedésként értelmezi Völgyesi Levente: Szent István – írja – „*utódkijelölési jogát* gyakorolva Orseolo Péterre hagyta az ország koronáját”, „a Magyar Királyság örökös királynőjének pedig Magyarok Nagyasszonyát, a Boldogságos Szűz Máriát tette meg.” Vö. VÖLGYESI Levente: A Regnum Marianum-eszme alkotmányjogi vonatkozásai in KLIMA (203. lj.) 13.

²⁰⁵ A koronafelajánlás közjogi jellegű vagy ilyen „jelentőséggel is bíró” hatalomátruházásként való értelmezéséhez korábban lásd NÉMETH László: A Regnum Marianum állameszme in *Regnum. Egyháztörténeti Évkönyv, 1940–1941* (Budapest: [közvettes] a Magyar Katolikus Történetírók Munkaközössége 1941) 223–292. Ennek egyfajta összefoglalásaként vagy inkább felelevenítéseként lásd KÁLLAY István: A Regnum Marianum közjogi vonatkozásai in FARKAS Gábor (szerk.): *Szent István-émlékezés Székesfehérváron* (Székesfehérvár: k. n. [Hazafias Népfőrt] 1989) 27–30.

²⁰⁶ Lásd erről BUJDOSÓ Ádám: A Regnum Marianum eszméje az Árpád-Korban in KLIMA (203. lj.) 31–51.

²⁰⁷ Lásd erről például SZEKFI Gyula: A barokk államfelfogás *Élet*, 1931/22. 220–224.

²⁰⁸ Feltehetőleg a szóban forgó korszakokban kialakult (bár forrásait illetően nehezen meghatározható) az a sokféle helyen és módon elismételgetett öt közjogi-vallási alapelv, amelyet a Regnum Marianum-eszme ún. közjogi tartalmának mondanak. Ezek: (1) Magyarország királya csak katolikus vallású személy lehet; (2) a király a magyar főurak tanácsának segítségével kormányozhatja az országot; (3) a magyar királynak Magyarország területén kell laknia; (4) érvényesülhessenek a rendi szabadságjogok; és (5) a király tegyen esküt a magyar alkotmányra. Lásd Szekfi (207. lj.) 222–224.

Ami a másik ideát, Mária védőszent voltát illeti, a helyzet hasonló: az is történelmileg meghatározott, bár e tekintetben alighanem sokkal nehezebb megtalálni a valóságos elemeket.²⁰⁹

A legenda persze, mint minden legenda, többről szól annál, mint amit szavai mondanak. Bármit is gondoljunk a szóban forgó történet ténybeli alapjairól vagy teológiai összefüggéseiről, annak egyes értelmezései szerint a korona – túl azon, hogy „Magyarország alkotmányos állami folytonosságának” megtestesítője stb. – egy küldetés kifejezője is. Léte annak jelzése, hogy a magyarságnak üdvtörténeti feladata van – bár a „megmaradáson” és érvényesülésen túl ez sokszor közelebből nincs meghatározva.

Egyed István egykori közjogász például így fogalmazott: „a magyar nemzet tagjait összetartja az a közös meggyőződés, hogy ennek a nemzetnek küldetése van a Duna völgyében, hogy ennek a nemzetnek feltétlenül érvényesülnie kell, azaz biztosítani kell méltó helyét a nemzetek társaságában”.²¹⁰ Ilyen általánosságokban manapság is szívesen beszélnek: „Ezt a koronát bárkitől is, de bizonyosan kaptuk – írta néhány éve egy építész-esszéista –, hogy egy feladatot végrehajtsunk a segítségével. Nem úgy magyar tehát, hogy a »mi tulajdonunk«, hanem úgy, hogy a »mi feladatunk«”.²¹¹

A küldetés lehetősége ugyanakkor történelmi vízióvá is kiterjeszthető. A korona e „különös jelentősége – fogalmazott Tóth Zoltán József – a magyar történelemben már Szent István uralkodásának kezdetétől nyilvánvaló. A korona kérése (vagy visszakövetelése)²¹² – majd a koronán keresztül az ország és az összes országlakos háromszoros²¹³ felajánlása a Szűz Anyának,

²⁰⁹ Egy országnak vagy városnak a szentek általi oltalma – amint azt például Írország, Párizs vagy Konstantinápoly esete mutatja – korántsem egyedi jelenség, s képes speciális üzeneteket is kifejezni. Lásd erről LADÁNYI Erzsébet: Egyház és patrónusa. Országok és városállamok védőszentjei in LENGVÁRI István (szerk.): *In memoriam Barta Gábor. Tanulmányok Barta Gábor emlékére* (Pécs: JPTE TKI 1996) 85–92. S hogy a *Patrona Hungariae* esetén mi lenne ez az üzenet? Erre is születnek válaszok, bár nem feltétlenül vitathatatlanok. „Máriának védőszentként való invokációja [...] – fogalmaz Klima Gyula, később maga is spekulációnak nevezve okfejtését – régi bizánci hagyomány, és mint köztudott, a bizánci kereszténységnek jelentős befolyása volt a magyar kereszténység alakulására, Mária, mint Jézus anyja, a legmagasabb helyet foglalja el a szentek hierarchiájában”. Ez Péter fölé helyezi őt, „ami teológiából politikára fordítva azt jelenti, hogy Róma nem diktál a magyar egyháznak például a püspökök kinevezésében”. Vö. KLIMA Gyula: Bevezetés. A Regnum Marianum-eszme jelentősége és különböző aspektusai in KLIMA (203. l.) 9.

²¹⁰ EGYED István: Az ezeréves magyar alkotmány in BALLA Antal [et al.]: *Az ezeréves Magyarország* (Budapest: *Pesti Hírlap* 1939) 243.

²¹¹ MIKLÓSSY Endre: *Szent Korona és az állam* (Budapest: Napkút 2015) 11.

²¹² A kifejezés indoka: egyes elgondolások szerint a magyar korona valójában a hunok királyának, Attilának az elveszett, majd megkerült és a pápa birtokába jutott koronája.

²¹³ A kifejezés a felajánlás komplex tárgyára utal, amely eszerint „hármast”: az ország, a korona és a nép felajánlása. Itt utalok rá, hogy egy másik, ugyancsak István szentté avatásával összefüggő Árpád-kori legenda, az ún. nagy legenda – *Legenda Maior* (lásd *Szent István király nagy legendája* [ford.: Kurcz Ágnes] in ÉRSZEGI 1983 (203. l.) 23–33 – alapján Szent István évekkal halála

az addigi magyar hitvilág kiteljesítése és a Szűz Anya birtokába kerülése Krisztus visszatéréig – önfeláldozó sorsunkban védelem a pusztulás ellen; Isten végtelen szeretetének kinyilvánítása.”²¹⁴ A koronában ezek szerint a Gondviselés van jelen, amely „szimbóluma és beteljesítője annak a magyar küldetésnek, feladatnak, hogy [a] szkíta népek utódeként a Vizözön korától, Nimród és Attila örököseiként, a magyarság és a magyar állam az örök igazságot és igazságosságot fenntartsa a világban”.²¹⁵ A magyarok küldetése tehát a világ igazságosságának fenntartása. Nem kis feladat!

Ennek alátámasztására olykor a *Gesta Hungarorum*-ban is megtalálható, később azonban tudományosan cáfolt eredetmítoszra hivatkoznak: eszerint a magyarok, a hunokon keresztül, a szkíták (a szittyák) leszármazottai. Ez a korai nacionalizmusban megőrzött s a radikális – valójában: szélsőséges – politikai elgondolásokban máig élő elgondolás (vö. arany- vagy csodaszarvas-mítosz) számos áltudományos tétel része. Ilyen például az, hogy mi, magyarok – a sumékkal, pártusokkal, etruszokkal, hunokkal, kunokkal, punokkal és más népekkel együtt – „a szkíták nagy családjához tartozunk, akiknek küldetése [...] nyelvük és agyi konfigurációjuk, installációjuk segítségével az emberiséget visszahúzni a felemelkedés rögzös útjára, éppen a szakadék széléről”.²¹⁶ E tudományos formába öltöztetett kalandorkodás szerint a magyarok küldetése tehát az emberiség megmentése. Ennek egyik jele – állítja az idézett szerző –, hogy a Szent Korona először zománcképen Jézus valójában „szkíta-pártus királyként” jelenik meg.²¹⁷

A történet és annak efféle értelmezése szinte csábít a romantikus félreértelmezésekre, egyeseket a naiv túlzásokra is. S ha a jogászok nem tudnak e csábításnak ellenállni, azt egy szekularizált korban és felfogás alapján szinte lehetetlen komolyan venni. Egyetlen példa.

E felajánlással – szól az egyik értelmezés – Szent István

olyan szerződést hozott létre, amellyel a Magyar Királyságot Szűz Mária birodalmává tette. Magyarország tehát Mária országa lett, Regnum Marianum, ahol a hatalmat Szűz Mária gyakorolja, a Szent Korona pedig az ő szuverenitását teste-

előtt is felajánlotta a koronát Szűz Máriának, hogy egy csatában segítse őt. Ezen az alapon olykor két vagy kétszeres koronafelajánlásról szoktak beszélni. Alighanem megalapozottabb azonban az a vélemény, hogy a nagy legendában valójában nem egy egyszeri, ünnepélyes felajánlásról van szó, hanem egy keresztény király „állhatatos könyörgéséről”, amelyeket önmaga és királysága megóvása végett Szűz Máriához intézett.

²¹⁴ TÓTH (192. l.) 19.

²¹⁵ TÓTH (192. l.) 55.

²¹⁶ SZEMEREY István – GÁLÓCSY Valéria: *A Szent Korona filozófiája* (Budapest: k. n. [magánkiadás] 2025) 17. és 20.

²¹⁷ SZEMEREY–GÁLÓCSY (216. l.) 17. és 20.

síti meg. Ez azt jelenti, hogy Magyarországnak elismerték a közjogi jogi személyiségét, és ennek szimbóluma a Szent Korona. I. (Szent) István Máriának történő ország-felajánlásának akkoriban tehát közjogi jelentősége is volt. Egyrészt ezzel deklarálta, hogy Magyarország szuverén állam. Nem függ sem a császártól, de még a pápától sem. Másrészt azzal, hogy Magyarország Mária öröksége (*hereditas*) lett, már nem a király magánbirtoka, hanem egységes ország, közjogi jogi személy, amelynek területét kötelessége mindegyik magyar királynak megvédelmeznie.²¹⁸

E textust olvasva nehéz eldönteni, hogy az egyes fogalmak – szerződés „ég és föld között”, Mária mint az államhatalom gyakorlója, a „közjogi jogi személyiség” és annak elismerése s így tovább – és történetinek tűnő állítások a tudományosság legelemibb követelményeire figyelemmel inkább ironikus vagy bosszantó hatást gyakorolnak arra, aki kinjában elmosolyodik.

Megjegyzem ugyanakkor, hogy a legendát az olvasók elismerését kiváltva is el lehet mesélni mai nyelven, ma használt fogalmakban és személyes, hitbeli elkötelezettségeknek is hangot adva, sőt arra egy sajátos elméletet is felépítve, ahogy azt – példának okáért – Endrey Antal tette.²¹⁹ Az ilyen narráció a szerző hitének őszintesége és a kifejtett elméletből előtűnő utópikus reményének²²⁰ személyes hitele okán akkor is tiszteletet parancsol, ha az abban kifejtett elméletet tartalmilag nem fogadjuk el.

Befejezőként arra utalok, hogy ez a – végső soron a szkíta–hun–magyar eredetmítoszokig is elvezető, ám a Hartvik-legendára, majd az abból kialakult több évszázados (a katolikus egyházban végül XIII. Leó pápa által 1896-ban engedélyezett) Nagyboldogasszony-ünnep mögötti kultuszra alapozó – „narrativa”, részben legalábbis, épp a szuverenitás gondolatához való kapcsolása miatt tűnik elfogadhatatlannak. E kapcsolat hívei ugyanis nem veszik figyelembe, s talán még tudomással sem bírnak arról, hogy az európai politikai eszmék történetében a szuverenitásgondolat születése a modern társadalom vallási megosztottságából eredő viszályok megszüntetéséhez s az azokkal összefüggő világnézeti harcok pacifikálásához kötődött. Maga a fogalom a francia vallásháborúk idején, négy évvel egy vallási meggyőződésekkal összefüggésben elkövetett, több ezer ember életét követelő mézárhlást, a Szent Bertalan-éjszakát követően született, s lehetetlen volt nem úgy értelmezni, különösen

²¹⁸ Lásd HORVÁTH (25. l.) 120.

²¹⁹ Vö. ENDREY Antal: *A korona országa. A Szentkorona-eszme történeti megvalósulása* (Tiszaalpár: magánkiadás 2002). Gondolatait csupán azért nem idézem itt, mert nem állnak kapcsolatban a Szent Korona szuverenitásával.

²²⁰ Például: „Rá fogunk döbbsenni, hogy a Szent Korona legbensőbb lényege a szeretet. Isten és ember-testvéreink iránt. És akkor ismét virágos kert lesz híres Pannónia. A Boldogasszony és az egy-másra talált magyarság és testvérnépei boldog virágoskertje.” ENDREY (219. l.) 137.

a nantes-i ediktum kiadása után, mint a vallási okokból egymást legyilkoló emberek közötti belső béke megteremtésének eszközét.

Ezt a másodlagos jelentését a szuverenitás később és másutt is megtartotta. Bár lehet keresni magasabb igazoló elveit,²²¹ az isteni szuverenitás alapján lehet dekonstruálni az államhoz kötődő fogalmát,²²² lehet beszélni az egyház szuverenitásáról²²³ és így tovább, a szuverén államhatalom rendje mégiscsak a világnézetileg plurális értékekre épülő modern világ kikényszerített, ámde transzcendens felsőbb igazoló elveket nélkülözni tudó békéje. S ha valaki egy modernitás előtti legenda jegyében, legyen az bármilyen nemzeti vagy/és egyházi hagyomány része, e rendet valamilyen vitathatatlan („nem vitatható, hanem követendő”) transzcendens értékre akarja visszavezetni és attól függővé tenni, az ezzel valójában e békét bontja meg, viszályt és ellenségeskedést szít, s a „korona országát” harcok színhelyévé teszi.

*

Így ez a megosztottság is egyike lesz azoknak az egyet nem értéseknek, amelyek a magyar királyi korona – Magyarország Szent Koronája – körüli nézetek terén immár másfél évszázad óta ellentétekhez, ellenségességhez, sőt harcokhoz vezetnek. Ezért érdemes a béke fontosságát kiemelő figyelemztetésként visszautalni a mottóként idézett gondolat szerzőjének egy másik megjegyzésére is. Az angol utazó ugyanis nemcsak a magyarok koronához való viszonyáról fogalmazott meg találó gondolatot, de egy fontos veszélyre figyelmeztetett nemzeti habitusunkkal kapcsolatban is. Azt írta:

a magyarok a tudományok és a szabad művészetek elsajátítására elég ésszel, szorgalommal és jó tehetségekkel vannak fölruházva, mindaz[on]által sokkal inkább a harcban lelik örömeiket, mintsem a tudományban.²²⁴

²²¹ Példaként lásd PETHŐ Sándor: *Démosz vagy Deus? A szuverenitás két modellje a nyugati politikai gondolkodásban* (Budapest: Osiris 2001).

²²² Példaként lásd Jacques MARITAIN: A szuverenitás fogalma in TAKÁCS Péter (szerk.): *Államtan. Írások a XX. századi általános államtudomány köréből* (Budapest: Szent István Társulat 2003) 615–633.

²²³ Példaként lásd ERDŐ Péter: A szuverenitás és az Egyház *Magyar Tudomány*, 2013/4. 383–391.

²²⁴ BROWN (lásd a mottóhoz fűzött lábjegyzetet) 310. Itt jegyzem meg, hogy e tanulmány végleges változatának megszövegezésében nagy segítséget jelentettek azok az észrevételek, amelyeket az első kéziratí változat kapcsán Balogh Judit, Barna Attila, Máthé Gábor, Karácsony András, Rácz Lajos és Sólyom Péter fogalmazott meg, melyeket köszönök. A szövegben maradt esetleges hibákért természetesen a szerző felel.

TANULMÁNYOK
A TÖRTÉNETI ALKOTMÁNYRÓL

TANULMÁNYOK A TÖRTÉNETI ALKOTMÁNYRÓL

SZERKESZTETTE:

SCHWEITZER GÁBOR ÉS SZENTE ZOLTÁN

orac | KIADÓ

© Szerkesztők, 2026
© Szerzők, 2026
© ORAC Kiadó, 2026

Szakmai lektor:

BALOGH JUDIT, DELACASSE KRISZTINA

Nyelvi lektor:

SZENTES ÁGOTA

A kötet a Magyarország történeti alkotmánya egykor és ma című, az OTKA (K 143008. számú), valamint a HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat által támogatott (KSZF-15/2023. számú) kutatási program keretei között készült.

ISBN 978 963 258 713 4

Budapest, 2026

Az ORAC Kiadó Kft. kiadása

Felelős kiadó: dr. Frank Ádám, a kft. ügyvezetője

Internet: www.orac.hu • E-mail: info@orac.hu

Felelős szerkesztő: ???????

Tipográfia és műszaki szerkesztés: Harkai Éva

TARTALOM

Akötet szerzői	7
Előszó	9
SZENTE ZOLTÁN	
Az alkotmány két fogalma: a történeti-analitikus és a modern jogi-politikai alkotmányfogalom	11
TAKÁCS PÉTER	
A „Szent Korona szuverenitása”	44
TAKÁCS ALBERT	
A jogfolytonosság valósága és illúziója	99
HALÁSZ IVÁN – SCHWEITZER GÁBOR	
Állami és nemzeti jelképek a történeti alkotmány kontextusában.....	127
KÖNCZÖL MIKLÓS – SZENTGÁLI-TÓTH BOLDIZSÁR	
Kútfők a magyar történeti alkotmányban	144
SCHWEITZER GÁBOR	
„A királysági államforma [...] megszakítás nélkül van érvényben”. Az államforma kérdése a történeti alkotmány időszakában.....	160
SZABÓ ISTVÁN	
Gondolatok az osztrák–magyar közjogi viszonyról 1848/1867.....	178
GÁRDOS-OROSZ FRUZSINA – SCHWEITZER GÁBOR	
A magyar történeti alkotmány biztosítékai 1848 és 1946 között egyes korabeli közjogtudományi megközelítések szerint.....	193
SZENTGÁLI-TÓTH BOLDIZSÁR	
Az országgyűlés a történeti alkotmányban	212
LEHOTAY VERONIKA	
A rendi előjogoktól a polgári jogegyenlőségig – jogosultságok és kötelezettségek a polgári Magyarországon	232

HERGER CS. ESZTER

„...az embernek legbecsesebb és legszentebb kincse”. Az egyéni és a kollektív vallásszabadság büntetőjogi határai a történeti alkotmányban és a joggyakorlatban, különös tekintettel a 19. század második felére..... 262

HEKA LÁSZLÓ

Horvát közjogászok Magyarország történeti alkotmányáról 1867–1945 293

HALÁSZ IVÁN

A történeti alkotmány az első világháború előtti cseh közjogi szakirodalom tükrében 305

HALÁSZ IVÁN

Az alkotmánygondolat és a 19. századi szlovák közjogi gondolkodás 324

HEKA LÁSZLÓ

A korabeli szerb közjogászok álláspontja a magyar történeti alkotmányról 338

NAGY GELLÉRT – KOVÁCS BENCE ZSOLT:

Román közjogászok Magyarország történeti alkotmányáról 1867–1945.. 352

SÓLYOM PÉTER

Óvatos halogatás – A közjogi dogmatizmus és a dualizmus kori magyar alkotmányjog hiányzó német recepciója 360

KÖNCZÖL MIKLÓS

A magyar történeti alkotmány reflexiója kortárs brit szerzőknél 389

GÁRDOS-OROSZ FRUZSINA

Francia nyelvű reflexiók Magyarország (történeti) alkotmányáról..... 399

